

VITÉZ
SZOKOLAY KÁLMÁN
EZREDES

KÉT SZEMPILLANTÁS

I. AZ ÖSSZEOMLÁS
II. MAGYARORSZÁG BIZTONSÁGÁNAK
III. ALAPTÖRVÉNYE

STÁDIUM SAJTÓ VÁLLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG, BUDAPEST
VI., RÓZSA-UTCA 111.

SZERZŐI JOGOK FENNTARTVA

I. RÉSZ.

ELSŐ KÖNYV.

1. 1914-ben Versecen a mozgósításkor a tüzérezredhez sokkal több katona vonult be, mint amennyit az ágyúkkal és löszereskocsikkal a harctérre lehetett volna küldeni. A hadvezetőség ugyanis bizonyos feleslegről gondoskodott, mert nem tartotta lehetetlennek, hogyha háború tör ki, a katonák egy része a bevonulási parancsnak nem fog engedelmessékedni. Ezt az egész felesleget beosztották a pótke-rethez, mely már békében megvolt és néhány altisztból és tisztből állott. Miután a laktanyában nem volt elég hely, a feleslegnek elhelyezésére azokat a raktárakat szemelték ki, melyekben a mozgósítás előtt a löszereskocsik és egyéb szekerek állottak, melyekkel az ezred a harctérre ment, s amely raktárak eképpen kiürültek. Az emberfeleslegnek ez az elhelyezési módja nagyon szerencsés volt, mert nem kellett a katonákat egyéenként vagy kisebb csoportokban a polgárok házaiban elhelyezni; ami egyrészt maguknak a polgároknak mindig nagy nyűgöt jelent, s másrészt a katonák fegyelmét is lazítja.

Ezek a kocsiraktárak hosszú, nagy épületek voltak, padlásuk nem volt, padlójuk nem volt desz-

kázva, hanem kavics volt az aljára hordva s csak a kaputól a hosszú épületek közepén vezetett végig másfél méter széles deszkapadló, hogy a kocsikat nagyobb fáradság nélkül ki lehessen tolni. Ablakaik voltak ugyan ezeknek a raktáraknak, azonban csak egészen kicsinyek s magasabban, mintsem a földről el lehetett volna érni. Ezek az épületek raktárak céljára épültek s hivatásuknak nagyon jól megfeleltek, sőt ideiglenesen annak a körülbelül 400 katonának szállásul is, akiket ide helyeztek el, s akik elégedetten és jókedvvel foglalták el helyeiket.

2. A tüzérszázados ezt a helyet csak 4 év multával, 1918 júniusában látta viszont, ahol minden úgy volt, mint 1914-ben, a nagy, sötét és rideg raktárak, a kis ablakok, a porral kevert kavics a földön, s rajta a szalmazsákok. Kicsiben, de pontosan, a katonáknak ez a szállása a magyar-osztrák monarchia és Magyarország tükre volt. A katonák és a raktárak parancsnoka egy százados volt, e felett egy törzstiszt állott, e felett egy tábornok, aztán a nemzet vezetői és így tovább, s 4 éven át nem történt semmi, hogy az a sok ezer katona, akinek ez hosszabb-rövidebb ideig szállásul szolgált, akinek ez úgyszólván egész világa volt, – méltó viszonyok közé jusson, s ami ennek a sok hatalmasnak mind csak egy szavába került volna. De a katonákon látszott is, hogy lelükben nemcsak a raktártól, de környezetüktől, a hadseregtől, az államtól is nagyon távol élnek.

így volt ez az országban is. Ha a háború elején a harcosok és károsultak kárpótlásáról nem történt gondoskodás, ezt a nagy zivatarra lehet háritani, mely hirtelen jött és az embereket meglepte, mert a békeállapot emberei erre nem voltak előkészülve, - bár ennek nem szabadna azoknál a férfiaknál meg-

történni, akik a nemzet vezetésére vállalkoznak. De 1918 nyarára már száz és százezer kitűnő férfi sebesült meg és esett el a köz érdekében, nagyszámú aszszony lett özvegygé, még több gyermek árvává, viruló családok földönfutóvá, – de nem történt semmi, hogy a katonák, a rokkantak, az özvegyek és árvák a köz érdekében szenvedett veszteségeikért kárpótlást nyerjenek.

3. Ebben az időpontban hozta az országgyűlés azt a törvényt, mely meghatározta, hogy kárpótlásul mit nyerjenek a hadikárosultak. E törvény példának okáért úgy határozott, hogy a hadiárva havonta $3\frac{1}{2}$, a szülőtlen hadiárva 5 K kilogram kenyeret kapjon a köztől 18 éves koráig. Azért jobb a meghatározott ellátást mindjárt gyakorlati módon, azaz élelmicikkben kifejezni, mert a törvényben megjelölt pénzüsszeg nem mondana semmit, nem lenne érthető, ugyanis aranypénz már nem volt az országban, a papírpénz vásárlóereje nagyon le hanyatlott, s azóta is :okfcele pénz volt forgalomban, úgy, hogy bizonyos idő elteltével már senki sem tudná megmondani, mit is kapott a valóságban a hadiárva.

E törvény hatása a katonákra és a lakosságra végleg demoralizáló volt, noha az országot most már két oldalról is fenyegette a veszedelem.

Az egyik veszély abból állott, hogy a csatatereken döntő vereséget szenved a hadsereg, – azért kell döntőt mondani, mert röviddel ezelőtt összeomlott a támadásunk az olaszok ellen, ami súlyos vereséget jelentett, – de még messze benn voltunk országukban. Aki háborút visel, annak számolni kell azzal, hogy a sors ellene fordul – ha minden egyébben egyenlők is vagyunk az ellenséggel -, s a hadsereg végül vereséget szenved, sőt részben megsemmisül és

az ellenség keresztül viszi az akaratát. Országrészeket elvesz, vagy nagy hadisarcot fizettet, vagy ami egyéb céljai vannak. De ettől még messze van az, hogy egy hadsereg ugyan békésen, de teljesen elszéledjen, s. még az a készség se maradjon meg benne, hogy a határon megálljon és ellenálljon, vagy az országban a rendet fenntartsa, azaz a békétlen polgári lakosságot fékentartsa.

A másik veszély abból állott, hogy a forradalmi pártok felülkerekednek s nemcsak a célszerű javításokat eszközük, amit mindenki megbocsátott volna nekik, hanem ezen messze túlmennek, az alkotmányt, az államrendet, sőt még a társadalmi rendet is felforgatják, holott a fennálló alaptörvények semmiben sem voltak rosszak, ezek keretében a lényeges kérdést, a katonák és hadikárosultak ellátását tökéletesen meg lehetett volna oldani.

4. Hadseregeink a csatatereken ebben az időben rosszul állottak, bár mindenütt messze benn az ellenség földjén voltak. Ha tehát a külső körülmények előnyösek is voltak, katonáink lélekben már össze voltak törve, – s ez a lényeg. A fővezéreink látták, hogy az ellenséges hadseregeket már nem tudják megverni, nem tudnak az ellenség földjére még jobban benyomulni, annyira, hogy elfogadtassuk velük feltételeinket. Az ellenség minden vezérének és katonájának az akaratát megacélozta, hogy benn voltunk országában. Amely napon az ellenség országát elhagytuk volna, azon a napon az ellenség katonáinak karja már nem lett volna olyan kemény, mert nem látták volna már oly tisztán harcaik célját, – a mi katonáink és vezéreink pedig új erőre kaptak volna, ha saját országunk határán kellett volna az. ellenséggel szembeszállni. De ehhez harckészség kellett s ez

már nem volt meg a katonák és vezetők legnagyobb részében.

5. Ebben az időben a magyar-osztrák monarchia fő ellensége már csak az olasz volt, ezzel szemben állott hadseregének nagyobb része. A katonák legtöbbször már nem akart harcolni, a kisebb része, ha egyedül nem is, de vezetők buzdítására és alattuk, még egy-fél évig is harcolt volna. Mily nagyok voltak e részek, nehéz pontosan megállapítani, mert a vezetők véleménye nem volt egyöntetű s véleményükben tulajdonképpen saját harckészségük foka látszott meg. A magasabb vezetők már távortartották magukat katonáiktól, ami alatt azt kell érteni, az életveszélyt és fáradalmakat nem osztották meg velük, nélkülözéseikben nem vettek részt, hanem elfáradva, csupán kitüntetések élvezetére és nyugalomra vágytak a császári és a királyi hatalom fényében. Az természetesen csak az átlagra szól, mert kivétel volt mindkét irányban, – voltak ezredparancsnokok, akik katonáikkal együtt aludtak, s voltak, akik titokban elnézték, hogyha a csapatjuk már nem akart harcolni. A vezetők, t. i. a tényleges tisztiek ellátása biztosítva volt, azaz harcaikért megkapták a tökéletes ellenértéket. Ha tovább szolgáltak, kapták rendes nagy fizetésüket, ha megrokkantak vagy kiöregedtek, az állam kitűnő ellátásban részesítette őket életük fogytáig, éppen úgy családjaikat, ha elesetek vagy meghaltak. Gondjuk a jövőre tehát nem lehetett. De ha a vezetők elfáradtak, dacára annak, hogy jövőjük tökéletesen és bőkezűen biztosítva volt s nem akartak harcolni, – könnyű megérteni, mennyire akartak a katonák megszabadulni a harcoktól, akiknek éppen ellenkezőleg, sem harcaik ellenértéke, sem rokkantságuk esetére jövőjük és családjuk jövője nem volt

biztosítva. Ugyanis nem úgy nem volt biztosítva, hogy erre nézve még nem történt addig intézkedés, de majd a jövőben történik, – hanem már történt törvényes intézkedés oly értelemben, hogy a katonák, a rokkantak, az özvegyek és árvák szóra érdemes ellátásra, vagy jutalomra, vagy kárpótlásra ne számítsanak.

Végeredményben, mindent latba vetve, amint az alsóbb vezetők beszédjéből józanul következtetni lehetett, a katonáknak egy negyedrészt bizonyos feltételek mellett még bizonyos időn át együtt lehetett volna tartani. Ezt azonban úgy is ki lehet fejezni, hogy háromnegyedrésze már semmi áron sem akart tovább harcolni. Ha tehát valamely nemzet legnemesebb fiainak háromnegyedrésze nem akar valamit tenni, – mert nem szenved kétséget, hogy Magyarországnak a négyéves élet-halál harcában a hadsereg volt a legnemesebb része, – akkor bizonyára nem lehet jogosan azt mondani, hogy a katonák a demagógok vagy az újságírók buzdítására dobták el fegyvereiket, vagy jöttek el haza fegyvertelenül a csatatererekről. Bizonyára nem is gyávaságból, mely négy év után egyszerre megszállta volna szíveiket. Fájdalom ült minden katona lelkében, mert az állam mindenkiről gondoskodott, csak éppen róluk nem. Nem először történt ez meg a nemzetek életében, nem is utoljára, de a nemzetek az okot mindig saját vezetőikben keressék.

6. Az olasz harctéren látszott katonáinkon, oly várat védenek, melynek készletei már fogytán vannak. De miután már nem akartak harcolni, a készleteket nem is kímélték. S ha a katona szépszerivel csak az ingét tudta megsemmisíteni, úgy vélte, már ezzel is hozzájárult a háború befejezéséhez, s az üte-

geknél a legénység éppen egyharmadának nem volt inge.

Az ellenségeinkről tudtuk, hogy egész számításukat a készleteink kiapadására alapították, ami - szerintük - előbb-utóbb a katonák lelki összeroppanására fog vezetni, s a lelki összeroppanás után a támadásuk holt bizonyossággal meg fogja hozni nekik a győzelmet. De hogy a lelki összeroppanást - mert az összeroppanás a lényeg - nem egyedül a készletek kiapadása fogja előidézni, hanem az ellátatlanság fájó érzése is, mely az összeroppanást még teljesebbé teszi, - ez oly plus volt, melyre nem is számítottak, mert önmaguk után ítélve, ezt valóban nem tételezhették fel.

7. Ellenségeink helyesen számítottak, ha a készletek kiapadásától a lelki összeroppanást várták, s az erre rákövetkező támadásuktól a győzelmüket, azaz hogy hadseregeinket földjükről ki tudják tuszkolni. Az első pillantásra nehéz a csatatéren szenvedett vereségünket az összeomlástól elválasztani, holott a csatatéren szenvedett vereségtől az összeomlás még messze van, mert ez két teljesen különálló dolog, melyek közül az első megtörténhet anélkül, hogy a nyomában a második jönne, az első nem oka a másodiknak, s külön-külön okaik vannak, mint az orosz harctéren nem volt vereség, de az összeomlás ott is bekövetkezett, vagy mint a háború 3. évében a szerb hadsereget megsemmisítettük és maradványait kiűztük országából, - de a királyukat nem űzték el és összeomlás nem volt. Egy nemzet veresége úgy keletkezhet, ha nincs szerencsés hadvezére, vagy ha elfogynak készletei, vagy - nagyon ritkán - ha nagy túlerővel áll szemközt. Az összeomlás azonban nem az ellenséges vezérek műve.

8. A harci készletek kiapadása a harctéren levő katonák félelmét növeli, otthon az országban a közszükségleti cikkek kiapadása pedig a lakosság kedvét szegi, s amint már szűkölködő hajón rendszeren történni szokott, az elosztás sem igazságos és így kész az összeveszés. De ha a lelki összeroppanást csak ez idézte elő, a katona lelke ismét megerősödik, ha országa határaitra ér, mert már nem a másét támadja, hanem a saját tűzhelyét, államát és állami rendjét védi. De viszont ha az állam védelmében nincs anyagilag és erkölcsileg érdekelve, mert a háború terhei nincsenek korrektül elosztva, akkor sem a határt, sem az államot, sem az állami rendet nem védi meg, hanem elszéled. Ha az állam egyéb szervei sincsenek érdekelve, akkor elhagyják helyeiket, s a hadsereg után az állami rend és az alkotmány is megsemmisül, azaz, megtörténik az összeomlás, s a tehetségtelen felforgatók kerekednek felül. Mert valóban nem lehetne alkotmánynak nevezni oly törvényeket, melyek csupán a demagógok beszédjétől is már felborulnak.

9. Amíg nincs háború, könnyű a közterheket viselni, mert pénzben kell leróni. De a háború alatt katonáskodni és harcolni viszont oly közteher, melyhez a többi közterhet hasonlítani nem lehet.

A nemzet vezetői előtt akkor már ott állott az orosz példa, melyet jótévő Sorsunk okulásul még alkalmas időben tárt eléjük. Az orosz katonák azt mondták, hogy a háborúból a katonáknak csak káruk van, míg az otthonlevőknek és különösen a gazdagoknak csak hasznuk, – s eldobták fegyvereiket és elszéledtek. Holott ezt csak egyszerűen meg kellett volna fordítani, hogy a harcosoknak legyen hasznuk, ne az otthonlevőknek, – s akkor az orosz nemzet-

nek ez a négy millió férfია talán még éveken át harcolt volna. Nekünk ez akkor hasznunkra szolgált, mi akkor ennek örvendezhettünk, – de az állam vezetői nem gondolták meg, hogy ugyanaz az eset nálunk is bekövetkezhet, s akkor ellenségeink fognak örvendezni.

10. Igaz lehet az, valamely nemzetnek törvényhozási szervezete nem fontos, hanem fontos az, milyenek azok a férfiak, akik a törvényeket hozzák és végrehajtják, de viszont az is igaz, hogy az intézménynek magának jónak kell lennie, különben nem képesek azok a férfiak jó törvényeket hozni és végrehajtani. Nálunk a törvényhozás az államfőből, 400 képviselőből és 400 főrendből állott. Az államfő született államfő volt, a legszebb és legnemesebb emberi tulajdonságokkal megáldva, de ebben az időszakban ehhez a hivatáshoz egészen rendkívüli képességek kellettek volna. A képviselőházi többség – mert ez döntött – egy nagy tömeg volt. Minden tagjának megvolt az egyéni lelkiismerete, de a tömegben – melyben az egyéni felelősséget nem érezte közülről senki a közzel és jövővel szemben – már úgy cselekedett, amint a tömeg szokott. Ugyanis a vezetője után ment azzal a benső gondolattal, ha a dolog jól fog menni és sikerül, akkor a dicsőségből kiviszem a részemet, ha nem sikerül, akkor a vezető a hibás. Nagyon sok józan és célszerű eszme hangzott el a képviselőházban, ugyancsak sok meggondolatlanság is, de a többség a vezetőjére hagyta, hogy válassza el a célszerűt és keresztülvihetőt a károstól.

A törvényhozó testületben mindenki képviselve volt, csak éppen az a része a nemzetnek nem, melynek kezébe fegyverét adta, s amelytől biztonságát várta. Mikor a képviselőházat a nemzet megválasz-

totta, nem voltak a nemzetnek harcos és nem harcos tagjai, – a békehadserég a hivatásos katonáival e tekintetben nem számít -, mert még nem voltak harcok, de mikor a harcok megkezdődtek, akkor a nemzet két részre vált: azokra, akik a hon védelmében résztvettek, s azokra, akik ebben nem vettek részt, s a törvényeket, melyek a hont védelmezők életére és halálára szóltak, csakis a hont nem védelmezők nagy többsége a maga arcára alkotta.

11. Ki tudná megmondani, mi tartotta vissza a kormányt az ellátás kérdésének korrekt megoldásától, mikor egyébként munkássága nagyon kiterjedt és élénk volt, s amikor jóakarató és rosszindulatú figyelmeztetésben egyaránt bőven volt része. A kétségbeeséstől, mely nem engedte volna hidegen gondolkodni, még távol állott a nemzet, mert hiszen mindenütt messze benn az ellenség földjén voltunk. Azonban nem helyes minden tekintetben a kormányt felelőssé tenni, mert hatalma csak névleges volt, miután a képviselőház többsége nem állott mögötte, mely viszont saját külön vezetőjét követte. A kormány nem tudott a katonáknak egy új puskát, vagy egy új kabátot venni, anélkül, hogy ez az idegen többség és vezetője ne járultak volna hozzá.

Talán ugyanaz a bizakodás tartotta vissza a kormányt a rendkívüli lépésektől, mely a képviselőházi többséget és ennek vezetőjét eltöltötte, amelyet ez a kormányra is rákényszerített és amelyet a nemzet is magáévá tett. Pedig a bizakodás nagyon okatlan tulajdonság és mindig a legveszélyesebb tulajdonságok szülőanyja: a hanyagságé, a hitetlensége, a nemtörődömségé, az önzésé. A bizakodás hirdetése a biztonságban levő és külön számításait végző vezetők kényelmes eszköze az ellenkező vélemény elcsende-

sítésére. Míg a félelem, éppen ellenkezőleg, a legjobbat szüli: figyelmesebbé, szolgálatkészekké és engedelmessé teszi az embereket s az együvértartozás és a közsors tudatát éleszti fel. Látni lehetett a harc-tereken is, minél jobban féltek a katonák, annál jobban engedelmeskedtek. A félelemnek az állam vezetőinél nyoma sem volt, – sőt még mintha a nemzetnek sem lett volna szabad félni és jövőjét féltetni s a háború kétféle lehetőségének rosszabbikáról és ennek természetes következményeiről még csak beszélni vagy írni sem volt szabad. Az a titkos remény uralkodott a vezetőknél, valahogyan csak megússzák a háborút, a veszélyt, s az ellenség, ha nem is tudnánk vele megegyezni, nem vesz el tőlünk sokat s így nagy belső áldozatra nincs szükség. A többség vezére ebből a bizakodásból egyszerre csak minden átmenet nélkül a másik végletbe esett s azt mondta a háború negyedik évének a végén, hogy ezt a háborút elvesztettük.

12. Itt el kell valamit mondani a képviselőházi többség egyik tagjáról, aki gazdag ember volt s birtoka és otthona elszakított területen volt. Ez a képviselő a többség vezetőjének hű és alázatos barátja volt s a háború alatt mint tartalékos tiszt a fővárosban valamilyen fertőtlenítőintézetben szolgált, ami kevésbé fontos, inkább altisztnek való állás volt. A háború alatt úgy tekintélyes képviselői, mint tekintélyes tartalékos tiszti fizetését rendesen felvette, kivéve a forradalmi év utolsó hónapjait, amikor a megszállás folytán a tiszti fizetését már nem tudta kézhez venni. Azonban két évvel a háború és az ország feldarabolása után, midőn végre egyszer az elszakadt területről a fővárosba utazhatott, a háború utolsó hónapjaiban elmaradt tiszti fizetésének a pót-

lását követelte. Ez az egyik megnyilatkozása s ilyen volt a többség minden tagja, ami őket a törvény szerint megillette, azt követelték, – de a törvényt a vezetőjük csinálta.

Midőn azonban az ország feldarabolása került szóba barátai között, azt mondta, a vagyona felét odaadná, ha a feldarabolást meg nem történtté tehetné és újból Magyarországhoz tartozna. Ez a másik megnyilatkozása. Ez azonban szintén távolról sem egyedülálló eset. A háború alatt gyakran lehetett halhali, amint gazdag emberek, fővárosi nagy házak, vagy a vidéken nagy földbirtokok tulajdonosai azt mondták, a félvagyonukat odaadnák, hogy megnyerjük a háborút. A lakosság nagy többsége bizonyára ilyen is volt s minden áldozatot meghozott volna, hogy vereség ne érjen bennünket. A gazdag embereknek az a kisebbsége, az a csöcselék, mely a háborút csak vagyonszerzésre akarta felhasználni és a jólétét fitogtatta, nem érdemel sok figyelmet, mert semmi sem lett volna könnyebb, mint ezt a réteget is rákényszeríteni az áldozathozatalra.

Aztán még nagyobb áldozatkészség tűnt fel később, midőn az összeomlaskor sok gazdag mágnás a földbirtokának nagy részét elsősorban a katonák és hadikárosultak céljaira felajánlotta. Lehet, e felajánlásnak egyik indoka már az a félelem volt, hogy forradalmi úton esetleg az egész birtokot elveszik, – de kétségtelen, a belátásnak is nagy szerepe volt e felajánlásnál, mely nem akarta, hogy a katonák ne kapják meg harcaikért jutalmukat és a károsultak kárpótlásukat, s amely belátás az összeomlás előtt nem mert a nemzet vezetőjével szemben megnyilatkozni.

Nem lehet tehát azt mondani, hogy a magyar

nemzet önző lett volna, hanem szerencsétlen volt a vezetője, aki a tényleges hatalmat kezében tartotta, azaz, az országgyűlési többség vezére, akinek a tulajdonképpeni műve volt az a törvény, hogy az elesett katona árvája havonként $3\frac{1}{2}$ kiló kenyere' kapjon végleges ellátásul az. államtól.

13. A vereség az olasz fronton így történt: Az olasz harctéren a katonák négy tizede hiányzott, azaz szőkevény volt, de amit sehol sem vallowtak be nyíltan. Amikor a tüzérszázados 1918 őszén az olasz harctérre megérkezett, úgy az ezredparancsnokot, mint a segédtsiztet megkérdezte az ütegek létszáma felől. Nehéz elképzelni, de mégis így történt, mind a ketten kitérő választ adtak, sőt e tárgyról nem is akartak beszélni, s nem is akarták tudomásul venni, hogy a póttestnél százakra megy a katonák száma, bár akiknek nagy része nem volt használható. így hát nem maradt más hátra, mint az ütegekben az embereket megszámolni, s e módon kitűnt, hogy egy-egy ütegben a szervezetszerű 167 ember helyett 90 ember volt.

Katonáink élelmezése nagyon csekély és rossz volt. Nem azért, mintha az országban nem lett volna elég élelmiszer, hanem először, mert a termelők nem akarták kiszolgáltatni, hogy ezzel is siettesék a háború végét, másodsor, mert szállítás közben a vonatokról ellopták vagy megsemmisítették, harmadszor, mert ami élelem a harctérre kiérkezett, nem volt korrektül elosztva. A tüzérezred naponként 7 kilogramm zsírt kapott, ebből az osztrák-német ezredparancsnok a maga és a 10 főből álló törzse részére 1 kilogrammot parancsolt adni, a fennmaradt 6 kilogrammot pedig akként osztották el, hogy mindegyik üteg, a maga 90 embere részére, szintén 1-1

kilogrammot kapott. Ebben az időben ez a mód már általános volt az olasz harctéren lévő csapatainknál.

14. A katonák felső ruházata jó volt, de pontosan egyharmadának nem volt inge. Bár e harmadhoz minden évjárat és minden nemzetiség katonái hozzátartoztak, mégis a legtöbb ingnélküli katona az egészen fiatal, magyar katona volt. Köpenye sem volt minden katonának, s bár a póttestnél minden ruházati cikk, de különösen köpeny, igen nagy számban volt, – az ezredparancsnok mégsem akart a ruházat kiegészítése végett a póttesthez katonákat küldeni. Azt a bizonyos nem nagy mennyiséget, melyet a tüzérszázados a harctérre magával vitt, útközben a horvát vagy szlovén vonalon ellopták.

A harctér felé vezető vasutakon nemcsak gyakori, hanem mindennapos volt a vonatok kisiklatása, ami ellen a személyzet akként védekezett, hogy ott, ahol a kisiklatás történni szokott, nagy óvatossággal haladt és embereket küldött előre.

A vezérek figyelmeztették a katonákat, hogy az olasz lakosság rongálja a távírót, a hidakat, az átereszeket, melyekre pedig a hadseregnek szüksége van. Azt nem mondhatták, hogy a katonák maguk teszik ezt, bár ők maguk tették, s azt sem mondhatták, mely nemzetiséghez tartoznak ezek a titkon romboló katonák. Az utolsó év nyarán ezt csak a nemzetiségi katonák csinálták, de ősszel már a magyar és osztrák-német csapatok is megkezdték a rongálást és passzív ellenállást. A passzív ellenállás az árulásnak a legveszélyesebb alakja, mert titkos és fel nem fedezhető. A passzív ellenálláshoz elég, ha egy áruló parancsnok a távbeszélő központjához egy ügyefogyott vagy korlátolt kezelőt ültet, amit senki sem vesz észre, de a csapat nem lesz képes harcolni;

mert ez a kezelő önkéntelenül mindent összezavar. A fegyverzet nagyon jó volt és bőven volt, a lőszer szintén bőven állott rendelkezésre, egyaránt a gyalogságnál és a tüzérségnél.

15. A botrányból nem szabad többet megörökíteni, mint amennyi a helyzet megértéséhez és a megjavuláshoz szükséges, ennek folytán csak egy-két dolgot kell elmondani. Az olasz harctéren a háború utolsó esztendejében a katonák és vezetőik gyakran mondták egymás között, hogy minden puskalövés-sel, melyet az ellenségre leadnak, tulajdonképpen csakis a lőszergyáros részére keresnek pénzt. Aztán azoknak a fiatal vezetőknek a körében, akik a vezérek mellett voltak, ugyanabban az időben azt beszélték, hogy aszerint, amint a háború a központi hatalmak vagy az ellenség győzelmével végződik, a fiatal vezetők is vagy Berlinbe, vagy Parisba mennek tanulmányaik bevégzésére a magasabb katonai iskolába. Az természetesen csak egy mellékhatása volt annak, hogy az állam vezetői nem mérlegelték mindazokat az eshetőségeket, amint a háború végződhet, vagy ha mérlegelték, bizonyos titkos egyéni indokból, nem közölték az ország lakosaival, nem figyelmeztették az embereket, s másoknak a vitázást előlött nem engedték meg. Az a német vezér, aki a háború alatt a mi fővezérünk mellé volt beosztva, elbeszélte aztán, hogy a háború vége felé a fővezér mellett lévő vezetőkink ugyanígy gondolkodtak. Azt mondták ugyanis, a vereség ugyan bekövetkezett, de baj sem őket, sem Magyarországot nem fogja érni, sőt, miután Magyarország hadserege teljesen önálló lesz, ők nagyobb előléptetésben fognak részt venni.

16. Bármennyire is fájdalmas, de még egy magasabb vezetőt is fel kell jegyezni, mert enélkül érthe-

tétlen lenne a vereség és az összeomlás. Az tény, az ily vezetők csak a kisebbséget képezték, de hatásuk, könnyen érthető módon, döntő volt. Nagy hadseregünknek ezekben az utolsó napjaiban volt egy magas vezetője, akit a fővezér azzal bízott meg, hogy a tüzérség alantasabb vezetőit képezze tovább, azaz a háború szülte új tanokba és eljárásokba avassa be. Dicstelen nevét nem szükséges megörökíteni, mert ezt a nevet későbbi tettei által amúgy is a legnagyobb gyalázzal borította el, mely tettei egyaránt jellemének rosszaságából és szellemének korlátoltságából származtak. Ez a vezető sohasem állott kitűnő vagy derék férfi hírében, de a kérdéses időben már nagyon hanyagul látta el tisztjét, s ami a fő, iszákos volt, azaz délben egy liter, este két liter nehéz olasz vörös bort ivott. Mindig zúgolódt az alárendeltjei előtt, akiknek száma ebben az időben ötven volt, azonban egy alkalommal teljesen feltárta gondolkodásmódját, midőn azt mondta, minden bérkocsisnak jobb dolga van, mint neki, mert azt legalább megfizetik, míg ő – úgymond – nem tud megélni fizetéséből, s most éjjel – mert este volt, mikor így beszélt – menjen szétlőtt lábával új helyet keresni iskolája számára. – De azt is fel kell jegyezni, mi volt beszédjének a hatása. Egyetlen alárendeltje, egy vezető, mindenben nyíltan helyeselt neki. Néhányan nyilvánvalóan egyetértettek vele, míg a többiek felerészben közömbösek maradtak, felerészben pedig felháborodtak.

17. Az olaszok, akiket angol csapatok segítettek, egy napon korán reggel megkezdték az átkelést a Piave folyón, mely a két hadsereget egymástól elválasztotta. Hidakat vertek a folyón, s ezenkívül csónakokon is átkeltek. A hidakra egyetlen lövés sem

esett, bár ezeket messzehordó nagy mozsaraink, melyek különben a háború legjobb lövegei voltak, könnyen elértek volna, – de ezek cseh kézben voltak. Az ellenség nem lőtt ágyúval túlerősen, s a folyón is csak kisszámú ellenséges csapat kelt át, – gyalogos katonáink alsó parancsnokaik vezetése mellett elkezdtek mégis hátrálni. A magasabb parancsnokok messze hátul voltak, nem tudtak mást, mint amit előlről néha távbeszélőn vagy küldöncök útján jelentettek nekik, befolyásuk a harcra semmi nem volt, s személyesen példát nem adtak. Az államfő és a fővezér már eltúrte, hogy a vezérek messze hátul tartózkodjanak, onnan vezessék a harcot, bár egy-egy sereg harcvonala alig volt egy-két kilométer, amikor pedig az összes katonai szabályok és a haditörténelem az ellenkezőjét követelték. Tehát nem ott voltak, ahol katonai erényeik, elsősorban vitézségük hasznot hajtott volna. Ugyanis az a helytelen felfogás uralkodott, minél magasabbak a vezetők, annál nagyobb biztonságban kell lenniök, mintha a seregek csupán az ő fedezetükre szolgálnának.

Katonáink legnagyobb része nem lőtt az ellenségre, hogy feltartóztassa, de azért voltak egyes kisebb, éppen magyar csapatok, melyek éppen úgy harcoltak ekkor is még, mint a háború első napjaiban, azaz ellenálltak, az ellenségnek súlyos veszteséget okoztak és csapataikban zűrzavart idéztek elő, aztán maguk is szenvedtek veszteséget, azaz, sok sebesültjük és halottjuk volt, – ami mind tisztára a legalsóbb vezetők érdeme volt. Így aztán megkezdődött az egész hadsereg visszavonulása.

18. Az olaszok támadása előtt el volt terjedve a hír, hogy a hadsereg vezére Olaszországból a piávei harctérről hadseregével rendben visszavonul, azaz

előbb a hátul fekvő raktárakat és kórházakat küldi vissza, aztán pedig a csapatokat. A legravasabb és legnagyobb ellenségünk, az Amerikai Egyesült Államok elnöke, ugyanis azt követelte, hogy a központi hatalmak vonuljanak vissza határaik mögé és akkor, ha ez megtörtént, hajlandó lesz a békéről tárgyalni, így lehetséges, hogy ennek a piávei hadseregünknek a vezére már parancsot kapott az államfőtől a visszavonulásra, – de annyi tény, hogy ezt a visszavonulást még nem parancsolta meg, erről írott parancsa még nem volt, s a visszavonulás alatt a raktárak még mind a helyükön voltak, s a kórházakat pedig az alvezérek maguk az olasz támadás megkezdésével sürgősen hátra küldték. De lehet az is, hogy ez az elhatározás a hadsereg vezérében meg sem fogant, hanem csak egyes vezetők röpitették világgá a hadseregünkben, azzal a céllal, hogy ezt a szándékot az ellenség is megtudja s ez őt támadásra ösztönözze, amivel hadseregünket összedöntené és a háborúnak véget vetne. Mert nagyon rossz hadvezér lenne az, aki egy, a visszavonulásra már elhatározott hadsereget nem támadna meg, s ezt az olasz fővezérről nem lehetett feltenni. Fogamzott meg legyen az olaszok támadása akár annak folytán, mert megtudták valóságos vagy koholt visszavonulási szándékunkat, akár pedig annak folytán, mert hadseregünk lelki erejét már annyira megrendítettnek tudták, hogy hadseregünknek nem lesz kedve harcolni, s támadásuk nyomán a győzelem vár rájuk, vagy játszott legyen mind a két indok közre elhatározásuknál, elég az hozzá, ebben az időpontban az olaszok támadtak és a mi hadseregünk már nem védekezett.

Olaszországi hadseregünk vezére a legjobb vezére volt a monarchiának. Ha tényleg meg volt a

szándéka, vagy már parancsot is kapott arra, hogy hadseregével a monarkia határai mögé visszatérjen, s e mozgást már részben meg is kezdte, – akkor abban a pillanatban, midőn az olaszok támadásáról tudomást szerzett, ezt a visszavonulási tervet, mint jó hadvezér, bizonyára elejtette. A jó hadvezér ugyanis sohasem teszi azt, amit az ellenséges hadvezér óhajt, hanem az ellenkezőjét, – akkor ütközik meg, mikor ő akar, akkor vonul vissza, mikor ő akar, s a visszavonulás, amikor az ellenség támad és a hadsereg lelki ereje meg van ingatva, nem vezethet semmi jóra. Most már akár igaz volt az a hír, hogy a hadsereg visszavonul, akár pedig az árulók kitalálása volt csak, – a vezetők közül a hamisak, azaz akiknél a lelki megrendültség ekként nyilatkozott meg, nem is engedték csapataikat harcolni, vagy csak tetteve, hogy maguknak se kelljen, mert – úgymond – a hadsereg amúgy is visszavonul.

Tehát nem az élelmiszer vagy felszerelés hiánya folytán mentek vissza katonáink, hanem más okból, még pedig csekély részben komolyan harcolva, nagyobb részben a harcot csak tetteve, s legnagyobb részben nyíltan beszüntetve a harcot. Az még ugyanis sohasem történt meg, hogy a katonák azért szüntették volna végleg be a harcot, mert éheztek, vagy mert felszerelésük rossz volt.

19. Akik Przemysl várának védelmezői között voltak, akik tehát egy nagy hadsereg végnapjait már egyszer átélték, mind mondták, hogy a nagyon szűkre szabott élelmezés folytán keletkezett örökös éhezés a katonák testi képességeit nagyon lerontotta. Mondták, a katonák arca egészen halvány és beesett volt, járásuk roskadozó, mintha nagy terhet hordtak

volna, az egyik katona szeme homályos volt, a másiké lázas tűzben égett, – de szökésre, vagy arra, hogy nem harcolnak tovább, vagy csak tettetik a harcot, még csak nem is gondoltak. A fegyelem egyedül fenntartotta a katonák harckészségét, egyes népek katonáinál teljes mértékben, más népekénél alaposan csökkentve, ugyanis amint már egyes népek elszoktak a katonáskodástól, vagy amint a monarchia fennmaradásában nem voltak a legerősebben érdekelve, – de mégis fenntartotta. Ez a fegyelem nem fakadt csupán a még rendületlenül álló monarchia büntetőhatalmából, hanem az emberek véleményére is támaszkodott. A becsületézésnek vagy hazaszeretetnek még nem is jutott nagy szerep, – a fegyelem, megerősítve a férfias tulajdonságok által, elvégezte a magáét. De miképpen is lehetett volna a háború kezdetén, a lembergi csaták idején, vagy a háború első évében, a katonákban azt a reményt ébreszteni, hogy veszélyes büntetés nélkül eldobhatják a fegyvert és beszüntethetik a harcot. A katonák akkor meg sem hallgatták volna azokat, akik talán igazságtalan államfőkről, vagy önző törvényhozásokról, vagy a népek önrendelkezési jogáról beszéltek volna előttük, vagy a legfőbből, hogy a háborúból csak a gazdagoknak van hasznuk. Azonban a lembergi csaták óta 4, Przemysl védelme óta 3 év telt el, s ekkor már mindezt könnyen meg lehetett tenni, mert már megvolt a lélektani alap. Kívülről az ellenség biztatta őket, belülről azok, akik vagy legelsőként lettek az ellenség ravaszságának áldozatai, vagy akik a sok korrektelenség folytán a legyőzetést még a kisebb rossznak tartották.

A háború után egészen nyíltan megírták és mérszen terjesztették, hogy remegtek a központi hatal-

mak minden győzelmétől, örültek az első üdvös esetnek, amely a Marne-nál folyt le, s amely szerintük a megtámadott civilizáció javára biztosította a döntést. Aztán – úgymond – mindennek nyilvánosan írásban és előszóval kifejezést is adtak, s ütköztek idején forró imákat mondtak hazájuk mihamarabbi fegyverletételéért. Irtóztak attól, – úgymond továbbá -, hogy az igazágtalanság győzhet az igazságon, azok igazságán tudniillik, akiket harcolni kényszerítettek egy nekik egészen idegen és gyűlöletes cél érdekében. Mindezt tudni kell Magyarország következő háborújára, először, hogy ily beszédre az alkalom se legyen meg, s másodsor, ha mégis akad ily áruló, az idején kiirtassék. De azt is kell tudni, hogy ezek a könyvek ellen később sem történt semmi.

20. A háború kezdetén a monarchia népe - a csehek kivételével – majdnem egyforma kötelességtudással harcolt. Az egyik népnél az egyik, a másikonál valamely más jó tulajdonság volt erősebben kifejlődve. Nem lehet mondani, hogy csak a vasfegyelem, s nem szép férfias tulajdonságaik is készítették volna őket hűen harcolni, mert elvégre 4 év örökös halálveszélyével szemben a fegyelem egyedül már kevés lett volna. Azt sem lehet mondani, mintha a magyarországi csapatoknál 4 év multán egyszerre elenyészett volna a hűségük a szent korona iránt, vagy mintha egyszerre veszélybe került volna anyanyelvük vagy vallásuk, – vagy az ausztriai népekre egyszerre megszűnt volna Bécs varázsa, mely hasonló volt ahhoz a vonzóerőhöz, mely egykor a régi Rómából áradt ki. A 4 év szenvedéseit, fáradtságát, életveszélyét éppen azért túrték el, hogy ne a szent korona és ne Bécs ellenségei győzzenek. Mindezek a

népek, egyike előbb, másika később, nem azért dob-
ták el a fegyvert, mert a priori a Habsburgok ellen
kifogásaik lettek volna, vagy a monarkia, vagy az
államok, vagy az államok szerkezete ellen, – mert
mindezeknek önmaguk vagy alkotóik, vagy barátaik,
vagy élvezőik voltak.

Hogy ez a változás megtörténhetett, annak az
oka egyszerűen az államférfiak rossz emberismereté-
ben rejlett, mert katonáink jó szelleme, azaz harcra
és megsebesülésre való készsége, a háború előtt és a
háború alatt nagyon magas fokon állott. Tudni kell
ugyanis, beteg katonáink a kórházban, midőn meg-
tudták, hogy mozgósítás van és háború lesz, kiszöktek
betegágaikból és bevonultak csapatjaikhoz, hogy el
ne maradjanak a háborúból. Vagy vezetőink nem
akartak hazamenni anélkül, hogy meg ne sebesültek
volna, mert restelték. Tehát nem a politikai hűtlens-
ség, vagy a férfiaság hiánya volt a harc beszünte-
tésének az oka, hanem az okot az anyagiakban, azaz,
az ellátás hiányában kell keresni. A harctéren és a
visszavonulás alatt a katonák, ha az anyagiokról be-
széltek, nem az államfő vagy a kormány ellen pa-
naszkodtak, hanem a képviselőházi többség vezetője
ellen, s ugyan őt okolták testi vagy anyagi ká-
raikért is.

Hiszen a férfias bátorság és áldozatkészség, ha
ez már nem a háború céljaira volt szükséges, kato-
náinkból a 4 éves háború után sem halt ki. A vissza-
vonulás alatt Ausztriának a régi és szlovénektől la-
kott tartományának, Karintiónak egyik városában,
melyben nagyon sok csapat volt elszállásolva, egyik
este kigyulladt egy magas kétemeletes ház és egész
magasságában nagy lánggal égett. Katonáink felmen-
tek az égő emeletekre, mentették a lakók ingóságait,

egyesek a háztető gerendáin jártak vagy ültek, s a lángoktól már félig parázssá vált gerendákat dobálták le az udvarra, hogy beomlásukkal ne törjék át az emeletek födémét. Parancs vagy felszólítás nélkül viselték magukat katonáink ilyen hősiesen, s közöttük egyaránt voltak magyarok, németek, horvátok és szlovének.

21. A visszavonulás alatt az első időben az ellenség nagy elővigyázattal bár, de nyomon követte csapatainkat. Elővigyázattal, mert a lelki ereje már az ellenségnek is fogytán volt, s újabb veszteséget nem bírt volna el, de újabb veszteségre nem is volt szüksége, mikor az ellenség már amúgy is visszavonul. Ha később az ellenség mégis gyorsabban jött és csapatainkba ütközött, – akkor a vezetőink harc nélkül visszavonultak, vagy a rosszabbak közülük egyáltalán pánikot keltettek csapatjaikban és elmenekültek a harcterről. Aztán jött egy időpont, midőn az ellenséget már nem is lehetett látni, bár a területen voltak még a csapataink.

Az egyik ilyen napon, amidőn ugyanis a visszavonulás háborítlanul folyt, a tüzérszázados arról értesült a sereg vezérétől, hogy az ezredek parancsot kaptak a katonák leszavaztatására, vajjon akarják-e továbbra is a királyságot, vagy pedig a köztársaságot kívánják. Azt lehetett volna hinni, hogy ezt a gondolatot az ellenség csepegtette titkon hadvezetőségünk intézkedései közé, vagy kényszerítette nyilván erre, – mert e kérdés felvetése nyilvánvalóan a katonák elszéledését vonja maga után. Aki ezt a kérdést a hadvezetőség részéről útjára bocsátotta, a maga bűnös hiszékenységből, de ravasz biztatásul még azt is belefoglalta, ha a hadsereg a köztársasági államforma mellett jelenlegi nagyságát és jelentőség-

get el is veszi ugyan, a tiszteknek nincs okuk aggodni a jövőjük miatt, mert kitűnő képességeik a gyakorlati pályákon érvényesülni fognak.

Ennek a parancsnak természetesen sok egyetértő kézen kellett keresztülmenni, míg az ezredekhez eljuthatott, – holott ily parancsot a katonai törvények szerint sem elfogadni, sem továbbítani nem lett volna szabad, mert az eskübe ütközött. Sajnos, a mi hadseregünknek nem volt meg az a hagyománya, mint a francia hadseregnek, azaz, hogy minden alárendeltnek joga van azt a parancsnokot, aki ily nyilvánvalóan törvényellenes parancsot ad, árulónak nevezni és állásából letenni.

A tüzérszázados visszasietett az ezredhez, mert valószínű volt, hogy az ezred segédtisztje, aki az eddigi ezredparancsnok embere volt, s akinél a lelki megtörtség a nyílt háborúellenességben jutott kifejezésre, ebben az ügyben egymaga és gyorsan fog intézkedni. Valóban, tovább is adta a parancsot az útegekhez, azonban ezek parancsnokai nem hirdették ki a katonák előtt, hanem várták a tüzérszázadost. Viszont azok a katonák előtt, akik az ezredtörzshöz és közvetlenül az ezredparancsnokság alá tartoztak, a segédtiszt már kihirdette, s ezek éppen akkor végeztek be szomorú szavazásukat és zárt sorokban még egy helyben álltak. Körülbelül *jo* katona tudta már ily módon kívánságát kinyilvánítani, csupa meglett, 35-40 éves, komoly magyar ember, akik közül négyötöd rész szavazott a köztársaság, egy ötöd rész a királyság mellett. Akik a köztársaság mellett szavaztak, azok ettől az államformától a háború rögtönös bevezetését és az igazságtalanságok megszüntetését várták. Szívükben nagy változásnak kellett

történni, hogy ősrégi családi és politikai hagyományaitól ennyire elforduljanak.

22. A visszavonulás tovább tartott, s még aznap délután, a tüzérszázados engedélyt kért az ezredparancsnoktól, hogy az ezred katonáit összegyűjttesse és a katonák lelkéből ennek a felszólításnak és szavazásnak az emlékét kitörölhesse. Az ezredparancsnok, felsőmagyarországi német, eleinte vonakodott hozzájárulni, később is csak azzal a feltétellel, hogy a tüzérszázados a királyt éltetni nem fogja, vagy csakis akkor, ha a katonák hangulata – úgy mond – ezt világosan veszélytelenné teszi. Ennél az ezrednél a legénység egyenlő számarányban magyarokból, románokból, szerbekből és németekből állott. A legénység némán és egyrésze közönnel, másik része érdeklődéssel és egyetértéssel hallgatta a további kitartásra való buzdítást, csupán a tisztek egy részénél volt olyan mozgás, melyből a nemtetszésükre leheteti: következtetni, de csak egyetlen, felsőmagyarországi tót származású tartalékos tiszt szólt közbe és mondott ellent, míg a többiek semmiféle értelemben nem nyilatkoztak. Ez az ellentmondás nem politikai vagy nemzetiségi talajból fakadt, hanem egyenesen a katonák anyagi hátrányára és az otthonlevők anyagi előnyére célzott. Az ezred tisztikara ebben az időben 1-3 hivatásos tisztten felül csupa tartalékos tisztből állott. Végül a katonáknak egy negyedrésze éljent kiáltott a királyra.

23. A következő napon a tüzérszázadosnak egy harmadik tüzérezredhez kellett átmennie, melynek már nem volt parancsnoka, amit a sereg vezére rendelt el, aki horvát ember volt, kitűnő katona hírében állott, s aki eképpen meg akarta menteni ezt az ezredét, amelynek ütegei szétszaladtak, miután ve-

zetőik ellenséges támadás hangoztatásával megfélemlítették a katonákat, – akik legnagyobb részt szintén tartalékos tisztek voltak. Az ütegeket vezetőikkel együtt össze lehetett gyűjteni, az egyik üteg kivételével, melynek vezetője nem akart engedelmessékedni a gyülekezési parancsnak. Azonban az összes ágyúknál már hiányzott egy kis, de fontos alkatrész, a závarzatok gyűjtőszege, mely nélkül löni nem lehet.

Ennek az ezrednek a katonái aznap éjjel, mikor a visszavonulás tovább tartott, az olasz falvakban elkezdtek fosztogatni. A fosztogatás mindig káros a hadseregére nézve, először, mert ha a katonáknak magánjavaik vannak a háborúban, már nem jó katonák, s másodszor, a fosztogatás az ellenséget csak még jobban elkeseríti, – s különösen veszélyes volt a fosztogatás ilyen körülmények között, mert világos, amit a katonák ellenséges földön elkezdnek, azt otthon folytatják. Amint a fosztogatást az egyik vezető meg akarta akadályozni, a fosztogatni indult katonák közül kivált 3 altiszt, lőfegyverrel kezükben, holott nekik nem ez volt a rendes fegyverük, – akik egymással összenéztek és akik pillantásából látni lehetett, hogy mindenekelőtt ezzel a vezetővel akarnak végezni. A vezető magához hívott más hű katonákat s az altiszteket megfenyegette, hogy haladék nélkül agyonlöveti őket, ha fosztogatási szándékukról nem tesznek le, mire ezek elsompolyogtak, így hát mégsem történt meg az a szegény, hogy magyar katonák saját tisztjük vérével szennyezték volna be kezüket, – ami azonban a cseh és orosz katonáknál gyakori.

24. A következő napon, mely a Piávétól számítva már a hetedik volt, abban a hegységben, mely

a régi Ausztriát Olaszországtól elválasztotta, a sereg olyan helyre ért, ahol az ágyékkal nem lehetett tovább menni. Hogy a választás a visszavonulásnál ilyen útvonalra esett, lehetett a magasabb vezetők ügyetlensége, de nyugodhatott azon a titkos számításukon is, hogy az ágyúkat, az út lehetetlenségére hivatkozva, visszahagyhatják feltűnés nélkül és a további harcoktól e módon megszabadulnak.

Ekkor még az összes gyalogos katonáknak megvolt a fegyverük. De fenn a hegységben elkezdték fegyvereiket egyenként elhagyogatni, eleinte egy-egy bokor alá rejtve, vagy az úttól oldalt a magas fűbe letéve, de később, amint látták, hogy vezetőik nemcsak ezzel nem törődnek, hanem a hátulról jövő figyelmeztetésre sem ügyelnek, egészen nyíltan az út szélére hányták vezetőik szemeláltára. Az aznapi út egész hosszában, talán 20 kilométeres vonalon voltak elszórva szép, rendes, sokszor vadonatúj fegyvereink, legtöbbször tölténnyel együtt. A katonák elhagyták lovaikat is, melyek közül számtalan szaladt az utakon vagy a mezőkön a csapatok után. Amikor a seregek a vasúthoz érkeztek, már egyetlen katonának sem volt lőfegyvere, s a lovak részére vasúti kocsik nem voltak előkészítve.

Így történt a visszavonulás a hadseregnek négyötöd részénél. Az ötödik ötödrésze zárt csapatokban, egész felszerelésével tért haza, ami arra vall, hogy a csapatokban meg volt még a fegyelem bizonyos mértékben, azaz, nem tudni, vajjon oly mértékben is, hogy az ellenség felé is lehetett volna azokat vezetni, vagy csupán abban a mértékben, hogy a hazafelé szóló parancsnak engedelmeskedtek.

Egy bizonyos magyar tüzérezrednek, mikor a Piávé-tól elindult, 18 tisztje, 560 fő legénysége, 380

lova és 36 lövege volt, a visszavonulás alatt az olasz síkságon, bár a harcokban résztvett, de vesztesége nem volt. A karintiai hegység hágói előtt el kellett hagynia a lövegeket, ugyanakkor, mint első, megszökött az osztrák-német ezredparancsnok 2 tartalékos tiszttel együtt. A vasúti állomáson vissza kellett hagyni a lovakat, 20 darab kivételével, melyeket nyílt teherkocsikon haza lehetett szállítani. A tiszamenti városba, ahova az ezredet szállították, megérkezett 8 tiszt, 46 fő legénység és a 20 ló, – a többi útközben megszökött. A 46 főnyi legénység olyan katonákból állott, akik nem tudtak lakóhelyükre menni, mert közben az ellenség megszállta, hasonlóképpen a tisztek között is volt három ilyen.

Tehát nem helyes azt mondani, hogy a vereséget és összeomlást az agitátorok okozták, s azt hinni, ezzel a jövő győzelme már biztosítva is van. Azt kell jól szem előtt tartani, a csataterén valóságos és szabályszerű vereséget szenvedtünk, mert a hadsereg lelkileg össze volt törve, s eldobta a fegyverét, mert nem akart többé harcolni. Ha fenn akarunk maradni, éppen ilyen valóságos és szabályszerű győzelmet kell aratnunk azok felett, akik megtámadnak, még pedig akkor, amikor az ellenséges hadseregek lesznek lelkileg összetörve. S ezt a győzelmet sok alapossággal elő kell készíteni, mert magától valóban nem lesz semmi.

25. A háború harmadik évében, az ellenség legerősebb, legműveltebb és legkatonásabb népénél, a franciáknál, gyakoriak voltak a katonai lázadások.

Egy zászlóalj, melynek az lett volna feladata, hogy a lövészárokban egy ezredet megerősítsen, szálláshelyéről nem indult el, az internacionálét énekelte, az élelmiszerraktár kezelőjének a lakását lerombolta,

s követeléseivel az előljáró tábornokhoz három bizalmiférfiú, küldött. Követelések tárgya az volt, hogy szabadságot követeltek, mert – úgymond – öt hónap óta nem voltak szabadságon, s a pihenőnapokon kevesebb gyakorlatozást. A szabadságolásra nézve a vizsgálat megállapította, hogy a parancsnok tényleg hanyagul járt el és nem tartotta be a rendelkezéseket, s ezt a rendellenességet kiküszöbölték. A pihenő időszakok gyakorlatozása pedig megmaradt, mert valóban rossz hadvezér lenne az, aki katonáit nem foglalkoztatja megszakítás nélkül. Lehet valamivel édesebb alakban, lehet több találékony-sággal, – de a katonákat tovább is, éjjel-nappal foglalkoztatták, ha nem voltak harcban.

Aztán négy más zászlóalj, – melynek szintén az volt a feladata, hogy a lövészárkba menjen, – előljáró tábornoka álláspontja előtt gyűlést tartott. A gyűlésen azt követelték, hogy jobb élelmezést adjanak nekik és tehetségesebb tisztek vezessék őket a harcokban. Mert természetesen nagy különbség, ha a katona megsebesül és ezért csakis az elháríthatatlan végzetet okolhatja, vagy pedig azt kell látnia, hogy alkalmatlan és nem vitéz parancsnokainak az áldozata. Így gondolkodtak a mi katonáink, s nem lehet feltenni, a franciáknál másképen lett volna a dolog.

A tábornok és a jobb tisztek mindent elkövettek a gyűlés feloszlására, beszédet intéztek a katonákhoz, könyörögtek nekik, de nem tudták őket az engedelmességre visszatéríteni. Nem tudni, mi lett a zendülés vége, agyonlőtték-e a főcinkosokat, vagy az egésztest elsimították, de a gyűlölködő és kapzsi Franciaország győzött. Azt sem tudni, mi történt azokkal a tisztekkal, akiket a zendülők óvatosságból

tehetségteleneknek neveztek, mert nem merték gyávaságot nyíltan szemükre vetni. Annyi tény, hogy a vizsgálat rossznak találta a katonák élelmezését, s az is tény, hogy a hadbiztosok bűnük leplezésére

- elégették a könyveiket.

Aztán más alkalommal, midőn egy zászlóalj autókon a tűzvonalba akartak szállítani, egyes, szem-melláthatóan ittas katonák a sorakozás közben azt kiáltották, hogy le a háborúval, puskáikból lövöldöztek s megakadályozták a zászlóalj elszállítását. A vétkes katonákat részben ki végezték, részben súlyosan megbüntették.

Aztán egész ezredek, melyeknek szintén a tűzvonalba kellett volna vonulniok, s melyek már oszlopokban állottak az utakon, – az internacionálét énekelték és azt kiáltották: Nem megyünk többé a lövészárókba. Ezt a zendülést is sikerült a parancsnoknak és tiszteknek elfojtani.

Aztán megint másutt több ezred összesereglett, s a katonák azt kiáltották, hogy Paris ellen kell vonulni, s akkor vége lesz a háborúnak. A parancsnokok és tiszték ezt a zendülést is el tudták fojtani, akiknek minden eszköz jó volt, s akik közül egyesek - természetük szerint – sírtak és könyörögtek, mások fenyegetőztek és fegyverüket használták. Tudjuk, a régi római hadvezérek, azaz olyan államfők, akiknek kormányzási ideje letelt, a hadseregek válságos idejében egészen egyforma módon nyúltak a tárgyilagos rábeszélés, a sírás és könyörgés vagy a kivégzés eszközeihez.

26. De annak, hogy a vezérek és a jobb tiszték mindezeket az eszközöket igénybe vegyék, az az előfeltétele, hogy önmaguk is érzelmek vagy követelések dolgában ne azonosítsák magukat katonáikkal, -

amint az ilyen követelésekkel valamire való vezérek és tisztek nem is fogják magukat azonosítani. Ha panasz van az egyik parancsnok ellen a szabadságolások miatt, meg kell vizsgálni az ügyet, s ha hibás az illető, meg kell őt rendszabályozni. Ha rossz az élelmezés a hadbiztosok hibájából, el kell járni ellenük. Ha a katonák már fáradtak, vagy már nem akarják tűrni az örökös életveszélyt, meg kell magyarázni nekik, mi történik, ha eldobják fegyvereiket, vagy ha egymás ellen mennek. A katonák nagy tömege tudatlan és csekély belátású, nem tudja megítélni valamely tettének mik a következményei, de arra valók a művelt vezérek és tisztek, hogy megfontolatlan lépéstől erőszakkal vagy szép szóval visszatartsák.

A francia katonák zendüléseinek az oka úgy viszonylik ahhoz az okhoz, melyből katonáink eldobták a fegyvereiket, mintha az egyik családban a gyermek azért lázadozik, mert nem teszik meg a kedvét valamiben, a másik családban pedig a legderekabb fiút okatlan haragból, a családból kitaszítják. Nagy dolog a szabadság elmaradása, kínos a gyakorlat órák hosszat a nap hevében vagy a tél dermesztő hidegében, fájdalmas az ehetetlen ebéd vagy az ellopott vacsora, – de mindez semmi ahhoz a gyötrelmezhez képest, mely ott ült a mi harcosaink szívében, azaz, a rokkant nem kap egyenértékű kárpótlást testi épségéért, az elesett katona özvegye és árvája az elzüllésnek van kitéve, s a harcoló katonáknak minden ellenszolgáltatás nélkül kell a háború nélkülözéseit, fáradalmaikat és örökös életveszélyét viselniök.

Nagy szerencséje volt a régi Rómának, katonáinak sohasem a törvényhozás ellen, hanem csakis

egyres hadvezérek ellen volt panasza és csakis ezek ellen lázadtak fel. Midőn egykor katonái messze benn Kis-Ázsiában hóditás közben a fővezérük - volt államfő - ellen fellázadtak, sátra elé mentek, mutogatták neki sebeiket, hivatkoztak szenvedéseikre, lábai elé dobták üres erszényeiket, s azt mondták, főparancsnok úr, csak a saját erszényét töltötte meg arannyal és drágakövekkel, de velünk, akik a veszély és fáradalmak oroslánrészét viseljük, nem törődik. Ilyen körülmények között mi sem megyünk tovább.

A mi hadseregünkben a katonák ilyen szemrehányást a vezéreknek nem tettek, nem is tehettek, mert a vezérek csupán azt a fizetést kapták, amit számukra a törvényhozás - igaz, nagyon bőkezűen - megszabott.

Ezek a rómaiak egészséges és ép katonák voltak, akik szolgálatukért fizetést kívántak, - arról, hogy a sebesültek, rokkantak és hátramaradtak ne kapjanak kárpótlást, még csak beszélni se kellett, mert ez rendezve volt mindig, s habár a fegyelem megsértése nélkül lehetett volna erről beszélni, mert a hadsereg fegyelme nem az otthonlevők, vagy a hadvezér magánérdekében volt. Helyes volt, s szerencse volt, hogy ez kitört a katonákból, mert Róma intézkedhetett és megszüntette az igazságtalanságot. Helytelen lett volna és talán nagy szerencsétlenséget hozott volna az államra, ha a katonák szívében e keserűség megmarad, s fullánkja mind jobban és jobban megmérgezi a katonák lelkét, s a hadsereg egy szép napon, benn az ellenség földjén, összeomlik. Először a hadsereg, aztán az állam, aztán az ország, - úgy, mint nálunk.

Utólag most már késő kívánni, bár csak tört

volna ki a mi hadseregünkben is a második és harmadik évben helyyel-közzel katonai lázadás, csekély okok miatt éppen úgy, mint a nagyok miatt, hogy mint a kezdődő láz, a monarkia három vezetőjét figyelmeztette volna a lappangó bajra, melynek kitörését talán megelőzték volna, s akkor ha vereség lett is volna, de nem lett volna összeomlás.

MÁSODIK KÖNYV.

27. Az első könyvben el van mondva, milyenek voltak az állapotok az ország belsejében, miképen történt a vereség és az összeomlás a harctéren, s milyenek voltak a lázadások a legveszedelmesebb ellenségünknel. Ebben a könyvben el kell mondani, milyen volt az összeomlás az ország belsejében, milyen volt az államfőnk, s milyen volt az összeomlás a leghatalmasabb szövetségünk országában.

A monarchiában sem békében, sem háborúban nem volt a védkötelezettség általános, noha annak nevezték, s annak is kellett volna lennie. Békében csak abban az értelemben lehetett a védkötelezettséget általánosnak nevezni, hogy valóban minden férfit behívtak orvosi vizsgálatra, aki 20-ik évét betöltötte, de azért nem szolgált minden férfi, mert sok kivétel volt. Mindenekelőtt nem szolgáltak azok, akik testileg nem voltak alkalmasak, – ez volt az első kivétel. A második kivételt képezték a családfenntartók, ami igazságos volt, mert nem lenne helyes a fenntartót a közös cél javára a családjától elvonni, ha eközben a családjá tönkre mehet. A harmadik kivételt az öröklött földbirtokok tulajdonosaival tették, akiknek szintén nem kellett szolgálni, de ami már nem volt igazságos, s az általánosság el-

vén csorbát ütött. Aki örököl, tehát aki már kedvezőbb anyagi körülmények között kezdi meg élete futását, az a többivel szemben még külön előnyt is élvez.

Amint mindent meg lehet magyarázni, az akkori időben ezt is megmagyarázták valamiképen, bár világos, hogy valami rejtett indoka is volt a dolognak. Mert ugyanilyen, vagy még több joggal az ipari üzemek vagy a kereskedések öröklés útján keletkezett tulajdonosait is fel kellett volna menteni, mert ily üzemet vagy kereskedést nem lehet haszonbérbe adni, mint a földbirtokot, s az üzem vagy kereskedés a tulajdonos elhunytával még nehezebben tartható fenn, mint a földbirtok. A negyedik kivételt azok képezték, akik középiskolát végeztek, azaz 18 éves korukig tanultak. Akik tehát az átlagosnál szintén jobb anyagi körülmények között voltak és ennek folytán tanulhattak, mert különben mindenki taníttatta volna a fiát, – ezek 2 vagy 3 év helyett csak 1 évet szolgáltak és ez év alatt vezetőkké képezték ki őket. Míg tehát a pénzdónál a progresszivitása kimondták, a véradónál a honvédelmi kötelezettség-nél, megfordított progresszivitás volt. Az ötödik kivételt azok képezték, akik ugyan alkalmasak voltak, de akiket helyszűke folytán nem vehettek be tényleges szolgálatra a hadseregbe. Aztán voltak még egyéb kivételek, a lelkészek és tanítók nem tartoztak szolgálni, de ezek csekély számuk miatt nem érdemelnek figyelmet, s mert a lelkészek valóban nem valók fejeviselesre.

De elvégre mind e kedvezések egyes rétegekkel szemben békében nem okoztak senkinek különös fájdalmat. A békeszolgálat tényleg nem volt egyéb, mint a közterhek egyike, melyet nem pénzben kel-

lett leróni, s amelynek terességéből sokat levont, hogy nem csak a fegyveres honvédelemre készítette elő a polgárokat, hanem egy nagyszerű iskola is volt, mely a férfiak tudását és jellemét fejlesztette. De a hadiszolgálatot, melynek nyomában halál jár, a testi épség, a fenntartó elvesztése, – nem lehet a békeszolgálathoz hasonlítani. A hadiszolgálat egészen más, s érthetetlen módon, megszokásból, nem ítélték meg különbözőképpen e kétféle szolgálatot, holott az egyik a gondos és biztos iskola, a másik a bizonytalan, zivataros, sőt veszélyes élet. Ha békében nem lettek volna katonák, vagy csak nagyon csekély számban, s a háború kitörésekor mindjárt az életveszélyes vállalkozásokhoz lettek volna szükségesek a férfiak, akkor bizonyára mindenki másképpen nézett volna a katonákra és másképpen tervezte volna velük szemben a közösség kötelességeinek a rendezését, mert senki sem tételezte volna fel, hogy napi 4 zsemlye áráért ilyen nehéz és veszélyes munkát végeztetni lehet. Az az állítás tehát, hogy a védkötelezettség általános volt, melyből minden férfi kivette a részét, teljesen alaptalan, de veszélyes és káros is, mert nem szerzi vissza az állam korrektségébe vetett hitet.

28. Ha a békeszolgálat általános voltán ütött csorbák, mondom, még elviselhetők voltak, a háborúban az általánosságon ütött még nagyobb csorbák azonban tényleg elviselhetetlenekké lettek. A háborúban a férfiak egyik része a csatatéren harcolt, a második része messze hátul szolgált, a harmadik része testi alkalmatlansága, a negyedik része életkora, az ötödik része otthoni nélkülözhetlensége folytán nem szolgált. Azok a kedvezések, melyeket békében a családfenntartók és az öröklött földbir-

tokok tulajdonosai élveztek, megszűntek ugyan, az egyévi önkéntesi szolgálat háborús szolgálattá vált ismeretlen időtartamra, – de ezek a kivételek helyett más, még rosszabb kivételek jöttek.

Azok közül a férfiak közül, akik akár a harcmezőn, akár hátul szolgálhattak volna, vagy máiszolgáltak is, mindenekelőtt felmentették azokat, akik az állam vagy az ország közigazgatásában nélkülözhetetlenek voltak. Azután felmentették azokat, akiknek az ipari vagy kereskedelmi tevékenysége nélkülözhetetlen volt ahhoz, hogy a háborút viselni lehessen. Részletek, vagy csúnya esetek és visszaélések felsorolása nem célja e könyvnek, de annyit fel kell említeni, hogy meg lehessen ezt az egész felmentési eszmét érteni, – fel volt tehát mentve az, aki az adófizetők nevét névsorba gyűjtötte, aki a búzát vagy a burgonyát segítette a kereskedőnek összevásárolni. Ezeknek már nem kellett harcolni. Világos, a háborúban az ország igazgatása nem állhat meg, a hadiipar és a hadikereskedelem szükséges, de az is világos, hogy ha egy polgárt kétféle szolgálat ér: egyik a hadiszolgálat, másik az. otthoni igazgatás vagy kereskedés, akkor a fontosabbat kell ellátnia, mert mikor az ország háborút visel, akkor minden valamirevaló férfinak az ellenség ellen kell mennie. Ilyenkor nem szabad a harcra alkalmas férfiakat otthon tartani, hanem az otthoni szolgálatra a be nem hívott évjáratokat kell alkalmazni.

Az előbbi két felmentési mód mindjárt a háború kezdetén életbe lépett, de a háború utolsó évében aztán a felmentés egy oly neme következett, mely a harcoló katonák elégedetlenségét még jobban fokozta. Ugyanis, akiknek 50 hold földjük volt, nem kellett többé szolgálni. Szóval, akinek az atyja tu-

don akkora darab földet venni, vagy ajándékozni, habár csak színleg is,, amint a háború után a bírósági tárgyalásokon kitűnt, s amint az is kitűnt, hogy 30 hold is elég volt, – az egyszeribe megmenekült minden további veszélytől és fáradalomtól, de a bérese vagy napszámosa számára a háború változatlanul tovább folyt. A katonák azt mondták, ez nagyon fáj nekik, hogy éppen azoknak kell tovább harcolni, akiknek semmijük sincs, vagy kevesebbjük van. A törvényhozó tehát ezt helyesnek és korrektnek tartotta, – de ez a felmentési alap éppen a falvak népét demoralizálta teljesen.

Nem tudni, mi volt ennek az igazi, belső indoka, s nem fontos az, amit a nemzet vezetői mondtak. De az is biztos, maga a legravaszabb ellenség sem tudta volna a nemzet osztályait egymás ellen jobban kijátszani, bár ellenségeink nagy mesterek voltak abban, miképpen kell a szövetségeket vagy osztályokat egymás ellen uszítani, s amivel bebizonyították, hogy valóban értenek a hadviseléshez. Ezt csak ahhoz a módszerhez lehet hasonlítani, mellyel az 1903-4. évi orosz-japán háború alatt a japánok a hatalmukba került orosz tisztek és legénység között különbséget tettek. Ugyanis, a tiszteket fényesen szállásolták el s bőven és fényűzően látták el élelemmel, – a legénységet viszont piszkos és nyirkos odúkban tartották és éhezettették, – sa tisztek rövidlátó módon eltűrték e megkülönböztetést. Az eredmény ismeretes: 1905-ben, mikor hazaszállították a hadifoglyokat, már a vasúton számtalan fegyveres zendülés tört ki, helyi, de véres forradalmak alakjában, folytatódott a fővárosban és a nagyobb városokban, – s végződött 1917-ben a történelem legvéresebb forradalmával. Vajjon nem lett

volna-e célszerűbb a vezetőknek megparancsolni, amíg a háború és hadifogság tart, maguk és a legénység között ne engedjenek különbséget tenni, sőt. a legénység, mint a kevésbé művelt tömeg, még a nagyobb istápolásra tarthat igényt.

További, bár csak ideiglenes jellegű felmentési mód volt még a szabadságolás, bizonyos összegnek a kölcsönadása ellenében az állam céljaira. Tehát aki-nek pénze volt, az bizonyos időre ugyancsak megmenekült az életveszélytől és fátalmaktól, s nem kell ecsetelni, milyen volt ennek a felmentési mód-nak az egészen természetes hatása a harcoló katonák nagy tömegére.

29. Tehát ki volt ugyan mondván, hogy a véd-kötelezettség általános, de a valóságban az általá-nosságtól messze állott, mert ettől a jellegétől a fel-mentések és a kedvezések fosztották meg és biztosí-tották az otthonlevők számára a különös anyagi elő-nyöket. Nyilvánvaló egyébként, az otthoni jólétből, nyugalomból és biztonságból minden férfi kivette a részét, aki otthon volt, lett legyen az akár felmen-tett, akár olyan, akit kora vagy testi fogyatékosága alkalmatlanná tett a harcokra. Ezek mind szabadon űzhették foglalkozásukat, mely vitte őket a gyűjtés és takarékoskodás lehetősége felé, éppen úgy, mint a katonák az elkerülhetetlen elszegényedés felé haladtak.

Az általánosságon ütött csorbáktól most már eltekintve, maga az általánosság sem volt az az elv, melyen sok áldás lehetett volna, mert ha egyszer már valami általános, akkor benne van az erkölcsi-leg alkalmas és az erkölcsileg alkalmatlan, a derék gazdag ember és a derék szegény ember, de a sze-gény és a gazdag csöcselék is. Ez pedig a hadsereget

csak gyengíti, mert rontja, mint a romlott gyümölcs a kosárban megrontja a többit is. Szóval, már maga az általánosság sem volt jó gondolat, azonban e tekintetben a monarchia bizonyos kényszer alatt állott, mert a többi európai állam is ezt tette, hogy a lehető legnagyobb mennyiségben legyen katonája, s nem mert mást kezdeményezni. De minél tovább tartott a háború, annál erőteljesebb lépéseket kellett volna tenni az oda nem való kizárására, amivel persze nem az van mondva, hogy ezek a háború egyéb terheitől is megszabadultak volna.

Aztán a háború alatt tisztán katonai szempontokból kellett volna jönnie egy időpontnak, midőn az általános védkötelezettséggel járó óriási hadsereget már nem volt célszerű fenntartani. Élelmezése és felszerelése rossz volt, a rokkantak, özvegyek és árvák ellátásáról nem történt gondoskodás, a harcoló katonák sebeikért és fáradalmaikért nem részesültek elégtételben, – szóval minden amellet szólt, hogy az öreg évfolyamokat hazaküldjék. Ha a védkötelesnek nyilvánított 25 évjáratból 13 évjáratot elengednek, a hadsereg ellátása, s ennek folytán a szelleme is, egyik napról a másikra megjavult volna. Valamely hadsereg szelleme alatt ugyanis a vezérek és katonák harcivágyának a fokát kell érteni, s a jó szellemű, bár negyednyi hadsereggel a csatatereken több eredményt lehetett volna elérni, mint a megtört lelkű armádiákkal. A tüzérszázadosnak alig volt valaha is szomorúbb látványban része, mint amidőn a háború negyedik nyarán az egyik, azóta elszakított délvidéki városban a póttettek öreg, kiéhezett, 40-45 éves katonái, rongyos ruházatban és mezítelen lábbal, az utcán a vadgesztenyét szedegették. Ezek az öreg évfolyamok nem csak hogy hasz-

not nem hajtottak, de egyenesen terhet jelentettek az ország védelmében. Nem lett volna egyszerűbb és helyesebb dolog, mint ezeket az évfolyamokat elbocsátani, s a felmentett évfolyamokkal együtt, bár különböző kulcs szerint, megadóztatni.

Nem tudni, mi készítette az államfőt arra, hogy a nagy, de gyenge hadseregből ne csináljon felényi vagy negyednyi, de erős hadsereget. Csupán azzal lehet ezt megmagyarázni, az államfő nem volt és nem lehetett az a katonai szakember, aki irányt tudott volna szabni, bár egyúttal a legfőbb hadúr volt. Biztos csak az, a szám egyedül még sohasem biztosította a győzelmet. A győzelem kulcsa mindig a katonák és rokkantak ellátása volt, s a számnak mindig alárendelt szerep jutott. Változhatnak a háború anyagi eszközei, változhat a technika, de a háború szabályai éppen úgy változhatlanok, mint főtényezőjének, az embernek természete változhatlan, s a legújabb tank vagy repülőgép megfelelő férfiak nélkül csak élettelen gép.

30. A katonák nagy tömegei naponként annyi pénzt kaptak, hogy ha 2 éven át folyton félretették volna az egészet, a két év végén egy öltöny ruhát vehettek volna. Az altiszteknél, tehát a kiválogatott bátor és megbízható katonáknál, a fizetés ugyanannyi idő alatt 2 öltöny ruhára gyűlt volna össze. Legjobb ugyanis most is mindjárt megnevezni, mit voltak képesek a katonák a fizetésükért vásárolni, ahelyett, hogy minő összegeket és minő pénzben fizettek ki számukra. Amilyen túlzás volt az egyik irányban, azaz, hogy a katonákat ne fizessék, éppen oly túlzás volt a vezetők fizetése a másik irányban. A vezetőknek a harctéren nincsenek szükségleteik, családjaiknak viszont otthon csakis a napi fenntar-

tásukra van szükségük, nem tőkegyűjtésre vagy beruházásra a háború nem való. Így hát a háborúban sokkal kisebb fizetés is elég lett volna, mint békében, s csak legyen meg egyszer a győzelem, mindazt, ami elmaradt, sokszorosan pótolni lehet. De az oktan túlzásnak még nem volt vége. Az otthonlevő állami és magánalkalmazottak, továbbá munkások kivétel nélkül nagy fizetést kaptak. Különösen azoknak a tisztviselőknek és munkásoknak volt rendkívüli nagy fizetésük, akik a hadianyag gyárakban dolgoztak. Gyakorlatiasan ezt úgy lehet megvilágítani, akik otthon csinálták a fegyvert, azok dús fizetést kaptak, akik a fegyverrel harcoltak, azok nem kaptak semmit, – pedig ha már valaki a háborúban nagy fizetést kap, az józanul csak a katona lehet.

31. A háborút magáért a háború kedvéért senki sem akarja, eltekintve a hadiszállítók kicsiny és hatalmas, de még sem döntő társaságától. Védekezni azonban kell, mert a védekezés mindig célszerűbb, mint a fejet önként rabigába hajtani, s még a szegény emberek részére is a háború kisebb kockázat, mint az idegen uralom durvasága. Az igazságtalanságok nem magából a háborúból, nem a háború természetéből folynak, hanem az emberek törvényeiből, mert lehet a védekezést úgy elrendezni, hogy valóban csak a gazdagoknak és otthonlevőknek legyen belőle haszna, de lehet úgy is, hogy megfordítva, még a látszatát is elkerüljük, mintha a háborúból a gazdagoknak haszna lenne, hanem ehelyett éppen a harcosok járnak jól, bár az otthonlevőkkel és a gazdagokkal sem történik igazságtalanság.

32. Akkoriban, a háború negyedik évéről van szó, az emberek lelkiismerete már nem hagyott békét azon nagy szűkkeblőség miatt, amellyel a rokkantak-

kal, özvegyekkel és árvákkal a nemzet vezetői bántak, így aztán gyűjtéseket rendeztek ezek javára, még pedig ünnepélyes keretben, s miközben az otthonlevők az ünnepélyen szórakoztak, filléreiket tényleg a károsultak javára fordították. Az utolsó év egy forró nyári délutánján, az egyik elszakadt délvidéki dúsgazdag városban, ahol a szent ügyre való hivatkozással folyt a szórakozás, de ahol 2000 katonaszökevény volt, s ahol másnap 2 katonát végeztek ki 19-szeres szökés miatt, – az összegyűjtött pénz 20 férfióltöny árát tette ki. Az emberek lelkiismerete természetesen nem volt megnyugtatva, csak példát, vagy buzdítást akartak nyújtani az állam vezetői számára, hogy a katonákat el kell látni. De miután az állam vezetői nem tettek semmit, az egész gyűjtés tulajdonképpen csak káros volt, mert az olcsó kötelelességteljesítést engedte úrrá lenni az igazi helyett. Ha valami szükséges és célszerű, akkor nem szórakozás kell, vagy alamiznaadás, hanem szigorú törvény. Káros volt aztán még azért is, mert más multságoknak és dorbézolásoknak adta meg a látszólagos erkölcsi alapot, melyeknél, mint példára, a jótékony-sági ünnepélyekre hivatkoztak. Mily csúnya jellemre mutat, sőt durva lélekre, ha az otthonlevők nem tudják fékezni vágyaikat, fékezni akkor, midőn a csatateren az emberek szenvednek és véreznek, midőn oly sok derék férfi hal meg, aki özvegyet és árvát hagyhat maga után hátra. Nem szükséges mondani, mennyire aláássa mindez a katonák kedvét.

33. Ugyancsak ebben az időben történt, hogy egy másik nagy délvidéki városban a parancsnok azt a 600 hadifoglyot, akik akkor tértek vissza az orosz fogságból, minden szabadság vagy előkészület nélkül kiküldte a harctérre. Ezekről a katonákról csak

annyit kell tudni, hogy körülbelül egy harmada a harcterekről sebesülten, vagy a kórházakból került az ellenség kezébe, egyharmada az ellenségnek átadott Przemysl várórségéhez tartozott, csak az utolsó harmada adta meg magát az ellenségnek vagy szökött át hozzá. Aztán azt kell tudni ezekről a katonákról, volt köztük olyan, aki azért szökött meg az orosz fogságból, hogy tovább harcoljon az országért, aztán volt olyan, aki ugyan elsősorban családját kívánta látni, melyet már talán 2-3 éve nem látott, vagy ügyeit akarta elintézni, vagy akinek az orosz fogság már elviselhetetlen volt, de aki aztán készséggel ment volna ki a harcterekre országa védelmére. Volt aztán közöttük olyan is, akit az oroszok küldtek haza, – bár az oroszok akkor már nem őrizték foglyaikat, s mindenki hazajöhetett, de még ezenfelül szükségesnek tartotta az orosz forradalmi kormány azt is, hogy bizonyos nagyszámú katonánkat zsoldjába fogadja. Ezeknek az volt a feladatuk, hogy katonáinkat rávegyék arra, hogy többé ne harcoljanak, sem ellenük, sem más ellenség ellen, hanem idézzék elő nálunk is a forradalmat.

Mikor ez a 600 katona a magyar-osztrák területre megérkezett, mindenekelőtt 2 hétig elzárt táborban tartották őket, vajjon nem lappang-e bennük valami fertőző betegség, s vajjon kik azok közülük, akiket az oroszok ily titkos céllal küldtek, s ezeket, ha megtalálták őket, természetesen már nem engedték tovább, hanem másutt helyezték el biztos zár alatt. A kéthetes vizsgálat után immár a legnagyobb részének nem lehetett nemtelen szándéka, mert csak egynéhány, magát nagyon jól tettetni tudó ügynök maradhatott közöttük.

A rendes katonai szempont is megkövetelte

volna, hogy előbb menjenek mindnyájan 2-3 hónapra haza, végezzék el dolgaikat, visszatérésük után nyerjék el 1-2 hónap alatt pótló kiképzésüket, s csak ezután menjenek ki a harctérre az ellenség elé. Eddig az időpontig ez volt az általános szabály, most azonban máskép történt. Megérkezésük után a parancsnok azonnal felszerelte ezeket a katonákat, s a harctérre akarta küldeni, – aminek az eredménye természetesen lázadás lett, sok halottal és sebesülttel, még több börtönbe vetett katonával, s ami a legnagyobb baj volt, mindegyikük szívében a legsúlyosabb igazságtalanság fullánkja maradt vissza.

A tüzérszázados barátai, akik a lázadás tanúi voltak, mindjárt mondták, – ez egy titkos áruló kéz cselekedete volt, hogy a háborúnak a katonák lázadása minél előbb véget vessen. Úgy mondták, ez a parancsnok, akitől e rendelkezés származott, s akiről nem is lehetett tudni, hol ült, vagy már belefáradt a háborúba, ha hű magyar vagy osztrák-német volt, vagy az ellenséges országokhoz akart csatlakozni, ha nemzetiségi volt, abban a kettős reményben, a háborúnak is vége lesz és neki is nagy előmenetel lesz biztosítva, vagy abból nőtt ki ez a szörnyű elhatározás, hogy a háborúnak a sok igazságtalansága miatt véget kell vetni. Vagy ki tudja, még milyen titkos rugója lehetett annak az árulásnak, mely éppen a titkos-sága folytán, még csak nem is lett volna büntethető. Látni kellett volna azokat az embereket, akik ezt megtették, mert természetesen többen voltak, s ennek több kézen kellett átmenni, – hogy a titkos indokok közül melyiket lehet egyiknek és melyiket a másiknak tulajdonítani. Biztos csak annyi, hogy ez nem az egyszerű megfontolatlanságból vagy katonai tudatlanságból származott, hanem titkos számításon alapult.

34. Az összeomlásból még két, aránylag nem nagy, de jellemző esetet kell felsorolni, melyek szintén egy nagyon gazdag alföldi városban történtek. Azok a nők, akiknek férjeik azelőtt a harctéren voltak, keserűen mondták el a tüzérszázadosnak, ha akkor, midőn férjeik még a harctéren voltak, panaszkodtak a városi tisztviselőknek a hadisegély csekélysége miatt, amit családfenntartójuk távollétében kaptak, ezek azt mondták nekik, menjenek legelni. Az okatlan vád aztán azt az embert, aki ilyesmit megbélyegzett, destruktívnek nevezte, – míg azok, akik ezt elkövezték, akik tehát annyi és annyi családnak és katonának rontották el a kedvét, tehát akik tényleg destruáltak, nem vették el méltó büntetésüket. Ugyanabban a városban szintén az összeomlás közben, mikor hatalom az országban már nem volt, s amikor a tüzérszázados néhány megmaradt tisztjének lakást keresett, egy gazdag parasztember, akinek 500 holdja volt és a városban 11 szobás, majdnem üresen álló háza, – azzal felelt a lakáskeresésre, mely címen akar lakást a katonaság, mikor ki van mondva, hogy nem akarunk többé katonát látni. Ugyanis a forradalmár hadügyminiszter tett ily kijelentést, s ez a kijelentés visszhangzott ennek a gazdag földművesnek az ajkáról.

35. A háború alatt a miniszterelnök kiadott egy rendeletet, mely szerint a hadiszolgálatra bevonult díjnokok úgy kezelendők, mintha a bevonulásuk napján az állam szolgálatából elbocsáttattak volna, mert – úgymond – a katonai szolgálat nem állami szolgálat. Azaz, egyszerűen kifejezve, aki otthon névsorba foglalja a katonák neveit, vagy az elesettek halotti levelét írja, – az állami szolgálatot végez. De aki elesik, az nem teljesít állami szolgálatot. Így

rendelkezett a miniszterelnök. Egy díjnok, aki a harc-
térén megrokkant, hiába kérte aztán a visszavételét,
ennek a rendeletnek az értelmében elutasították, s
csak egy későbbi kormány helyezte vissza állásába.
Nem tudni, miképpen indokolta meg a miniszter-
elnök önmaga előtt, tanácsadóival egyetemben, ezt a
rendelkezést, talán valamely rossz törvény halott
betűit nézték. Nem arra nézett a miniszterelnök,
hogy a törvényeket tulajdonképpen ő alkotja, ő
mondja meg, mi lehet törvény és mi nem lehet tör-
vény, az ő kezében van a hatalom, s az ország
akként halad a győzelem vagy a vereség felé, amint
ő ezt a hatalmat kezeli.

A magyar-osztrák monarkia régebbi háború-
ban a rokkantak, özvegyek és árvák száma a lakos-
ság számához viszonyítva elenyészett, s ha az állani
nem lett volna képes róluk gondoskodni, a községek,
a rokonok gondoskodtak, de a monarkiának még nem
volt élet-halál harca. Az államfőnek nem volt joga
ezek részére az adókból tartást adni, bármennyire is
akarta volna, mert a pénz felett a rendelkezést az
országgyűlés fenntartotta magának, s az országgyűlé-
sen az történt, amit a többség vezetője akart.

36. A tüzérszázados megkérdezett egy kitűnő
századost, vajjon szolgált volna-e békében és háború-
ban, ha nem fizették volna? Azt felelte, miképpen
szolgálhatott volna, miképpen tarthatta volna el
magát és családját? Megkérdezett egy négyízben sebe-
sük ezredest, tehát legnagyobb hőseink egyikét, aki
azt felelte, teljesen lehetetlen lett volna szolgálni,
mert sem békében, sem háborúban nem tudta volna
sem önmagát, sem a családját eltartani, s nem is
tudott volna a köznek szolgálni, ha a családja jövője
nincs biztosítva.

Megkérdezett egy táborno­kot, akinek a legnagyobb hadikitüntetései voltak és vitézségéről és belátásáról sokat beszéltek, – aki azt mondta, fizetés nélkül nem szolgálhatott volna, mert ha elesik, ki gondoskodott volna családjá jövőjéről, s most egyáltalán nagyon restelli volt katonái előtt, amiért őket egykor a harcokban buzdította, hogy harcoljanak csak vitézül és félelem nélkül, mert róluk és hátra­maradottjaikról az állam gondoskodni fog. De ezt, úgy­mond, csupán azért tette, mert a nemzet vezetői ugyanezt hangoztatták.

De a tüzérszázados a köz polgári alkalmazottjai közül is megkérdezett egyeseket. A pénzügyigazgató azt mondta, más pályát választott volna, melyen meg tud élni, ha fizetést kezdettől fogva nem kapott volna, mert a köznek fizetés és nyugdíj nélkül a legjobb akarata mellett sem szolgálhatna. A táblai íté­lő­bíró azt mondta, természetesen nem léphetett volna erre a pályára, ha léte és családjának jövője nem lenne biztosítva, s vagy­on hiányában nem is lenne képes megélni. A vidéki polgármester azt mondta, teljes lehetetlenség lett volna, hogy a közügyeknek szenteljem magam és végezzem a köz, vagy a város igazgatását és ügyeit, ha ezért díjazásban nem része­sülnék abban a mértékben, hogy a magam és a család­om jövőjét biztosítsam, vagy ha öregségem és család­om jövője nem lenne a nyugdíj által biztosítva.

37. Tehát nem helyes azt állítani, hogy az össze­omlást azok idézték elő, akik a kormányzat hibáit akár nemes, akár nemtelen szándékból felemlgették. Ha valaki pontos és tanulságos megállapítást akar vé­gezni, akkor azt kell mondania, a sok eset közül csak néhányat felemlítve, helytelenül járt el a miniszter­elnök, midőn a háborúba menő díjnokok állását el-

vette, helytelenül cselekedtek azok a városi tisztviselők, akik a hadiasszonyokat legelni küldték, s azok a vezetők, akik a fogságból hazatért katonákat mindjárt a harctérre küldték. De mindez semmi ahhoz a helytelen eljáráshoz képest, mellyel az országgyűlési többség vezetője a háború negyedik évében a rokkantak, özvegyek és hadiárvák ellátását akként szabta meg, hogy a hadiárvának havonta $3\frac{1}{2}$ kilogramm kenyeret rendelt tartásul. Mindehhez az irányt ő adta, akár mikor mint miniszterelnök a hadbavonult díjnokot a névsorból törülte, akár később, mikor megszűnt miniszterelnök lenni, mint az országgyűlés többségének a vezetője, az államfővel szemben is megakadályozta, hogy a nemzet a lét vagy nemlét kérdésében, a katonák, a rokkantak, a hadiözvegyek, a hadiárvák ellátásáról nyilatkozhassék. Természetesen, nem a megnyilatkozás lett volna a fontos, bár a nemzet egész más körülmények között volt már, mint mikor előzőleg megnyilatkozott, – hanem a gondoskodás lett volna a fontos, s a megnyilatkozás elmaradásáért senki sem tett volna szemrehányást, ha az ellátás megtörténik. Annak is meg lett volna a módja, hogy a katonák megmondhassák akaratukat, – mert a többség vezetője mindig azt mondta, nem lehet választani, mert a férfiak nagy része künn van a harctéren. De ez nem volt a benső indoka. Tudni kell ugyanis, hogy az összes felnőtt férfiagnak éppen csak egyötöd része volt katona. De ez nem mondja azt, mintha a katonák négyszeres merev többséggel álltak volna szemben, mert az új többségben bizonyára meg lett volna az a belátás, ami a régi többség vezetőjéből hiányzott, s a honvédelem anyagi kérdései méltányos megoldást nyertek volna. Viszont e nélkül a védettek nagy tömege hozta a törvényeket

a hont védőkre is, ami éppen oly helytelen volt, mintha megfordítva, a katonák egyedül adták volna a törvényeket a védetteknek is.

38. A negyedik év végén az országgyűlésen azt mondta, hogy ezt a háborút elvesztettük. Ez nagyon káros kijelentés volt, mert belőle az ellenség bátorságot mentett ahhoz, hogy a háborút ernyedetlenül folytassa, a mi katonáink pedig elveszítették bátorságukat és kedvüket a további harcokhoz, mert – úgymond – miért tegyük ki magunkat továbbra is annak, hogy megsebesüljünk, vagy megrokkanjunk, ha a háború már elveszett. Nem tudni, mi volt e szavainak igazi, benső indoka. Elsősorban az ellenségnek szólt e nyilatkozat, akitől e beismerés által méltányosságot remélt elérni. De ez is éppen a megfordítottja a helyesnek, mert az világos, minél jobban beismeri valaki a gyengeségét, az ellenségnek annál jobban megnő a szarva. Vagy az-e, hogy ime, most már megvitathatjuk, mik lehetnek vereségünk következményei, – ugyanis a háború alatt nem volt szabad nyilvánosan a háború kétféle eshetőségéről beszélni. Ami mindig nagyon helytelen, mert a polgárok nem feszítik meg teljes erejüket, ha nem tudják, hogy a háború szerencsétlenül is végződhet, s miben fog ez a szerencsétlenség megnyilatkozni. De ha a polgárok tudják, hogy vereségünk esetén a győztesek az országot a maguk részére feldarabolhatják, nagy hadisarcot vethetnek ki reánk, egész vidékeket kilakoltathatnak, a polgárok értékes ingó vagyonát elvehetik, a házakat lerombolhatják, a földbirtokokat szétszthatják, a gyárakat leszerelhetik, a nemzeti bank érckészletét és a magánbankok értékeit elrabolhatják, a polgárok élet- és vagyonbiztonságát megszüntethetik és így tovább, mondom, ha a polgárok

mindezt tudják, vagy valószínűnek tartják, jobban megfeszítik erejüket.

39. Mindez azonban a már bekövetkezett vereség után történik, amit megelőznek a harcok idején a hadszíntér eseményei.

Tehát még azt is kell a polgároknak tudni, mi vár rájuk, ha falvaik és városaik közelében folynak az ütközetek, amikor a polgári lakosságból éppen annyi a sebesült és halott, mint a katonák közül, vagy amikor a tüzérség képes egész városrészeket romba lőni csupán azért, hogy egyetlen ellenséges megfigyelőt elűzzön a helyéről, vagy amikor az ellenség jöttére éjjel kell családotul elmenekülni, vagy amikor a repülőgépek bombái és mérges gázai ellen egyáltalán nincs menekvés. Különösen azoknak a polgároknak kellett volna ezt jól megmagyarázni, akiket jó szerencsájuk mindettől addig megkímélt, – mint éppen Magyarországot és fővárosát. A nyugati nagy és művelt népek vezetői még mindezt túlozták is, abból a célból, hogy a polgárok csak minél jobban megfeszítsék erejüket.

Tehát tudniok kell a polgároknak, mi vár rájuk, – nem pedig eltiltani őket ennek a megvitatásától. Félniök kell a polgároknak, úgy az ellenségtől, mint a vereség következményeitől, – de azért nem kell, hogy a félelem csüggedést szüljön, mely lelohasztja a kart, vagy nem a megfutamodás a félelem szükségszerű következménye, ami egyáltalán szabaddá teszi az utat az ellenség előtt, hanem a legnagyobb ellenállás, amire ember képes.

Szóval, a háború alatt tilos volt a vereségről és következményeiről beszélni. Lehet, ha annak a káros kijelentésnek több benső indoka volt, az ország vezető államférfija ezzel azt is akarta mondani, hogy

immár meglehet a vereséget vitatni. De bármi volt e kijelentés indoka és célja, nem a célját érte el, hanem a katonák elszéledését mozdította elő.

40. Végül még azt kell róla feljegyezni, – az országgyűlési többségi párt vezetőjéről van még mindig szó, – midőn az összeomlás bekövetkezett és a forradalmárok őt halálra keresték, azt mondta, tudta, hogy ennek így kellett jönnie. Azaz minden összeomlik és őt halálra fogják keresni. Nincs annál szomorúbb bizonyítvány, amit egy férfi önmagáról kiállíthat, mikor azt mondja saját munkájáról, tudta, hogy annak össze kell omlania.

Mindennek azonban természetesen nem lett volna jelentősége, ha nem járul hozzá a szűkkeblűség, mely nem akarja a katonákat fáradalmaikért, sebeikért, rokkantságukért, az özvegyeket és árvákat fenntartójukért kárpótolni. De így nem nagy lehetőség kellett a következményeket előrelátni.

Az helyes dolog, ha bátorságát és egyéniségét még most is dicsérik, mert nem bújt el, midőn a forradalmárok végezni akartak vele, s aki ezáltal valóban teljesen méltóvá tette magát ahhoz a sok száz-ezer magyar katonához, aki szintén hőiesen nézett szembe a halállal.

41. Az államfő, akit párthoz vagy barátokhoz nem kötött semmiféle érdek, aki mindenen és mindenkin felül állott, s aki különben hivatását magasztos és nehéz szolgálatnak tekintette a nemzet érdekeiért, képességei folytán még tehetett volna valamit a nemzet megmentéséért, de a törvények és a többségi párt vezetője megkötötték a kezét. Mindazért a szerencsétlenségért, mely az országot érte, nem lehet tehát a nemzetet okolni, mert az csak a vezetést kívánó, sőt szomjúhozó emberek tömege, hanem csakis a vezető-

jét, akiről sokan azt mondják, a nemzet nem is akarta őt vezetőnek a háború alatt, de aki nem engedte meg, hogy a nemzet más vezetőt választhasson. Ez éppen úgy van, mint szintén sokat szenvedett szövetségeseink, a németek, nem okolhatják a magyar nemzetet azért a gyalázatért, hogy egyik dicsőséges hadvezérüket, aki Erdélyt megmentette, örök ellenségeiknek, a franciáknak kiadtuk. Ez szintén csak egy néhány, pillanatnyilag hatalmon levő embernek egyéni, s még hozzá minden okosság nélküli cselekedete volt, mellyel helyzetünk az ellenséggel szemben nem javult, hanem az ily lovagiatlanság folytán még inkább romlott, – mely cselekedetből magára a magyar nemzetre szégyen nem háramolhat.

A magyar nemzet maga ugyanis tökéletes és halhatatlan. Lehetnek más nemzetek, melyeknek szebb és régibb épületeik vannak, nagyszerűbb művészi alkotásaik, – de amiből nemcsak az egyesek nagyobb lángelméje fénylik ki, hanem a sötét háttérben ott vannak a szapora rabszolgalelkek seregei is, melyeknek nincsenek már meg az erényeik, mert a szolgaságban az erények nagyon megfognak. A magyar nemzet sokkal egyenletesebb. Azoknál a nemzeteknél más nemzetek fiai még nem mondták azt, amit a magyar nemzetről mondtak, – hogy hangosabban dobog a szívük, ha Magyarország földjére lépnek, vagy amint egy nagy állam feje mondta egyszer, a keblük dagad és szétfeszíti ruhájukat, ha a magyar nemzet nevét hallják. Mindezek az idegen népek a magyar nemzet fiainak hazaszeretét és bátorságát, nyíltságát és becsületességét, mellyel adott szavukat mindig megtartják, lovagiasságát, mely nem engedi, hogy a gyengébbnek a helyzetével visszaéljenek, minden régi és szép építkezésnél, vagy művészetnél, vagy az arany

bármilyen nagy mennyiségénél – amint beszédeikből ki lehet venni – többre becsülik.

Szóval, a helyzet rendkívülinek rendkívüli volt, de nem állította a törvényhozás vezetőjét emberfeletti feladatok elé. Nem arról volt szó, hogy egy nemzetet az emberevésről kell leszoktani. Itt-ott egy rusztikus hivatalnokot kellett volna elkergetni, vagy egy megvesztegetett jegyzőt kivégezni, s ami a legfontosabb – az anyagi kérdést megoldani. A régebbi törvények apró-cseprő tökéletlenségeit és szigortalanságát könnyű lett volna megszüntetni, s így még azt sem használhatták volna ki azok, akik minden áron mindent fel akarnak forgatni. A szerencsétlenség abból állott, hogy ily vezető kezében volt a sorsunk, akinél az az érthetetlen eszme érlelődött meg, hogy a kikényszerített honvédelemért a harcosoknak kártérítés nem jár. A háború mindig könnyen elveszhet, minden háborúban az egyik fél vesztes, – de hogy tisztára anyagi okokból összeomlás következék be, ez nem a magyar nemzet hibája.

42. Így tehát el kellett következni a fegyverek eldobásának, amitől már csak egy lépés volt az összeomlás, azaz, amikor az állam szervei elhagyják helyüket. Mindez természetesen nem következhet be, ha a hadsereg – tegyük fel a legrosszabb esetet – döntő vereséget szenved ugyan, de nem dobja el a fegyverét és nem széled el. Sok egyetértő kézen kellett annak a kormányrendeletnek keresztülmennie, míg az utolsó századhoz is elért, hogy a magyar csapatok tegyék le fegyvereiket még Ausztria területén. Különböben a katonák túlnyomó része már akkor eldobta fegyverét, mielőtt e parancsot megtudta volna.

A forradalmárok, akik látták az országgyűlési többség vezetőjének ezt a magaviseletét az ellenség

felé, azaz beismerni a vereséget, hogy az ellenség előtt kedves legyen a személye is és ismét ő vehesse át a hatalmat az országban, azaz, akit az ellenség is kíván, – ezen politikában még tovább mentek, hogy az ellenség őket kívánja kormányul, akikkel meg fog jól egyezni tudni, miután vereségünket nemcsak elismerték, hanem önzésükben és oktalanságukban azt is mondták, hogy minél teljesebben tesszük le a fegyvert, annál jobb feltételekre számíthatunk.

Világos, még ha a katonák el is dobják fegyvereiket és elszélednek, a forradalom nem következhet be, ha az államnak százezrekre menő egyéb szerveinél megvan az erős akarat az együttműködésre a vezetőkkel. Az tény, hogy a folytonosságban már nagyon kevesen hittek, részben kívánták a folytonosság megszűnését, részben félték megszűnésétől, de valószínűnek tartották. S ha a figyelmet a forradalom bűnöseire terelik az emberek, akkor tulajdonképpen megmenekülnek a forradalom előidézői, mert nyilvánvaló, arra valók az államférfiak, hogy minden erőszakos forradalmat elkerüljenek. Üldözni lehet, de a forradalomért és összeomlásért a lázadókat okolni, akik tehetségtelen, szegény ördögök voltak, nagyon helytelen dolog, mert elvonja a figyelmet a dolog lényegétől. A lázadók ugyanis már az okozat voltak, az igaz, az okozatnak lehangosabb szószólói. Ugyanis minden elkövetkezett forrongásért, lázadásért, erőszakosságért mindig az előző kormányzat felelős, ami világos is, mert ennek a kezében van a hatalom, s amint vezeti és neveli a nemzetet, akként fog az viselkedni minden fordulatkor. Ez nem is lehet másképp, s ezt a 300 éves cári uralom hívei saját bőrükön is tapasztalták, mert elvégre az utolsó 3 évszázad nevelése tette az orosz forradalmat annyira vérengzővé és kegyetlenné.

Jogosan nem lehet tehát tragédiáról beszélni. Tragédia az, a helyes fogalmak szerint, ha egy kitett királyfi megnő és visszatér, s a végzet hatalma folytán ismeretlenül atyját megöli és anyját feleségévé teszi. De sem a vereség, sem az összeomlás, sem Trianon nem tragédia, hanem éppen az ellenkezője: törvénytörő következmény.

43. Mindezt tudni kell, különben nem lehet jól megérteni, miért dobták el katonáink fegyvereiket és miért szakadtak el nemzetiségi testvéreink. Ők szakadtak el ugyanis, nem elszakították őket, mert a bejövő kis csapatokat szívesen fogadták és velük egyesültek, s a békeparancsok már csak a meglevő helyzetet rögzítették meg. Nemzetiségi testvéreink a közös magyar nemzetért és a közös teljes országért a magyarokkal teljesen egyformán harcoltak négy éven át. Kiszakadásuk nem faji okokból történt, ez csak a külsőség volt, hanem tisztára az országgyűlés többsége vezetőjének katonai és ellátási törvényei miatt szűnt meg érzelmi közösségük velünk. Ezt különösen világosan meg kell állapítanunk, mert tartozunk vele elszakadt nemzetiségi testvéreinknek, akik előtt a magyar nemzet lelkének teljes tisztaságában kell állnia. A magyar katonák, rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák éppen úgy szenvedtek, vagy még jobban, a nemzet többsége vezetőjének igazságtalan törvényeitől. Elszakadásuk pillanatnyi keserőségükben történt, a pillanatok alatt a népek történetének pillanatait kell érteni, s félték az igazságtalanság folytatásától, sőt esetleg annak megnövekedésétől, amint ezt a hatalom megnövekedése gyakran magával hozza.

Nyilvánvaló, nemzetiségi testvéreinknél a monarchia fennmaradása iránti érdek nem lehetett oly erős, mint a magyaroknál, vagy az osztrák-németek-

nél, mert a győzelem dicsőségéből és gyümölcseiből 'kevesebb hullott volna rájuk, tehát éppen ezért, őket még jobban kellett volna ellátni, mint a magyarokat és az osztrák-németeket, s mindnyájunkat jobban, mint az ellenségeink látták el saját harcosaikat, mert nem lehetett volna nemzetiségi katonáinkat a hűtlenségre és elszakadásra buzdítani, ha tudják, hogy nálunk a harcos fizetése 15 hold, míg az ellenségénél csak 5 hold föld.

Nemzetiségeink tehát egyéenként és önként szakadtak el, ez a lényeg, s most már csak azt kívánhatjuk, hogy boldoguljanak jobban fajtestvéreik uralma alatt. Amivel azonban nem az van mondva, vezetőiket nem fűtötte-e becsvágyuk, hogy politikailag érvényesülhessenek.

44. A háború második felében a katonákat nagyon megbarátkoztatták azzal a két gondolattal, hogy először, forradalom fog kitörni, másodsor, a forradalom a háborúnak véget fog vetni.

Az államok vezetői elsősorban a fővárosok lakosságát akarták féken tartani, s ezért a fővárosokba nemzetiségi katonákat helyeztek el a várható lázadások elnyomására. Ez a számítás helyes volt, mert ezek a nemzetiségi katonák bizonyos, elkerülhetetlen ellenétben voltak a polgári lakossággal, s nem voltak az izgatók által olyan könnyen megközelíthetők, mint saját fiaik. Budapesten bosnyák és horvát katonák voltak. Amíg tehát ez magában véve helyes volt, addig azonban ezeket a katonákat nem részesítették külön és jó ellátásban és étkezésben, s ennek folytán éppen úgy megtagadták az engedelmességet, mint a többiek. Hogy ezeknek a fővárosokban levő csapatoknak az élelmezése és elhelyezése különösen rossz

volt, ahelyett, hogy különösen jó lett volna, – szintén titkos árulók műve volt.

Az engedelmesség megtagadása rendesen egészen ártatlan külsőségek mellett történt. Egy-egy tartalékos tiszt elment a katonák közé, összegyűjtötte őket, s elmondta nekik, hogy vége a háborúnak, mert kitört a forradalom, most már nem szükséges többé kivonulniuk és hazamehetnek.

Forradalomról természetesen még csak beszéltek az elégedetlen elemek, az még nem tört ki, sőt éppen ellenkezőleg, az ily lokális lázadások tették lehetővé a forradalmat. A katonák tisztjeikkel együtt e kihirdetéseket tudomásul vették, fegyvereiket felakasztották a folyosókon levő fogasokra, beadták második rend ruhájukat, az irodában elkérték utazási okmányaikat és hazautaztak. Ezzé! a rendes fogással szüntették meg a lázadók az engedelmisséget, s képzelhetni, kinek mindenkinek kellett velük titokban rokonszenvezni, hogy mindez így meg is történhessen.

Most ezek ellen a csapatok ellen más csapatokat kerestek, de ezeknek a tisztjeik azt mondták – miután a vezérek őket kérdezték és nem kérdés nélkül szigorúan parancsoltak nekik, – hogy csapataik már nem megbízhatók. Ez ugyanis az ilyen körülmények között a rendes, – ha a parancsnok már nem akar harcolni, akkor azt mondja, a csapatja nem megbízható. így szembeállításuk, jobban mondva a lázadók megtámadása elmaradt. Viszont egyik-másik tiszt azt mondta, mert ilyenek is voltak, – igenis, az ő csapatja megbízható és szívesen vezeti őket a lázadó katonák vagy a tüntető polgárok ellen. Ha a vezér még akart volna harcolni, e csapat élére áll és leveri a lázadást. De ha nem akart, akkor azt mondta, e csapat kevés.

45. Ebben az időben, de egyébként már a háború egész negyedik évében Budapesten 20.000 katonaszökevény volt, amit az ellenségeink pontosan tudtak, ami vezéreik és tömegeik lelkierejét fokozta, s amire államférfiaik és fővezéreik számításukat részben építették. Ez a 20.000 ember azonban nem volt egyforma. Volt közöttük mindenekelőtt 10% veszélyes, felforgató, mindenre kész, s már születésénél fogva terhelt egyén, katonák és tisztek egyaránt. Aztán volt ugyanannyi könnyen befolyásolható, de a rosszra vagy a jóra egyformán rávehető, s aztán volt ugyanannyi természetből fogva félénk egyén. De a nagy zöme, józanul azt kell mondani, olyan volt, mely vagy már belefáradt a háborúba testileg és lelkiileg, mert hosszú időn keresztül teljesítette kötelességét, vagy már félt az örökös veszélytől, ha kezdetben el is viselte, vagy attól félt, s aggálya a törvények folytán alapos is volt, hogy koldulni kell mennie, ha nyomorék lesz, s családjá is koldulni mehet, ha elesik.

Ha Budapesten 20.000 szökevény volt, az akkori egész Magyarországon ugyanebben az arányban 400.000 szökevénynek kellett lennie, ami egyezik avval a megfigyeléssel is, hogy a harctéren a katonáknak egy harmada hiányzott.

46. A csataterék katonái természetesen mások voltak, bár bizonyos hasonlóságot fel kell tételezni, mert elvégre egy test, egy lélek voltak a szökevény harmaddal. De a katonaszökevények nagy száma és megtűrése – mert lehet gondolni, hány vezető és polgári hatáság titkos rokonszenve vagy közönye volt ehhez is szükséges – másodrendűvé teszi azt a kérdést, vajjon Budapesten 1918 októberében bizonyos csekély számú katonasággal meg lehetett volna-e aka-

dályozni a forradalmat. Ez a kérdés tisztára katonai, s mint katonai kérdés már természeténél fogva csak másodsorban jöhet, mert a nemzetek megnyilatkozásai elsősorban politikaiak. Ha a budapesti lázadást az egyik erélyes vezér le is veri, ebből még nem következik, hogy a magyar-osztrák monarchiában a forradalmak kilátása megszűnt volna. Ez csak annyi lett volna, mintha valakinek sikerül a kiütéses, lázas betegnél az egyik kiütést eltüntetni. A helyzet kulcsa az állam vezetőinek a kezében, nem a katonai vezérek kezében volt, mert a katonaság csak eszköz, előbb a vezető kéz jön. Amivel azonban nem akarhatja senki sem azt mondani, hogy a katonai vezéreknek, a katonai írott és íratlan törvények szerint, nem lett volna kötelességük a lázadás leverését mindenütt mégis megkísérelni, amint ezt tőlük az állam vezetői megkövetelték, mert sikerükkel megteremthették volna az utolsó pillanatban azt a helyzetet, melyben az állam vezetői – jó szerencséivel – viszont még az országot menthették volna meg. De a katonai vezérek a megbízható és meg nem bízható katonákat számolták, ahelyett, hogy kihúzták volna kardjukat és a csapatok élére állottak volna.

47. Ebben az időben először is agitáció folyt Ausztria ellen, bár röviddel ezt az időszakot megelőzőleg oly törvényeket hozott a két állam, melyek az együttthaladást még jobban megerősítették. A tanulmányosabb körökben is már nagyon sokan vették át a túlzó gondolkodásmódját, azaz, hogy Ausztria elnyomja Magyarországot és ezért el kell válni tőle.

Aztán agitáció folyt a háború ellen szociális alapon, mert – úgymond – a háború csak arra való, hogy a gazdagok még gazdagabbak legyenek. A katonák – úgymond tovább – ne harcoljanak többé,

mert nem kapnak semmit harcaikért, koldulni mehetnek, ha megrokkannak, s családjuk is, ha elesnek.

A forradalmárok a katonák részére a következőket követelték:

Először követelték, hogy szolgálatukért fizetést kapjanak, s a rokkantak, özvegyek és árvák kárpótlást nyerjenek. Természetes, ezeket a követeléseiket a forradalmárok túlzásba vitték, hogy a katonák előtt kedvesek legyenek és magukhoz ragadassák a hatalmat. Röpirataikban és beszédeikben példaképpen felsorolták, hogy egy bizonyos parancsnokságnál a 3 tábornok és 19 tiszt fizetése 19.200 korona, míg a 290 főből álló legénységé 4100 korona volt havonta. egy alkalommal az eredeti pénzüsszegekben lehet kifejezni a fizetéseket, mert ez a mód a legalkalmasabb az összehasonlításra.

Másodszor követelték, hogy a katonák kéréseit és panaszait egészen a hadügyminiszterig terjeszthessék elő.

Harmadszor követelték, hogy a háború azonnal fejeztessék be.

Miután a katonák fegyvereiket eldobták és elszéledtek, a forradalmárok azt hirdették ugyancsak nyomtatásban és élőszóval, hogy egy nap alatt bevégezték a háborút, amire a kormány évek alatt nem volt képes. Továbbá, hogy minden katonának megvan a joga immár, hogy kérését és panaszát egészen a hadügyminiszterig vigye. Arról, hogy a katonák és hadikárosultak ellátását rendezték-e, s miképpen - nem szóltak.

48. A harmadik mozgalom a nemzetiségi testvéreink elszakadási mozgalma volt, mellyel a fajtestvéreik által alkotott önálló államokhoz akartak csatlakozni. Ausztria nemnémet népei, éppen úgy, mint

Magyarország nemmagyar népei, melyek azonban nálunk is, Ausztriában is a többséget alkották, – értünk és országaink épségéért, velünk együtt és velünk egészen egyformán véreztek és szenvedtek. Ezt a mozgalmukat arra a mozgalomra alapították, melyet Magyarország folytatott Ausztria ellen, szintén az elszakadásért. Ugyanis, amint a magyar túlzók azt mondták, Ausztria elnyomja Magyarországot és emiatt el kell válni tőle, ugyanígy a nemzetiségeink is ezt mondták, azaz a magyarok elnyomják őket és emiatt el akarnak válni tőlünk. Természetesen Magyarországot támogatták elszakadási törekvésében, mert tudták, ha Magyarország egyszer elszakad Ausztriától, akkor ők is könnyebben tudnak elszakadni az egyedülálló Magyarországtól. Mondom, erre alapították elszakadási tervüket. Indokuk az elszakadáshoz pedig az volt, hogy az országgyűlési többség vezetője nem gondoskodott a háború károsultjairól, s azt hitték, hogy új államaik jobban fognak gondoskodni. Ez a mozgalom volt a legenyhébb, mert nemzetiségeink egyáltalán türelmes és jóindulatú emberek voltak, s vezetőik is inkább várták, mint előmozdították az eseményeket.

49. Itt most még el kell mondani, minő szerepük volt ezekben a mozgalmakban az újságíróknak és a/, újságkiadó vállalkozóknak, vagy amint ezek magukat nevezik, a sajtónak. Mikor háború van, s különösen mikor a háború már hosszú évek óta tart, a lakosságban nagy a nyugtalanság. Ezt a nyugtalanságot az újságírók még csak jobban fokozták, – természetesen csakis a lelkiismeretlen újságírókról s barátaikról lehet ezt mondani. Ismertették, s sokszor nagyították az igazságtalanságokat és a közigazgatás visszaéléseit, a kormány hibáit, s az alkotmány meg-

változtatását követelték. Dicsérték az ellenség állami szervezetét és dicsőítették az ellenség leggyilkosabb vezérférfiait. Követelték az ellenség mézes, de csalárd beszédének meghallgatását, azaz, a trójai faló behozatalát, – s így tovább.

A forradalmak után az ilyen újságíróknak a megbüntetését és az újságkiadó-vállalatok megszüntetését követelték. Az újságírók azzal védekeztek, hogy mindaz, amit írtak, nem volt a meggyőződésük, hanem csak azért írták, mert a közönség ezt kívánta olvasni, s ők a kedvében jártak, hogy minél több pénzt, keressenek. Ez természetesen nem igaz – ezt csak félelmükben mondták. Mindez a meggyőződésük és belső érzésük volt, melynek terjesztésével maguk és barátaik befolyáshoz és hatalomhoz akartak jutni. De azért valóban a lényeg nem is az, hogy mit írtak, hanem, hogy mindazt a hatóságok fejei eltűrték, mintha mindazzal egyetértettek volna. Az bizonyos, hogy ezek az újságírók azt a szerepet játszották, mint a varjúk a természetben, mikor figyelmeztetnek az ősz közeledtére. Ők szintén nem ok, hanem okozat voltak, úgy mint az őszet sem a varjúk hozzák, sőt dicséret illeti meg őket a figyelmeztetésért, – de amivel távolról se legyen mondva, hogy azok, akik nagytársaikkal, hazugságaikkal vagy alkalmoszerűtlenségeik által kárt okoztak, ne lettek volna félreteendőek.

50. Ez a hármas mozgalom, az egyes rétegek ellenségeskedése Ausztria ellen, a háború által sújtottaké a törvényhozás ellen, aztán a nemzetiségek mozgalma a magyar állam ellen, egészen nyilvános volt. E mozgalom nagyon sokoldalú volt, s úgyszólván mindenkit körébe zárt, az egyik rész sztrájkokban és zendülésekben vett részt, a másik rész eltűrte, vagy a

katonaszökevényeket rejtegette, vagy száz módon igyekezett a háború folytatását megnehezíteni. Az elégedetlenek vezetői a nagy elégedetlenséget mindig kis megnyilatkozásokba öntik eleinte, ugyanis ami még nem jelent veszélyt számukra nemsikerülés esetén. Az orosz fővárosban a forradalom azzal kezdődött, hogy egy gyár munkásai az élelem késedelmes kiosztása miatt felfordítottak egy villamoskocsit. Vagy másutt egy század összecsdült a rossz kenyér miatt és hangosan panaszkodott a feljebbvaló vezérének. Ily jelekből tehát már meg lehet a betegséget állapítani. Nemcsak a különböző rétegek nézték el egymás mozgalmát, hanem e mozgalmak az állam egész szervezete, az egész ország közigazgatása szemeláttára játszódtak le, mely vagy közönnyel vagy rokonszezzel nézte.

Forradalom természetesen csak ott lehet, ahol az ország közalkalmazotti karának négyötödrésze az ily mozgalmakat titokban helyesli. Ezekben a napokban volt egy hadügyminiszter, aki egy nagy népgyűlésen, melyet a forradalom vezetői hívtak egybe, s amelyen a köztársasági államformát és az ő uralmukat ki-mondták, – azt mondta, hogy nem akar többé katonát látni. Ezen a népgyűlésen, amint mondják, kevés kivétellel az összes kormányhivatalok jelen voltak.

51. Arról persze szó sem lehet, mintha katonai vezetőink nem tudtak volna a csatatereken az ellenség vezéreivel megmérkőzni és végleg elbánni. Ismeretes, mily győzelmek árán tudtunk az ellenség országaiba mélyen benyomulni, s a háború első évének szerencsétlen vezetésétől már régen felszabadították magukat vezéreink, – kivéve az orosz harcteret, ahol vezéreink hanyagságát viszont ellensúlyozták az orosz hadsereg belső forradalmárai, s így szerencsésekknek

kellett magunkat tartani. Ha vezéreink az ellenség nagy számbeli túlsúlyban levő seregeit nem is tudták volna megsemmisíteni, de akaratunkat – a monarkia érintetlenségét – keresztül tudták volna vinni. Az ellenségnél azonban jók voltak a politikai vezetők, akiket hadseregfenntartó munkájukban pedig sem a lángész, sem az isteni ihlet, vagy égi szikra vezetett, hanem egyszerű korrektségük, mely elsajátítás folytán egyformán lehet minden ember tulajdona. Az államban ugyanis a vezető minden, minden tőle függ. Úgy mint a hadseregeknél is nem a katonák szerzik meg a győzelmet, hanem egyedül a hadvezér.

Helytelen lenne azt hinni, hogy ily ok csak egy ízben, a magyar nemzet esetében idézett ily okozatot elő, s azt legjobb elhallgatni, hogy a későbbi nemzedékek ily okok létezéséről ne is szerezzenek tudomást, s így ilyen ok ne is keletkezhessek újból. Ily ok nem csak a magyar nemzet történelmében fordult már elő, hanem más népek történelmében is nagyon gyakori, s mindenütt egyformán az összeomláshoz vezetett. Ezért tehát az okot is ki kell küszöbölni, hogy az összeomlást a jövőre elkerüljük.

J2. A magyar nemzet vezetőinek nem mentségére, hanem csak enyhítő körülményéül szolgál, hogy Európában évszázadok óta nem voltak élet-halálharcok a népek között. Ami háború volt, az kisebb-nagyobb területnyereséggel vagy kisebb-nagyobb hadisarcral végződött, s a háború áldozatainak száma szűk körre szorítkozott. S a történelem és haditörténelem mindenről beszélt, csak arról nem, ebben és ebben a legyőzött vagy győztes hadseregben milyen volt a katonai ellátás. Nem volt annyira fontos, hogy azok a célok, melyeket a vezető államférfi a saját személyére nézve és a nemzet számára kitűz,

azonosak legyenek a harcoló kisjánosok hadicéljaival, de a világháborúban, hosszadalmassága és a kimondhatatlan nagy veszteségek következtében, ez már a lényeg volt, s mi sem lett volna könnyebb, mint rendkívüli időkben rendkívüli eszközökhöz nyúlni az azonoság biztosítására. A hadicélok azonosságát mindenek fölé kell helyezni, egyébként a jövőben még csak harcokról sem lehet beszélni. Úgy mint egy pár forradalmár már a háború legelső napjaiban megmondta, a kormányok felfegyverzik ugyan a népet, de kérdés, miképpen fogják a fegyvert a népek visszaadni. Hatástalan lesz a beszéd, ha a hadicélok azonosak, mert sem a fegyvert nem dobják el, sem a hatalmat nem akarják maguknak a katonák, hanem csak kielégítésüket harcaikért és veszteségeikért.

Nem azért nem akartak a katonák és polgárok több áldozatot hozni, mert elvből és meggyőződésből nem akarták tovább hazájukat védeni, hanem az igazságtalanság miatt: az áldozók nem részesültek kárpótlásban, a szerencsések nem viselték a terheket, s így könnyű volt a lázítók munkája. Húsz éves leányok értelmes, meglett férfiakat bizonyos tételek és tanok hirdetése által, vagy az igazságtalanságok fel-emlegetése által, arra bírtak rávenni, hogy ne engedelmeskedjenek a parancsoknak, mely a harcmezőre küldte őket, vagy dobják el fegyvereiket. De képesek lettek volna-e a lázítók erre, ha a rokkantak korrektil el vannak látva, a hadiárvaányok pedig jó anyagi helyzetük és egyéb előnyeik miatt az irigység tárgyai. Ha nem lett volna meg a lelki alkalmasság, nem lett volna-e beszédjük ahhoz hasonló, mintha valaki a budapesti kövezeten magot hint el, hogy keljen.

Akár, hogy a jövőre nézve mi magunk tanul-

junk, akár, hogy a jövő nemzedék tanuljon, az első, hogy az okokat lássuk, mert bármily nagyméretű is valamely esemény, egyszerű, világos okának kell lenni, – s ne csak az okozatot lássuk és fájlaljuk. Amint meg kell állapítani, miért történt valamely egyéni szerencsétlenség, – azért borult fel a csónak, mert négyszemélyes volt csupán és heten ültek beléje, vagy azért sült el a vadászpuska, mert régi volt, ravasza rozsdás, rugója elhasznált, s mindig könnyen lecsapódott, – ekként kell a nagy nemzeti szerencsétlenség okát is megtalálni. Ha valaki azt mondja, az összeomlás oka a katonai fegyelem felbomlása volt, az nem mond semmit, – mert azt kell kérdezni, mi okozta a katonai fegyelem felbomlását, miután ez nyilvánvalóan már okozat volt.

Nincs semmi célja, ha valaki leírja a matrózok rettentő lázadását, miként ölték meg a kapitányt és foglalták el a hajót, – de nem mondja meg, mely okból lázadtak fel. Miért éppen ezen a hajón, s éppen ebben az időben tört ki a lázadás, mikor annyi más hajó is mozog a tengeren, de nem is kutatja a hajóstársaság és a kapitány haszonlesését és hibáit.

53. Az országgyűlésen a háború utolsó éveiben két főkérdés szerepelt, az egyik az általános választójog volt, a másik a hadikárosultak és katonák ellátása. De miután az általános választójogot a hívei csak azért akarták, hogy a hadikárosultak és katonák ellátásának kérdése megoldást nyerjen, tulajdonképpen csak egyetlen kérdés, az ellátás kérdése volt az előtérben. Ami természetes is, mert amely pillanatban megtörténik az ellátás, az eszközre, az általános választójogra, már nincsen szükség, s senki sem törekszik utána. Egészen így volt ez Oroszországban is, ahol az 1905-iki forrongás nem azért tört ki, mert

az orosz nemzet parlamentet akart, hanem mert a nemzet kilenctizedrésze földet akart. Ha ezt megkapja parlament nélkül, akkor nem kell neki többé a parlament.

A törvények szerint az államfő ugyan egy országban sem felelős, – de ez csak elmélet. Az természetes, hogy valamely csatorna rossz építéséért vagy rossz külkereskedelmi szerződésért senki sem fogja őt felelősségre vonni. De a valóságban ő egyedül és legfeljebb még a miniszterelnök az, aki életével és családjával fizethet azért, amit mások az önzésükkel elrontottak. Mint az erdő kimagasló fáját, egyedül őt dönti ki a vihar. Az csak játék a szavakkal, az államfő uralkodik, s a kormány az, mely kormányoz, mely csak arra való, hogy a nemzet többi vezetője szabadabban mozoghasson.

A világháború végének államfője, utolsó királyunk, egészében örökölte elődjének mérhetetlen tekintélyét, s ezt a tekintélyt használták fel mások arra, hogy egyrészt az országot védessék, másrészt a védőkről ne gondoskodjanak. Az államfő maga, mint egy sok évszázados katona és államalkotó család sarja, nem is lett volna képes arra, hogy a katonákról és hadikárosultakról ne gondoskodjék. A választójog kérdésében a nemzet vezetőivel szemben a legerősebb ellentétben állott, s a következmények neki adtak igazat, ő látta egyedül a közelgő veszélyt. Ez is éppen úgy volt, mint Oroszországban, ahol szintén egyedül a cár, illetve jobban mondva, nagytehetségű felesége egyedül látta a közelgő összeomlást és felfordulást. A nemzet vezetőinek, szűkkeblőségük fedezetére nagyon megfelelt ez a tekintély, s így nem igyekeztek őt nagy társadalmi és vagyoni változtatásokra rábeszélni, s még kevésbé őt félretenni, hogy a győ-

zelem kedvéért minden áldozatot meghozhassanak, mert a vereség elkerülése a törvények felett áll. Akikben a személyes becsvágy, vagy az igazságtalanságok érzése mindennél erősebb volt, de viszont tehetség és emberismeret dolgában az ellenséghez képest szánalmasak voltak, ezek aztán minden tétovázás nélkül tették félre az államfőt és vették magukhoz a hatalmat.

54. Az utolsó király azonban elődjének nemcsak tekintélyét örökölte, hanem mérhetetlen vagyonát is. Ez a vagyon talán felülmúlta a világ leggazdagabb embereinek vagyonát, s hosszú évszázadok gyűjtésének eredménye volt. Azonban ezt a vagyont, mely aranyból, gyémántból, ékszerekből, kastélyokból és földbirtokból állott, s amelyről mindig azt tartották az emberek, hogy ez a vagyon már egymagában biztosítja örökre a család uralkodását és a monarkia fennmaradását, ezt a vagyont sem az utolsó király, sem az elődje nem tudta helyesen felhasználni.

A tüzérszázadosnak nem volt alkalmja a Habsburgok kincsházát láthatni, de látta a török szultánok kincsházát. Amit az ízléstelen és nevetséges kapzsiság évszázadok alatt össze tudott gyűjteni, az mind látható volt ott. Háromszázkilós aranytrón, ezüst bölcső, gyémánttal kirakott pipák és sétapálcák, meg egyéb haszontalan tárgyak tömege volt az a kincstár. Mindennek értékét vagy forgalmi árát pontosan meghatározni nem lehet, azonban azt lehet állítani, hogy az anyagi forgalmi ára kitett annyit, hogy 40.000 katonát és hadikárosultat a török viszonyokhoz mérten, tökéletesen el lehetett volna látni. S ha a Habsburgok kincsestára csak ugyanakkora volt, akkor tehát legalább 30.000 katona és hadikárosult részére volt az ellátás egyedül a kincstárunkban biz-

tosítva oly tárgyokban, melyeket csak más javakra kellett volna átcsereálni. S ehhez járulhatott volna még a nagyszámú kastély és földbirtok, mely legalább 10.000 harcos számára lett volna elegendő ellátásul. Ehelyett a kastélyokban sokezer főnyi szolga és testőrség tanyázott, mely tulajdonképen mindig csupán saját szükségletéről gondoskodik, s amely mindig az első, mely a sülyedő hajóról elmenekül.

55. így hát utolsó királyunk, sajnos, úgy cselekedett, mintha ellenségeinknek nem a legfőbb és a könyörtelen megsemmisítésre kiválasztott céltáblája lett volna, aki szörnyű szorultságában utolsó krajcárját is latba veti. A kastélyokat és a földeket az ellenség aztán szó nélkül el is vette és saját katonái között osztotta szét, a múkincseket a forradalmi kormányok eladták, s az aranyat meg ékszereket pedig a világhíró szatócsok és egyéb népség bámulja a kincseskamrákban.

Miért cselekedett így az a férfi, aki származása folytán nagy erényekre tarthatott volna számot, aki azoktól a nagy hadvezérektől és államférfiaktól származott, akik annak az elvnek szemmeltartásával bántak el ellenségeikkel, hogy a győzelmet a pénz által kell megszerezni, nem pedig a pénzt a győzelem által. A közelmúltban is, éppen nagybátyja volt az a hadvezér, aki megmutatta, miképpen lehet és kell a győzelmet pénz által megszerezni. Közismert, hogy ez az eszes hadvezér, az 1859- és 1866-iki felsőolaszországi háborúban, saját vagyonából az odavaló olasz ügynökök nagy tömegét vásárolta meg és szerezte meg magának ily módon a győzelmet. Hanem utolsó királyunk a maga, a családja és nemzetei nagy szerencsétlenségére nem áldozta fel felhalmozott vagyonát, hogy megmeneküljön maga és megmentse nemzeteit.

56. Annál a férfinél, aki nemeslelkűségét annyiszor bebizonyította, s aki hivatása betöltését valóban magasztosan fogta fel, kapzsiságról, vagy önzésről még csak beszélni sem lehet. Tehát az okot másokban kell keresni, hogy az eszközök a hosszú háborúhoz és a győzelemhez sem nála, sem a nemzetnél nem kerültek elő. Ő csak azt nem tudta, minő eszközökhöz lehet nyúlni, ha a saját és nemzetének léte forog kockán. A helyzet rendkívüliségét nem ismerte fel, amint később sem ismerte fel. Ha ezek az eszközök a béke szemeivel nézve valóban rendkívüliek is lettek volna, de háborús szemmel nézve közönséges, egyszerű és a rendes eszközök voltak. S az ő példáját követte volna először a gazdagok osztálya, aztán a nemzet is. De nemcsak követték volna őt, hanem vetélkedtek volna az áldozat nagyságában. De hogy ez nem történt meg, ugyanis a rendkívüli áldozathozatal és a harcosok ellátása, ennek okát a monarchia többi vezetőjében kell keresni, akik őt erre nemcsak hogy nem buzdították, hanem a költségvetés felborulásának rémképével vissza is tartották, mert felborul a monarchia, – úgymond – ha a költségvetés nincs egyensúlyban. Holott világos, hogy az ilyen háborúban, melyben az állam léte forog kockán, melyben arról van szó, megmaradjon-e az állam és a lakosok vagyona, vagy az ellenség birtokába menjen át, s melyben olyan nagyszámú lakosnak élete és testi épsége van veszélyben, – a nyugalmas idők költségvetési módszere nem elég.

A háború nem egyszerűen az emberi élet kioltásáért vagy bizonyos eszményekért, vagy bizonyos határokért folyik, hanem anyagi javakért és munkaalalomért, azaz, ezek megtartásáért vagy megszerzéséért, – amit azonban az intelligens népek eltit-

kolnak és eszményi célokkal finoman ellepleznek. Ilyenkor tehát, mint gondos kereskedő évvégi mérlegébe, nemcsak a jövedelem és kiadás, hanem a teher és vagyon is a költségvetésbe tartozik.

Szóval, az osztrák és a magyar vezetők ezt anynyira szentnek és fontosnak mondták az államfő előtt, hogy e nyomás alól később sem tudott szabadulni. Miután már legyőztek bennünket, azaz, a fegyverszünet közben, utolsó királyunk az amerikai elnöknek, ennek a legveszélyesebb és legravaszabb ellenségünknek, levelet írt. Ebben a levélben kifejezi szíve nagy fájdmát, hogy a forradalmárok, akik akkor kormányoztak, felboríthatják az egész költségvetést, miután oly nagy fizetéseket szabnak meg azok részére, akik a köznek a szolgálatában állanak, hogy a bevételeket messze túllépik, s hogy ennek minő rettenetes káosz lesz a vége. A levél ugyan az államfőtől volt, de az aggodalmában már a magyar és az osztrák államférfiak költségvetési rémképe és bánata, jobban mondva szűkkeblősége tükröződött vissza. Anynyira ezeknek a szuggesztiója alatt állott, hogy még az összeomlás után sem tudott ettől megszabadulni, s úgyszólván segítségért fordult az ellenséghez. Azonban a király született államfő volt, tehát a Sors akaratából és törvényeink parancsára töltötte be a helyét, s nem állhatott félre, hanem köteles volt az államfői tisztséget ellátni, mert ha nem látja el, vétkezik az isteni rendelés és a törvényeink ellen.

A magyar állam másik vezetőjénél, az országgyűlési többség vezérénel, éppen megfordítva állott a dolog. Őt nem a Sors jelölte ki, neki nem parancsolta senki, hogy vezesse a nemzetet, őt csak a becsvágya tüzelte, s egész magatartásával mintha azt állította volna magáról, hogy jó és célravezető taná-

csot tud adni mindenben, ami a békével és háborúval összefügg, még pedig egyaránt az államfőnek és a nemzetnek, sőt hogy csak ő egyedül képes a nemzetet a világháborúban vezetni, s aki még azt is megakadályozta hatalmával, hogy a négyéves háború alatt a magyar nemzet az országvédelem módozataira nézve egyáltalán véleményt nyilváníthasson.

57. Ilyen következményekkel járt az államfőre az akkori tanácsadók befolyása. A birodalmat, ezt a nagyszerű emberi alkotást és árucsereterületet az ellenség feldarabolta. Mert amilyen szép és helyes az aranyat gyűjteni és a múzeumokat műkincsekkel megtölteni, amikor a körülmények megengedik, annyira oktalan a királyi kincsházak aranyát és a nemzeti múzeumok kincseit nem másra átcserelni az ország életének legfontosabb időszakában. Mondani sem kell, mindez háromszorosan térül meg, ha győz az ország, s mind e kincsnek csak tartalékszerepe lehet, melyet latba kell vetni az országért. A kincssel megmenthetem az országot, míg ha az ország elvész, elvész a kincs is, melyet az ellenség vesz el. Láttuk, egy hajszálon múlt, hogy a Nemzeti Múzeum kincsei nem váltak a győzelmes román hadsereg martalékává. Ha valamely ellenséges hadsereg egyszer már be tudott jutni fővárosunkba, ki tudja, nem jut-e be másodszor is, s ki tudja, vajjon másodszor is megmenti egy idegen ezeket a kincseket.

58. Utolsó királyunk családja az ellenség földjén nem él ugyan fogságban, mert szabadon mozoghat, de fiai kard nélkül nőnek fel, s amint ez már ilyenkor szokás, oly szellemben neveltetik őket, melytől egykor az ellenség vár hasznot, vagy legalább is így akarják őket neveltetni.

Az orosz államfő sorsa még szomorúbb volt, ami azért érdekel bennünket, mert példájukon tanulhatunk volna. A cárt megölték, családját kiirtották, s a tanult orosz hazafiak nagy tömege az egész földre szét van szórva és siratja sorsát, amiért azonban csak önmagát és a cárt okolhatja, mert ők voltak azok, akik kezébe nemzetük vezetése és nevelése évszázadokon át le volt téve.

59. A háború negyedik évében Németország az élelem és ruházat dolgában nagyon rosszul állott, azaz, készletei kezdtek kiapadni. A ruházatban a hiány természetesen nem okozhat sohasem összeomlást vagy vereséget. Élelmezésükben pedig nagyon igénytelenek voltak mindig a németek, s az a pontosság, mellyel a megszerezhető készleteket felosztották, még hosszú időn át lehetővé tette volna számukra a háború folytatását. A hadifelszerelésben viszont még versenyt tudtak tartani az ellenséggel, bár egyes cikkek már teljesen hiányoztak. Különböben a készletek kiapadásának ők maguk az okai. Az Oroszországgal való különbékét a szerencse Istennője két ízben kínálta fel nekik, s a különbéke megszerezte volna számukra az élelmet és mindenféle nyersanyagot nagy bőségben. De mértéktelen és gögös államférfiaik először a háború második évének a végén azzal tették lehetetlenné a különbékét, hogy oly lealázó feltételeket szabtak, melyeket sem a nagy bajban levő cár, aki különben kész volt különbékét kötni, sem az egyébként jóindulatú orosz nemzet nem fogadhatott el. 1918 elején, a béketárgyalások alkalmával, pedig az oroszok új, forradalmi kormányát vérgisértették és Oroszországból nagy területeket hasítottak ki. Tehát valóban nem okolhatják a Sorsot azért, mert a csatatéren vereséget szenvedtek. Az összeomlásért pe-

dig, azaz, hogy hadseregük elszéledt, trónjuk össze-
dült, s országukból vice-versa most az ellenség szakí-
tott el nagy darabokat, tisztára csakis vezetőikre vet-
hetnek.

60. 1918 elején egyébként a német fővezér is észbe
kapott, s megállapította, mi fáj a katonáknak, mely
igazságtalanságok bántják őket, s mindezt írásban
összefoglalva, átadta a császárnak, aki egyúttal a leg-
főbb hadúr is volt.

Miben hasonlít – úgymond – az a munkás,
vagy munkásnő, aki magát otthoni katonának nevezi,
s aki otthon, akárcsak békében, dolgozik és él, csak
sokkal többet keres, – ahhoz a katonához a csata-
téren, aki szükös zsoldja mellett a hazáért naponta
veszélynek teszi ki az életét, s aki látja, amint csa-
ládja napról-napra jobban nyomorba süllyed. A csata-
téren levő katonák igazságtalanságnak tartják azt a
különbséget, mely köztük, a mindent feláldozó, de
rosszul fizetett harcosok és a jól fizetett otthonlevők
között tátong. A katonákat elkiseríti az otthoni álla-
pot, a vaskos élvhajzászat, a lánckereskedés, a gyáva
rejtőzködés a hadiszolgálat előtt. Aki mostanában
esténként a nagyvárosok utcáin jár, láthatja, amint
már senki sem törődik azzal, hogy a legsúlyosabb
háborúban élünk, s óránként 100 férfi áldozza fel
életét a hazáért. Ezért harcoljanak és haljanak meg?
Érthető, ha ezt megtagadják. A szökés, a zendülés
büntetése nálunk, a militaristának nevezett Német-
országban, enyhébb, mint bármely más országban.
S ahelyett, hogy szigorítanak, még jobban enyhítik.
Halálos büntetést egyáltalán csakis a csatatéren az
ellenséghez való átszökés legdurvább eseteire szab-
nak, míg a szabadelvű, demokratikus és nem milita-

rista ellenséges nemzeteknél szökésért és árulásért ezeket büntetnek halállal.

Ha ezen az állapoton a hadseregnél és otthon változtatni akarunk, – folytatta az elkésett német fővezér, – nem szabad az okok megszüntetésétől visszariadni. Ugyanis azért elkésett, mert ebben az időben a német tábornokok közül már sokan mondták, hogy a hadsereg, tehát 4,000.000 katona, érzelmeire nézve vörös, – azaz, hogy a felforgató pártok híve, vagy másszóval, lázadásra is a fegyver eldobására kész. Az idő parancsolóan követeli – úgymond továbbá, – hogy:

világosítsuk fel nemzetünket a helyzet komolyságáról ;

rendezzük a munkások bér, s a katonák zsoldkérdését;

az összes szociális reformok a hadikárosultak és a hadviseltek részére sürgősen hajtassanak végre;

tiltassanak meg oly cselekedetek és beszédek, melyek alkalmasak a belső békét megzavarni, s ami által csak az ellenség munkája lesz könnyebb;

a szökevények nyilváníttassanak minden jogn kívül állókká és jogukon vétessék el.

Ezt és ehhez hasonlót írt a német fővezér a császárnak, aki e kérdéseket a nemzet többi vezetője, a birodalmi kancellár és a hadügyminiszter elé terjesztette, – de ezek – mondja megint a német fővezér – vetélkedtek egymással a követelések elutasításában. Tehát itt is azok buktatták el, akik a törvények szerint ugyan valakinek felelősek, az államfőnek ugyanis, – de a következményeket tulajdonképpen

az államfő egyedül viseli, míg ők maguk csupán a nemzettel együtt.

Valóban, nem hiába mondta a háború alatt a francia államfő, a németeknek nincs meg az intelligenciájuk ahhoz, hogy győzzenek, ennél tökéletesebben nem lehetett vezetőiket jellemezni, s csak sajnálatos módon, a magyar-osztrák monarkia az ellátás ügyében is utánuk ment.

HARMADIK KÖNYV.

61. Még azt is szükséges elmondani, mi történt az összeomlás és forradalmak után, mit mondtak és mit tettek az állam vezetői, s milyen volt az ország, a hadviseltek és a hadikárosultak helyzete.

Mindjárt az összeomlás után az állam vezetői sokszor mondták, hogy a magyar nemzetnek erkölcsi megújódásra van szüksége. Ez igaz, azonban egyikük sem mondta meg, mely törvényekre van szüksége a nemzetnek, hogy tényleg megújhódjék. Mert amint az egyes ember, ha meg akar újhódni, új életszabályokat ír elő magának, akként a nemzetnek is új törvényeket kell alkotnia, hogy azokhoz tarthassa magát. A megújódásnak nemcsak erkölcsi, vagy elméleti célja van, hanem elsősorban gyakorlati a célja, ugyanis a nemzet fennmaradásának biztosítása. Világos, a legelső ily megújódási törvénynek a hadikárosultak kárpótlását kellett volna kimondania, hogy a jó erkölcs legyen úrrá, s hogy a gyakorlati cél is elérésék, azaz a nemzet léte biztosítva legyen.

Amint tehát ismeretes, erről sokat beszéltek, de nem is volt valószínű, hogy a háború után ez az erkölcsi megújódás bekövetkezzék. Mert ha a háború alatt, mikor az a nagy nyomás nehezedett a nemzetre, mikor minden oldalról fegyveres ellenség

vette körül, a vezetők és a törvényhozás nem tudtak az anyagi kérdésről dönteni és a törvényekbe valódi tartalmat önteni, miképp tudták volna ezt a háború után, midőn a nyomás már megszűnt, s az a félelmetes ismeretlen, a legyőzetés és az összeomlás, már bekövetkezett? Az összeomlás előidézőit nem keresték, kisebb-nagyobb körében mindenki dolgozott, a vezetők szépen vagy nem szépen beszéltek, s minden hiányért vagy bajért, az egész nyomorért Trianont okolták. Trianon azonban nem ok, hanem okozat, s Trianont egyszerűen a sülyedés legmélyebb pontjának vették, holott Mohács még jöhet.

A győzők, úgy mint rendesen, örökösnek és véglegesnek akarták tudni győzelmeiket, sőt voltak közöttük olyanok is, akik szerint a békeszerződés csak halasztás a további hódításra. De közülük sokan azt is mondták, a legyőzöttek honvédelmi készsége még nem tért ugyan vissza a vereségük után, hanem a viszonyok megváltozhatnak, – ugyanis akaraterejük a szerencsétlenség folytán megnőhet, tapasztalataikat értékesíthetik, s erejük megszaporodhat, tehát addig kell a legyőzöttekkel végezni, míg harci képességük nem tér vissza, s erre építették terveiket a jövőre.

62. Az összeomlás után általános szokássá vált, hogy a magyar polgárok a magyar államnak nem adtak pénzt kölcsön, mert előzőleg csalódtak benne, ugyanis az állam nem adta vissza a kölcsönadott pénzt. Az állam vezetői ezt elismerték és érthetőnek tartották, mint olyan megnyilatkozást, melyben benső igazság van. Amíg azonban ezzel a ténnyel számoltak, azaz, hogy senki sem akarja a pénzét bizonytalanságnak kitenni, addig az élet és véráldozat követelésénél nem tartották helyesnek ugyanazt feltételezni. Azaz, a pénzkölcsönadási készség hiányát el-

ismerték, azonban nem merték ugyanily következetességgel a honvédelmi készség hiányát is elismerni. Pedig a kétféle készség hiánya közül az első sokkal kisebb jelentőségű, – sa másodikról nem esett szó, abban a hitben, ha valami bajról nem beszélünk, az nincs is. Holott nyilvánvaló, bizonyos esetben még inkább lehet némi pénzbeli áldozatra számítani, mint arra, hogy valaki az életét veszélynek tegye ki.

Nehéz megmondani, miért ismerik fel az emberek az egyik cselekedetben ezt a helytelenséget, s a másokban nem. Ha a köz pénzt vesz kölcsön, azt vissza kell adni, – ha nem adja vissza, akkor többé kölcsönre ne számíton. Ha a köz elveszi valakinek a testi épségét, vagy a fenntartóját, azt kárpótolni kell. Az állam vezetői ezeket az igazságokat bizonyára felismerték, de ki tudja, miért nem vitték át a gyakorlatba felismerésüket.

Egészen úgy éltünk, mintha az összeomlás után reánk nézve minden veszély megszűnt volna. Pedig a győzőknek – mint rendszeren – az étvágyuk még jobban megnőtt, szemtelenségük nem ismert határt, s azt tartották, az idő nekik dolgozik és arra jó, hogy belső rendjük megerősödjék és étvágyukat a kellő időpontban kielégíthessék. A megtámadtatás veszélye mindennap nő, a honvédelmi készségünk változatlanul hiányzik. A győző mindig azon törte a fejét, vajjon a legyőzött népet, miután vagyonat elvette, széjjelkergetse-e, vagy szolgasorsba döntse. Az első lépés mindig az volt, hogy lefegyverezte, mert amíg a legyőzöttek fegyvere van, addig semmi sem biztos.

63. Az a kérdés, melyek azok a mulasztások, amelyeket a vezetők elkövettek.

A harcoló katonák nem kaptak végkielégítést.

A rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvak nem

kapnak ellátást megfelelő mértékben, azaz nem kapják meg veszteségeik ellenértékét.

Az anyagilag károsultak nem kapnak kárpótlást.

Λ pénzkölcsönzők nem kapták vissza pénzüket.

A felmentettekre nem róttak különadót.

Mind ennek elmulasztása nagy erkölcsi kárral járt, de ezeket a károkat tetézték még mással.

Nemsokára az összeomlás és a forradalmak után azok a földművelők, akiknek egyáltalán nem volt földjük, vagy kevés volt, azt követelték, hogy azoktól, akiknek sok földjük van, földet kapjanak. Ez a kívánságuk abból származott, hogy az úgynevezett forradalmi kormánynak az volt az akarata, hogy a hadviselt katonák földet kapjanak kielégítésképpen, s amihez akkor a birtokosok hozzá is járultak. Helytelen módon azonban azok is követeltek földet, akik a háború alatt otthon voltak. Közülük az egyik felmentett földműves miniszter lett, s miután a kellő tanultsága nem volt meg, oly törvényt fogadtatott el, mely szerint akár résztvett valaki a harcokban, akár fel volt mentve, vagy akár alkalmatlan volt a háborúra, – fizetés ellenében egyformán kaphasson földet, vagy a falvakban házhelyet, különösen akkor, ha közalkalmazott. Tehát azzal a katonával, aki a csatatereken harcolt és megsebesült, teljesen egyenlő elbánásban részesült a felmentett paraszt, vagy a lusta hivataloszolga, vagy a piszkos vasúti őr mint közalkalmazott. Az egyenlőség, úgy mint sokszor, most is a legnagyobb igazságtalanság volt. Világos, ez a törvény nem is volt alkalmas arra, hogy a polgárok honvédelmi készségét visszaállítsa, mert nem a katonák kaptak harcaik ellenértékeképpen földet, hanem esetleg érdemnélküli emberek. Mi volt ennek a törvénynek a benső indoka, nem tartozik ide, de annyi

világos, hogy az ország biztonsága szempontjából káros volt.

64. Ebben az időszakban a bíróság megfosztott a földbirtokától egy polgárt olyan esetben, amikor a törvény egész pontosan azt rendeli, hogy az elkobzott földbirtok a hadviselt katonák és rokkantak között osztassék fel. Már magában figyelemreméltó törvény az, mely a bűnösök vagyonát juttatja, mint ellenértéket, a legdicsebb államszolgálatért. A földbirtok oly nagy volt, hogy abból 1200 rokkant kaphatott volna fejenként 30-30 holdat, vagy 2400 hadviselt katona 15-15 holdat. Mikor ennek a birtoknak a tulajdonosa a forradalom alatt hatalma tetőpontján állott, önszántából az egész birtokot szintén a hadviselt katonák között akarta kiosztani. E törvény ellenére azonban az állam vezetői új törvényt hoztak, melyet azzal magyaráztak, hogy a rokkantaknak e birtok kevés lenne és ezenfelül a rokkantak úgy is kihalnak, s így a birtokot nem osztották fel a katonák között, hanem az állam vezetői közművelődési alapítványnak nevezték el, együtt hagyták, s jövedelmét iskolai célokra fordítják. A népművelés nagyon szép és nagyon fontos feladata az államnak, de csak egyik eszköze lehet abban, hogy létét megőrizze. Először élni és lenni, azután művelődni. E törvény megváltoztatására a nyíltan kifejezett indokolás mellett bizonyára megvolt a valódi, benső ok is. Akár, hogy az illető földbirtokos még visszatérhet, a maga erejéből, vagy a polgárok kívánságára, vagy az ellenség közbenjárására, s a birtokot visszaakarja, bár egykor már a katonáknak ajándékozta. Akár valami más lehetett az oka. De nem kell mondani, ez a cselekedet mennyire nem szolgálta a honvédelmet.

65. A törvényhozás nagyon sok pénzt fordított

az ország díszítésére, amit úgy kell érteni, hogy oly épületeket emeltek, melyek szépek voltak ugyan, de hasznot nem hajtottak. Az egyik építkezés egészen a határszélen van, 2 kilométerre az ellenségtől, s az ellenség 12 perc alatt rommá löheti. Ez az épület annyiba került, hogy árából 3000 katonát vagy 1500 rokkantat lehetett volna ellátni. Mikor kérdezték az illető minisztert, miért fordít annyi pénzt fényűzésre, azt felelte, inkább kiadja ő ily építkezésre a pénzt, mert különben társai egyéb oktalanságra dobnák ki.

Az az indokolás, melyet hangoztatott, ugyanis, az ily építkezés által először is munkaalkalom keletkezik, s másodsor, az ország szépül, nem állja meg a helyét. A szép épületek csak az ellenségeink irigységét keltik fel, s újabb hódításra ösztönzik. De még saját állításukkal is ellentétbe jutnak a nemzet vezetői, mert ha a rokkantak számára emelnek díszes épületeket, az ország éppen úgy szépül, – ha már ez szükséges az ő véleményük szerint, – gazdasági hatása is ugyanaz, de politikai és erkölcsi hatása egészen más. Helyesebb lett volna a pénzt a katonáknak, rokkantaknak és özvegyeknek juttatni, mert ezáltal munkaalkalom keletkezett volna, ezek sem semmisítették volna meg a pénzt, hanem házakat, műhelyeket építettek volna, szerszámokat vásároltak volna, s a pénz jobban az országban maradt volna. A katonák és a rokkantak ki lettek volna elégítve, új honvédelmezőkről történt volna gondoskodás, – most ehelyett élettelen kötömegek vannak, melyeket senki sem fog védeni, s legkevésbé építetői. Egy ország nem hegyekből és folyókból s nem is épületekből, hanem áldozatkész férfiakból áll.

66. Aztán a tudományokra és művészetekre fordítottak az állam vezetői nagy összegeket. Egy nem-

zet vagy egy faj tökéletessége nem a tudományban és művészetekben nyilvánul meg, hanem önvédelmi szervezetében, mert ehhez szükséges a bölcsesség és műveltség emberileg elérhető legmagasabb foka, – ami alatt nem a civilizációt kell érteni. Sőt a tudományokkal és művészetekkel együtt jár a kényelem és az elpuhulás, ami a biztonság ártalmára van, mert virágozhat ugyan valahol a tudomány és művészet, de mit ér az egész, ha a jövője nincs biztosítva. Ezért a legnagyobb művészet mégis csak az állam megvédeése. S időben előbb tehát a biztonságról kell gondoskodni, mert ha valaki megfordítva csinálja, előbb a tudományokról és művészetekről akar gondoskodni, akkor mindez elveszhet.

Aztán a sportok és atlétika céljaira az állam vezetői oly összegeket fordítottak ez időszakban évenként, melyből évenként 1000 katonát vagy 500 rokkantat lehetett volna ellátni. Nagyon szép és nagyon jó a sport és atlétika, de a honvédelem szempontjából értéke nincs. Az atléta és a katona ellentétes pályák, – a sport minden fajtája nyugalmat, szabályos életmódot, biztos étkezést, sok alvást kíván, – a katonának éppen megfordítva, el kell viselni a nyugtalanságot, túrni az álmatlanságot, éhezést és fázást.

Aztán nagy erdőségeket és birtokokat vásároltak az állam számára, holott az államnak nem feladata, hogy ingatlanokat gyűjtsön. Ezekre oly összegeket fordítottak, hogy a katonák és rokkantak ezreit lehetett volna belőlük kielégíteni.

Aztán gépkocsikat vettek külföldről, – azért kell említeni, hogy külföldről, mert a hiba kettőzött voltára kell rámutatni, – a legfőbb állami tisztviselők számára, s ezek árából egyedül 360 katonát vagy 180 rokkantat lehetett volna kielégíteni. Ugyanis a

pénzügyi szakemberek szerint a külföldi luxusvásárlások a pénzünk leromlását mozdították elő és az országtól munkaalkalmat vontak el.

67. Ebben az időben, mindig az összeomlást követő évtizedről van szó, az állam tisztviselőinek és a közületek alkalmazottjainak nagy fizetések voltak.

De nemcsak nagy fizetések voltak, hanem sok állami tisztviselő a törvényes fizetésen felül feljebbvalótól még külön pénzbeli ajándékot kapott az amúgyis kötelességszerű szolgálataiért. A fizetések oly nagyok voltak, hogy abból a különbségből, mely az eredeti és a később csökkentett fizetések között volt, évente 10.000 katonát vagy 5000 rokkantat lehetett volna ellátni.

A közületek tisztviselőinek fizetését még felülmulta az állami és városi üzemek tisztviselőinek fizetése, mely üzemek szintén a közületek tulajdonai. A budapesti villamosvasút 12 igazgatójának évi fizetése annyi volt, mint 892 olyan rokkantté, aki munkaképességét csaknem teljesen, azaz háromnegyedrészen elvesztette.

A hasznothajtó jogosítványokat nem az erre szorultak, rokkantak és özvegyek kapták, hanem a vezetők barátai vagy rokonai, vagy ezek barátai és rokonai. Szerke az országban a jól jövedelmező trafikok olyanok tulajdonában voltak, akik már amúgyis élveztek ellátást az államtól. Magasrangú állami alkalmazottak özvegyei a hadiözvegyekkel szemben kétszer jártak jól, először az államtól nagy nyugdíjat kaptak, másodszor a trafik jövedelmezett. Budapesten egy kúriai bíró özvegyének oly jövedelme volt trafikjából, hogy egyedül az egyik alkalmazottjának hatszor annyi fizetése volt, mint egy 75 százalékos rokkant katonának. Nem tudni, mennyi volt maga-

nak, a trafik tulajdonosnőjének a jövedelme, de azt tudni, hogy az államtól életfogytiglan annyi nyugdíja volt, mint 80 hadiözvegynek együttvéve.

Mindez természetesen nagyon káros volt. A jó állami szolgálta nem a fizetéséhez méri szolgálatát, s a dohánytözsdések hűsége, mint fizetett barátok hűsége, úgysem ér semmit, – de viszont az ország elveszítette legjobb fiainak ragaszkodását.

Szóval az állam kiadásai oly nagymérvűek voltak, mintha nem egy, a földig sújtott és legyőzött ország lettünk volna, amelynek az első kötelessége lett volna a háború áldozatait kárpótolni, először a jóerkölcsök következményeképpen, másodsor a számító értelem követelésére, mely azt mondja, a jövőben, – mely jövő bekövetkezhet egy év múlva éppen úgy, mint 30 év múlva, mert a háború nem vár meg egy nemzetet, – miképpen követeljük a férfiaktól, hogy megint alávéssék magukat a fáradalomnak és kitegyék magukat a veszélynek, ha az ország mindezért nem kárpótolja őket.

68. Ennek az állapotnak a következményeit a nemzet éppen úgy viseli, mint a vezetők. A törvény szerint ugyan a vezetők nem vonhatók egyszerűen felelősségre, hanem az életben, a valóságban, ők az elsők, akik a következményeket viselik. Láttuk a közelmúltban. S a következményeket nemcsak úgy viselik, hogy a nemzet valamikor őket vagy gyermekeiket felelősségre fogja vonni, mert a nemzet mindent őreájuk háríthat és egyedül őket okolhatja, mert a kocka, – amint láttuk, – máról holnapra fordulhat, s akik ma dicsőítették a vezetőket, holnap kérlelhetetlen bírúik lesznek. De oly értelemben is felelősek, hogy elmulasztották a nemzetet a célszerűség és jövő követelményeiről kellően felvilágosítani, holott a nem-

zet, mint tökéletes erkölcsi alany, feltétlenül hallgatott volna reájuk, mint egyébként mindenben hallgatott is. Tehát a nemzet nem felelős, nem is okolhatja magát, azonban a következményeket szintén viseli.

Λ következmények közül pedig legelső sorban jön, hogy az ország biztonsága a legyőzetés óta megszűnt, azaz, pontosan kifejezve, az állampolgárok élete és vagyona, vagy jövedelme a legnagyobb veszélynek van kitéve. Az ország biztonsága nem azért szűnt meg elsősorban, mert az ellenség elvette fegyvereinket és egy bizonyos kis hadseregnél nagyobbbat nem enged tartani, – hanem mert a honvédelmi lelki készség szűnt meg, a fegyver és mennyiség másodsorban jön.

69. Bizonyos átmeneti évek multával nagy világválság következett be, melynek egyik következménye az volt, hogy az állami kiadásokat előbb a felére, aztán még jobban kellett csökkenteni, s az állam nem dűlt össze. Azonban az az összeg, mellyel az állam többet adott ki a költekező korszakban, mint a már csökkentett kiadások éveiben, oly nagy volt, hogy abból 250.000 katonát, rokkantat, hadiözvegyet és árvát lehetett volna végleg ellátni, s emellett a vagyon után kivethető adó még nem lett volna igénybe véve.

Ugyanis a kiadások összege a költekező korszakban, tehát hat éven át, évenként 1500 millió pengő volt. E korszak után a kiadások összege leszállt éo millió pengőre, így a költekező korszak felesleges kiadása kereken öt milliárd pengő, azaz 1,200.000 kiló arany volt.

Az állam vezetői azt mondták, a költségvetés összege 600 millió, melyből 18 milliót szánnak a hadikárosultaknak, s többre nem képesek, mert megállana az

állami gépezet. Ez az okoskodás azonban nem alapos, mert mikor 1500 millió volt a költségvetés, akkor 16 millió volt a hadikárosultak része, s akkor is azt mondták, többet nem lehet, mert megállana az állami gépezet. Éppen 900 millióval lett kisebb a kiadások összege, s a gépezet nem állt meg. S kisebb mértékben, de most is ugyanaz a helyzet, mert ha valaki beteg és 600 aranya van, helyesebben teszi, ha nem 18 aranyat, de sokkal nagyobb összeget fordít arra, hogy egészségét visszaszerezze.

Sokszor mondták ebben a korszakban, s nem a leggyengébb államférfiak, ha mi magunk nem tudunk itt, e helyen államot fenntartani, de amit érdekes módon pénzügyi és gazdasági szempontból értettek, s nem abból a szempontból, vajjon az ország az ellenséges hadseregekkel szemben biztonságban van-e, akkor – úgymond – mások jönnek, akik tudnak. Azaz, megszállnak, mert az is sérti Európa békéjét és nyugalját, ha valamely ország szomszédaival nem tud rendesen kereskedni s emellett terjeszkedni akar. 70. Mindezek után most már csak azt kell megmondani, milyen ellátásban részesültek a hadikárosultak ebben a korszakban, azaz, az összeomlást követő első és második évtizedben. E korszakot azonban két részre kell osztani.

Az első korszakban, azaz, a fényűzés korszakában, az a hadirokkant, aki keresetképességét teljesen elveszítette, 80 pengőt kapott havonta. Ez az összeg arra lett volna elegendő, hogy belőle egy személy egy félhónapig rendesen megéljen, de nem arra, hogy egy magával teljesen tehetetlen ember feleséget vagy ápolónőt tartson és gyermekeit felnevelhesse. Az a katona, aki keresőképességét háromnegyedrészben veszítette el, havi 32 pengőt, aki felerészben,

havi 8 pengőt kapott. Ez az utóbbi a fizetéséből három napig tudott megélni havonta. Tetézésül a kétgyermekes hadiözvegy havonta 6.50 pengőt kapott, azaz, 11 kilogramm kenyér árát.

Hogy azonban ezt az ellátás nélküli állapotot meglehessen érteni, el kell mondani még a következőket. Az ismeretes már, hogy a háború elején a miniszterelnök elrendelte azoknak az állami díjnokoknak törlesztését, akik hadiszolgálatra bevonultak, mert – úgymond – a katonai szolgálat nem állami szolgálat. Ezzel aztán az egész állami gépezetnek irányt szabott. Így történt aztán, hogy az alkalmazottak tovább mentek még ebben az irányban, hogy uraik kedvét keressék, – amint ez már az életben szokás. Egyikük aztán, egy pénzügyminiszteri államtitkár, hivatalosan, hivatali helyiségében a nála megjelent hadviseltek előtt azt a kijelentést tette, hogy az előléptetéseknél a hadviseltséget nem lehet tekintetbe venni, mert – úgymond – a hadviseltség nem érdem.

71. A hadviselt, de egyébként ép katonákról a korszak kezdetén egyáltalán nem történt gondoskodás, sem harcaikért, sem sebeikért, sem vitézségükért semmiféle kárpótlást nem kaptak, sőt az állami vagy egyéb állások betöltésénél még előnyben sem részesültek. Azonban az első évtized végén a vezetők mégis elrendelték, hogy a közszolgálatban a rokkantak és hadviseltek elsőbbségben részesüljenek, még pedig akként, hogy a betöltendő állások fele az ő részükre tartandó fenn.

A korszak második részében az anyagi ellátás terén nem történt változás, azonban az állam vezetői érezték kötelességüket a hadikárosultak iránt, s e kötelességnek úgy vélték megfelelni, hogy alárendeltjeiknek parancsot adtak a hadikárosultak megsegíté-

sére. Ez a parancs, mely a korszaknak abba a részébe esik, mikor a fizetések a legnagyobbak voltak és a fényűzés és építkezés legjobban folyt, – azaz, 1929-ben, – így szól: „A hadikárosultak, rokkantak, özvegyek, árvák mérhetetlen áldozatot hoztak, de az állam a forradalom folytán képtelen róluk úgy gondoskodni, amint ez megfelelő lenne, ezért a társadalmat kell megszervezni a hadikárosultak megsegítéséhez.” – Nem kell sok emberismeret ahhoz, hogy az ily parancs csak írott malaszt marad, s szomorú bizonyítvány a vezetőkre nézve, akiknek kezében van az egész hatalom, s akiket úgyszólván vakon követne az egész nemzet, – s ehelyett az állam kimondott feladatait jótékonyági egyletekre bízák.

Azt, hogy a férfiak vágyat érezzenek arra, hogy harcoljanak és harcaik közben elveszítsék testi épségüket, feltételezni nem lehet, de mindenáron el kell kerülni azt, hogy rettegéssel gondoljanak hasonló sorsra, s lássák, amint a rokkantak és a többi hadikárosultak iránt különbség nélkül, akár gazdag, akár szegény, akár gyermek, akár felnőtt, mindenki csak szánalmat érezzen ahelyett, hogy az irigység tárgyai lennének, mint most a magasállású tisztviselők. A nemzet vezetői igazi közös ügyet nem csináltak az ország, az állami és a magánvagyon védelmezőivel és a háború áldozataival.

A törvényhozás még a háború alatt elrendelte, hogy minden város és község állítson emléket azoknak a fiainak, akik az ország védelmében elesetek. Világos, a dicsőítésnek csak akkor lehet helye, ha az életben maradt harcosokról és károsultakról a gondoskodás már megtörtént, mert különben csak az jut az emlékfelállítással kifejezésre, a köz ugyan érzi, hogy

a honvédelmezőkkel szemben kötelezettségei vannak, de a teljesítésnek csak ezt a módját választja.

A fontosság nélküli erkölcsi elégtételadásnak még egy gyümölcsét kell itt megemlíteni. Ugyanis ebben az időben a főváros villamoskocsijain egy-egy ülőhelyet a súlyos hadirokkantak részére tartottak fenn, – arra hivatkozva, hogy ez a külföldön is így van, – de külföldön az erkölcsi megbecsülésnek csak a századrésze ez.

72. Miután tehát másfélévtizeden át, az összeomlás után, a hadviseltek kárpótlására nem történt semmi, ez idő elteltével ugyan egy jónak vélt, de tulajdonképpen egészen helytelen lépést tettek az ország vezetői. Elrendelték ugyanis, hogy azok a hadviseltek és hadikárosultak, akik házuk, földjük vagy keresetük után adót fizetnek, bizonyos adómérséklésben részesüljenek. Ugyanis, ha adójuk nem éri el az évi 100 pengőt, akkor egytized, bizonyos esetben egyötöd résszel kevesebb adót kell fizetniök. Világos, ez megfordított rendszabály, mert az a férfi részesül kedvezményben, azaz, annak gyarapszik a jövedelme, akinek már amúgyis háza, vagy földje, vagy adóköteles keresete van. Akinek mindebből semmije sincs, annak a jövedelme nem gyarapszik. Helyes az lett volna, mindenkinek egyformán juttatni. Éppen ily megfordított rendszabály a köztisztviselők hadipótléka. Akinek az államnál biztos állása van, még külön pótlékban részesül, míg az, akinek egyáltalán nincs állása, nem kap semmit.

73. Azután új törvényt hoztak a rokkantak, özvegyek és árvák ellátására. Az új törvény szerint az a katona, aki keresetképességét teljesen elveszítette, 80 pengőt, aki háromnegyedrészben, 32 pengőt, aki félig, 16 pengőt, aki negyedrészben, 1 pengőt kap.

A hadiözvegy 5 pengőt, a hadiárva 75 fillért kap havonta, azaz $2\frac{1}{2}$ kilogramm kenyeret.

A javadalmazás tehát megmaradt a régi. Új a törvényben, hogy a hadirokkant ingyen orvosi kezelést és gyógyszert kap, s a hadirokkantat, ha előbbi foglalkozását nem képes folytatni, az állam a hadiszolgálat megszűnésétől számított öt éven belül valamilyen új pályára kiképezi. Kimondja továbbá a törvény, hogy múzeumokban, állami színházakban jegyszedői és szolgai állásokra csak hadirokkantat és hadiözvegyet szabad alkalmazni s hogy hadirokkant tisztviselőt csak a saját kérelmére szabad állásából elbocsátani, a hadiárvák tandíjmentesen tanulhatnak, s a trafik- és italmérési jogokat felerészben a hadikárosultaknak kell juttatni. Eddig a törvény, – mely, amint látható, nemcsak a világháború károsultjait véli kárpótolni, hanem a jövő esetleges háborújának károsultjaival is már számot vet, s amely a katonáknak, rokkantaknak, hadiözvegyeknek és árváknak e módon értésére adja, hogy tegyenek le immár az egyenértékű ellátás reményéről. Az ország biztonságát természetszerűleg szintén nem alapozza meg, mert éppen a közelmúlt azt mutatja, hogy ily feltételek mellett a férfiak nem akartak harcolni. Ha az állam vezetői e törvénytől kényszerhelyzetükre hivatkoznak, akkor azt lehet mondani, hogy számukra belöldi kérdésben valóságos kényszerhelyzet nem lehetséges.

Nagyon helyesen cselekszik az az ember, aki a mások élményeit úgy fogja fel, mintha azok a saját maga élményei lennének, mert igazságosan fog ítélni. Eszerint meg kell kérdeznie mindenkinek önmagát, vajjon mit szólnának azok a nők, akik férjeit hivatásukban elszólította a halál s ők két árvával, de

vagyon nélkül, özvegyen maradnának, – s azért, mert férjeik a köz magasztos szolgálatában elvéreztek, semmi egyebet, mint havonta összesen 6.50 pengő, azaz 11 kiló kenyeret kapnának.

Nem fontos, mert minden ország a maga igényei és lehetőségei szerint látja el rokkantjait, azonban a teljesség kedvéért fel kell sorolni, mit kapnak más országokban. Míg az átlagos magyar hadirokkant havonta 10 pengőt kap, addig az osztrák 114, a német 113, a francia 167, az angol 296, az amerikai Egyesült Államokbeli 707 pengőt kap.

Míg a kétgyermekes hadiözvegy nálunk 6.50 pengőt kap, addig Ausztriában 55, Németországban 108, Olaszországban 75 pengőt kap.

74. Ugyanebben az időben, azaz, midőn az állam vezetői ezt a törvényt alkották, a legfelsőbb magyar bíróság a következő ítéletet hozta:

Egy vállalat kocsija halálra gázolta a vállalat egyik alkalmazottját. Minthogy a baleset szolgálat közben történt, az özvegy az illető biztosító intézettől kapott ugyan ellátást, mely azonban kevesebb volt, mint az a nyugdíj, melyet akkor kapott volna a vállalatától, ha férje nem baleset következtében hal meg. Az özvegy kérte a különbözetet a vállalatától, de a vállalat nem adta meg, hanem a különbözet helyett felajánlott az özvegynek bizonyos alkalmaztatást, mely jövedelemmel járt volna -, amit azonban az özvegy nem fogadott el. így tehát perre került a dolog, s a legfelsőbb bíróság kötelezte a vállalatot, hogy fizesse a különbözetet az özvegynek életfogytiglan, mert – úgymond az ítélet – az özvegy nem kerülhet rosszabb helyzetbe annak folytán, hogy a férje szolgálat közben baleset folytán veszítette el életét, s senkit sem lehet arra kényszeríteni, hogy alkalma-

zást vállaljon. – A bíróság helyesen és a régi jó törvényekből kiindulva hozta meg ítéletét, – csak azok a vezetők, akik az állam szabályait alkotják, mondták, igenis, az özvegy kerülhet rosszabb helyzetbe, ha férje az állam szolgálatában esett el, s az özvegy köteles alkalmazást vállalni, ha meg akar élni.

Azután az egyik állami középiskolában a tanár egy tanulóknak elrendelte, hogy készítsen elő bizonyos vegyszereket és kezdjen meg bizonyos kísérletet. A vegyszerek azonban rosszak voltak, a kísérlet kezdetén felrobbantak, s a robbanás folytán a tanuló mindkét szemére megvakult. A legfelsőbb bíróság kimondta, hogy az iskolafenntartó állam és a kísérlet elrendelő tanár egyetemlegesen felelősek a szerencsétlenségért, s a bíró, aki ebben az ügyben ítélezett, a megvakult tanuló számára a következő kártérítésre kötelezte őket, bár elméletileg mindkettőjüket, de a valóságban csak az államot:

Erkölcsei kártérítés címén fizessenek 20.000 pengőt, azaz, 4 kg. tiszta színaranyat, gyógyítási költség fejében 5.000 pengőt, azaz, 1 kg. tiszta színaranyat. Aztán fizessenek ellátásképpen 24 éves koráig havi 80 pengőt, 30 éves koráig 200 pengőt, 40 éves koráig 300 pengőt, ezentúl pedig élte fogytáig 400 pengőt. Miuután a katonák és hadikárosultak ellátását szintén kenyérben és ruhában célszerű volt kifejezni, mert a pénz és értéke folyton változik, s néhány év múlva senki sem értené meg, mennyit kaptak a katonák és hadikárosultak, – úgy ezeket az összegeket szintén kenyérben és ruhában kell láthatóvá tenni. Tehát az erkölcsi kártérítés, azaz, fájdalomdíj 70.000 kilogramm kenyér, vagy 240 öltöny ruha volt, a gyógyítási költség pedig 17.000 kilogramm kenyér, vagy 60 öltöny ruha. A havi ellátás 24 éves koráig 27c, 30 éves koráig 700,

40 éves koráig 1000 és ezen túl élete fogytáig 1300 kilogramm kenyér. Tudjuk, a hadiözvegy 2 gyermekével együtt havonta 22 kilogramm kenyeret kap, s a katona a harctéren 2 év alatt, ha zsoldját teljességében félretette, egy öltöny ruhát tudott volna vásárolni. S hol van az ily megvakult tanuló, aki saját érdekében ment arra a helyre, ahol megvakult, – a vak hadirokkanttól, akit 1 rész erejéig a saját, de 8 millió rész erejéig a mások érdekei kényszerítettek a harcra.

75. A sok közül azonban még egy példát kell felhozni. Egy házaspár a Dunán csónakázott, s a nő belevetette magát a vízbe. Erre a csónak felborult és a férfi is a vízbe esett. Egy idegen férfi, aki a partról ezt látta, felszólítás nélkül a vízbe ugrott és mindkettőjüket kimentette. A hideg fürdő következtében azonban az életmentő férfi tüdőgyulladást kapott, sokáig betegen feküdt, s közben az állását is elvesztette. A megmentett házaspár ellen pert indított, s kérte először tönkretett ruhájának az árát, másodsor elmaradt keresetét, s harmadszor, az életmentésért külön jutalmat is kért. Az alsó bíróságok megítélték neki a ruha árát és elmaradt keresetét, s a legfőbb bíróság a jutalmat is megítélte, azzal az indokolással, hogy jutalmat követelhet az, aki másról súlyos veszélyt hárít el, miközben testi épségében vagy egészségében kárt szenved.

Ezek a példák bár szomorú, de beszédes bizonyítékai annak, hogy a háború igazságtalanságai nem a magyar nemzet jogi vagy erkölcsi lelkiismeretének hiányából származtak, hanem tisztára abból, hogy az államférfiak e kérdéseket nem rendezték. A magyar nemzet erkölcsi érzéke a sok évezredes hagyomá-

nyaiba és a törvényeibe van lefektetve, s ítéleteiknél ebből merítették azok a tagjai, akikre a bírászkodás van bízva. A katonáknak, a hadikárosultaknak és elszakadt nemzetiségi testvéreinknek látni kell tehát, hogy nem a magyar nemzet lelkületéből folyt az, hogy míg egyrészt az ország védeése meg volt nekik parancsolva, másrészt a kártérítést velük szemben mellőzték, – hanem a magyar nemzetnek egészen kivételes és egyedülálló szerencsétlensége volt a pillanatnyi vezetők alkalmatlansága. Hasonlóképen a törvényhozó testületet sem lehet mindez igazságtalansáért okolni, mert álljon a törvényhozás akárhány emberből, a törvényeket a többség vezetője hozza, az történik, amit ő elfogad, az nem történik, amit ő nem fogad el, s a testület nagy tömege nem számíthat, mert ha a többségi képviselők nem elég alázatosak, hatalmánál fogva más alázatosabb barátaiból választat magának képviselőket. Tehát egyedül a vezető a felelős, aki a felelősséget önként vállalja, s akinek a felelősséget a többség – úgy lehet sokszor számításból átengedi.

76. Mindezek után felmerül a fontos kérdés. Ha az országot megtámadnák, ami előbb-utóbb nyilván be fog következni, lelkiismeretük melyik szavára hallgassanak azok, akiknek mint az ország tanult rétegének, a nagy tömeg számára tanácsot kell adni és példát kell nyújtani, – arra-e, mely azt mondja, hogy ne ajánlják a fegyveres ellenállást és harcot, de amikor talán az ország sülyed el, vagy arra, mely azt mondja, igen, ajánlani kell a harcot, de amikor viszont a férfiak nyomorékká válnak és kárpótlást nem kapnak, s a családok sülyednek nyomorba. Vagy ajánlják a harcot, de érte ellenszolgáltatást és kárpótlást kössenek ki, s mi legyen a biztosítéka annak,

hogy az ellenszolgáltatás és kárpótlás be is következik.

77. Ezekután meg kell hallgatni magukat a hadviseltek és hadikárosultakat is. Ezek így beszélnek: Mindenekelőtt kérjük a háború óta nem kapott vitézségi érempótdíjakat, s az elhaltak után járó összeg illesse az özvegyet és árvákat. Kérjük, hogy a legutóbbi felülvizsgálaton megállapított magasabb rokkantsági foknak megfelelő járadékot azonnal utalják ki, mert már félév telt el azóta. Kérjük, hogy a minisztérium ne szállítsa le a rokkantságnak azt a fokát, melyet a felülvizsgálatoknál megállapítottak. Felemeljük szavunkat, a hősi halált haltak özvegyeinek és árváinak nyomora miatt, mert erkölcsi elzűlésnek és tüdővésznek lesznek martalékává a hadiárva családok. A létszám csökkentés folytán nyugdíjazott hadviseltek helyezték vissza állami állásaikba. Kijelentjük, hogy a most lezajlott földreform sem az államgazdaság, sem a szociális igazság szempontjából nem volt kielégítő. Kérjük ennél fogva, hogy a hadviseltek és özvegyeiket juttassák földhöz, mert elgondolni sem lehet szörnyűbb, égbekiáltóbb igazságtalanságot annál, hogy akik ezt a drága kis magyar földet újra megvették és megvédték attól, hogy idegen csapatoktól kifosztott hadszíntérré váljon, éppen azoknak ne jusson abból több, mint amikor már nem fáj semmi, az a bizonyos hat mázsa. Kérjük, hogy részesítsék előnyben az állami, hasznot hajtó jogosítványok ajándékozásánál a hadviseltek. Az állam vezetői bizonyára megtalálják a szükséges fedezetet is e kiadásokhoz. Ha bukott bankároknak milliárdokat tudtak könnyedén odaadni, akkor meglesz a fedezet, ha ilyen kiadásokról is van szó. Mert háromféle kiadás van, nélkülözhetetlen, szükséges és fényűző.

Az állam vezetői mellőzzék a fényűzést és vegyék elő a nélkülözhetetlent. – Az állam vezetőire mindez azonban hatástalan maradt. Különb, a károsultak e kérdéshez nem értenek. Először, mert túlszerények, ami káros, másodsor, mert szubjektívek, ami ugyan érthető, de az ország biztonsága a jövőben fontosabb.

78. Azt mindig meg lehet különböztetni, vajjon egy nemzetet azért ért-e szerencsétlenség, mert szövetségesei elhagyták, vagy mert szerencsétlenül választotta ki hadvezérét, vagy mert nagy túlerővel került szembe, vagy pedig azért, mert vezetői rosszak voltak. Egyszer a sors csapása a szerencsétlenség, más-szor azonban vezetőinek hibája. Lembergnél csak a fővezérnek volt szerencsétlen keze, de a Piávénál a katonák eldobták a fegyvert, s ennek a változásnak magyarázatának kell lenni. A változás legelőbb erkölcsi téren történt, mert eltudták képzelni, hogy a kisebbség áldozhat állást, vagyont, létet és életet, s a többség élvezheti ez áldozatok gyümölcsét. S az erkölcsi változással együtt járt a szellemi változás is, mint az anyagi embereknél már szokás, mert egész szellemük annyira az anyagi előnyökre van irányítva, hogy a legfontosabbat nem veszik észre, s kaput tártak az ellenség legközönségesebb hadicselje előtt, amivel az összeomlást csak még jobban elősegítették. A tehetség Isten adománya, de a kölcsönösség örök szabályainak ismeretét mindenki megszerezheti magának, mert rendes tanítói vannak. S nagy szégyen és nagy szerencsétlenség legyőzteni, de egy gyönyörű birodalmat anyagi okokból összeomlani engedni az által, hogy a honvédelmező fiairól nem gondoskodtak a nemzet pillanatnyi vezérei, – úgy, hogy ezek vé-

gül már teljesen elveszítették honvédő készségüket, – már nem szerencsétlenség.

79. Amint a háború előtt nem lehetett tudni, mi fog történni egy évtized alatt, – s azoknak volt igazuk, akik mindent a legsötétebben láttak, – akként most sem lehet előrelátni, mi fog 1-2 évtized alatt történni, de bizonyára nem a gondtalanoknak lesz igazuk. Szóval, ha pontosan vesszük, az áll most kockán, vajjon a honvédelmi készséget a nemzetben helyre tudjuk-e állítani, miután erre mindennap szükségünk lehet, s az ország biztonsága szempontjából sohasem szabad a jövőben vigaszt keresni, hanem csakis a jelent szabad szem előtt tartani. A nemzet vezetői ugyanis mindenütt sok feladatot vállalnak magukra, de a legfontosabb feladatuk mégis csak az ország biztonsága, akár felismerik ezt, akár nem. De érthető, miért nem foglalkozik a magyar nemzet örökösen biztonságának gyakorlati kérdéseivel. Először, a múltban ez az uralkodó és az osztrák németiség feladata volt, a magyar nemzet úgyszólván ezeket bízta meg országának megvédésével. Akármilyen nagy differenciái is voltak az uralkodóházzal és Ausztriával szemben, attól nem kellett félnie, hogy megtámadják, ha csak mi nem támadtuk meg őket, s így törvényekre és szerződésekre hivatkozva, nyugodtan vitatkozhatott. Most azonban megfordítva van, ellenséges szomszédaink azt mondják, a szerződés az ő oldalukon van, s képesek akkor is támadni, ha mi nem támadjuk meg őket.

Aztán a katonák a honvédelmi kérdéseket szeretik mindenütt a saját kebelükön belül elintézni, ami pedig csak azokra a kérdésekre nézve helyes, melyek természetüknél fogva nem tűrik meg a nyilvánosságot. De ebből az elzárkózásból viszont a nemzet azt kö-

vetkezteti, hogy az ellátás és a véderőszervezet, mint a biztonságnak legelső gyakorlati kérdései, szintén a hadseregen belül vannak a legjobb helyen. Mintha a nemzet csupa aggodalomból, hogy ne idézze fel a megszállás vagy újabb feldarabolás rémét, nem merne az ellenséges szomszédok szándékáról vagy terveiről és ezek esélyeiről beszélni, pedig nyilván ez az alapja annak, hogy a veszéllyel jó előre szembe lehessen nézni és teljes erővel védekezni. Azért a rém még nem enyészik el, ha nem idézem. Még ha valóban fenn is állana a teljes biztonság, még akkor is helytelen volna, ha az állam vezetői nem erre irányítanák a nemzet legfőbb figyelmét, de így, mikor valóban nem áll fenn, akkor minden más kérdésnek a biztonság kérdése mellett tulajdonképpen el kell törpülnie. Láttuk, amint az ellenség a hatalmas monarkiával el tudott bánni, ugyanúgy kifogja várni a kedvező időpontot és el fog bánni tudni Magyarországgal is, ha nem irányítjuk tekintetünket örökösen a biztonságunkra. Csak azt kell tenni, amit a franciák, folyton a biztonságról, az ellenség szándékairól és a mi óvóintézkedéseinkről beszélni.

II. RÉSZ.

NEGYEDIK KÖNYV.

80. Ezután a szempillantás után, melyet a múltba vetettünk, fordítsuk tekintetünket most már a jövő felé. Ugyanis, legelőbb a szerencsétlen múltat kellett felidézni, hogy Magyarország bekövetkezendő – talán utolsó – önvédelmi harcára kellően elő lehessen készülni.

A nemzetek az akaratuk kifejezésére a törvényeket használják, – szükséges tehát a következő 10 törvény.

Az első törvény még a múlthoz tartozik s arról szól, miképen kell a múlt háború katonáit és károsultjait anyagilag kielégíteni.

A második törvény ugyancsak a múltnak szól, s megmondja, miképen kell a múlt háború katonáit és károsultjait erkölcsileg kielégíteni és dicsőséggel övezni.

A harmadik törvény megmondja, miképen kell az elmúlt és a jövő háború katonái és károsultjai számára az anyagiakat előteremteni.

A negyedik törvény a múlt háború tapasztalatai alapján a közgazdasági életei; szabályozza háború esetére.

Az ötödik törvény a háterszág bizonyos visszaéléseit szünteti meg a háború alatt.

A hatodik törvény a közélet különös tisztaságáról gondoskodik a háború alatt.

A hetedik törvény a katonák nejeit, özvegyeit és árváit veszi védelmébe.

A nyolcadik törvényben a magyar nemzet a hadifogságra és hadifoglyokra vonatkozó határozott akaratát juttatja kifejezésre.

A kilencedik törvény Magyarország biztonságának legfőbb szervéről, a honvédelmi tanácsról szól.

Mikor már mindezek a törvények megvalósultak és teljesen átmentek a magyar nemzet öntudatába, jöhet csakis legvégül a tizedik törvény, mely meghatározza, hogy kinek kell az országot védeni.

Vajjon ezzel a tíz törvénnyel meg lehet-e az ország biztonságát óvni, erre ember feleletet adni nem képes, – biztos azonban annyi, hogy e törvények nélkül Magyarország biztonsága több mint kockázatos szerencsejáték.

1. ANYAGI ELLÁTÁS.

81. Senki sem foghat valamely új vállalkozásba, mielőtt az előbbit nem végezte be rendjén. Ha a magyar nemzet megfontolt férfiakból áll, nem gondolhat újabb védekezési háborúra, – mert csakis az ország jelenlegi területének megvédéséről lehet szó, – míg előbbi, még hozzá szerencsétlen háborúját nem likvidálta szabályszerűen. Ugyanis nem szabad azt hinni, hogy a világháború szabályos befejezést nyert, amikor egrész a katonák beszüntették a harcot,

másrészt a nemzet ezt hallgatólag vagy nyíltan tudomásul vette. Ezzel egyetlen háború sincs befejezve. Az ellenség mindig újabb és újabb követeléseket támaszthat és keresi az összetűzést, hogy a magyar nemzetet végleg megsemmisítse. Elsősorban tehát azért, hogy az ország jelenlegi területét férfiai megvédjék, aztán, mert saját fiaival szemben a nemzetnek kötelességei vannak, – kell az ellátásról gondoskodni. Csak így lehet az ország mai területét – emberileg – biztosítani s amíg ez nem történt meg, addig minden embernek a léte forog kockán, legyen bárminő vagyona, vagy bárminő állása, vagy foglalkozása. Még azoknak is rettegniök kell az ellenséges megszállástól, vagy elfoglalástól, akik kezük munkájából élnek, mert az ellenség saját embereit hozhatja és így a munkaalkalmat veszítik el.

82. Ha tehát az előbbi háborút likvidálni akarjuk, akkor négy irányban kell a korrektséget úrrá tenni. A harcosokat meg kell jutalmazni, a károsultakat kárpótolni kell, a hitelezőket ki kell elégíteni és a felmentetteket meg kell adóztatni. Valamely közös vállalkozásnál ugyanis ideig-óráig megtörténhet, hogy erőszak, vagy fondorlat révén az egyik fél csak a hátrányokat viseli, másik pedig csakis az előnyöket élvezi. Az egyik férfi harcolt és megsebesült, hogy az ellenség ne tapossa le a vetést, ne rabolhassa el az állatokat, a gépeket és mindazt, ami az országban értéket képvisel s végül megrokkant, – a másik férfi a harcosok részére a lovat szállította s az egész közös vállalkozásnak a vége az, hogy a rokkant katonának nincs semmije, míg a lókereskedő-fölbirtokos még gazdagabb lett. Ez nyilvánvalóan helytelen. Az emberek abból a célból tömörülnek államokba, hogy az állam területén a korrektség uralkodjék, ez tehát az

államok legsajátabb tulajdonsága és alapja, mely nélkül nem állhatnak fenn, hanem mint önmagunkon láttuk, széjjel esnek, s miután a széjjelesésben lépcsők is lehetnek, még jobban széjjel eshetnek. S ha már a korrektség az államok alapja, lehet-e elképzelni oly esetet, midőn a korrektségnek szigorúbban és következetesebben kell uralkodnia, mint amikor az emberek egymás életét, vagyonát, vagy munkaalkalmát biztosítják. Korrektséget azért helyes mondani, mert ha valaki azt mondja, az igazság az államok alapja, akkor oly színezete van a dolognak, mintha az állam vezetői már akkor is teljesítették kötelességüket, ha a tolvaj, vagy csaló, vagy rabló elveszi méltó büntetését. A magyarban sajnos nincs szó, mely e fogalomnak megfelelne, míg a német gerecht és ungerecht már jobban megközelíti.

A háborúnál tehát szorosabb vállalkozás, vagy nagyobb közösség nem lehet s a mai időben a háború tulajdonképpen nem is egyéb oly vállalkozásnál, melynél a túlnyomó többség a maga védelmére harcba küldi a kisebbséget. Azért kell mondani a mai időben, mert voltak korszakok, midőn minden egyes honpolgár harcolt, s nem volt védő és védett. A világháború alatt a többség harcba küldte a kisebbséget, de nem gondoskodott róla, s ez az összeomláshoz vezetett, s a jövőben is, ha az új többség megint nem gondoskodik a kisebbségről, – ez szintén nem vezethet semmi jóra. A világháború vége az lett, hogy az ellenségek nagy országrészeket meghódítottak, – az új háború vége az lehet, hogy szétkergetik a magyarokat és államukat lerombolják. Azt mondhatná ugyan valaki, a népek feloszlata a mai korban már nem fordulhat elő. De ez helytelen, – mert ezt a régi korban is mondták, s önmaguk előtt kicsinyítették a

veszélyt és mégis előfordult, sőt gyakran is, mert a feloszlítás az emberi bosszú műve, tehát emberi volt, s ami emberi, az máskor is előfordulhat.

83. Ha tehát biztonságot akarunk, akkor ott kell folytatni, ahol elhagytuk, s már csak azt kell megállapítani, mi a korrektség, s ha megállapítottuk, törvényszerűen és következetesen végre kell hajtani.

Vajjon van-e valami, s mi az, amiben ellenségeinkkel szemben előnyben vagyunk, mert minden háborút, irányuljon az a legtisztább védelemre is, csakis valami valóságra, valami többletre lehet alapítani, ami a mi oldalunkon van. A háborút nem lehet a jó szerencsére, vagy a szövetségesek kardjára vagy pénzére alapítani, s a háború eljövételét nem lehet előre kiszámítani. Ellenségeink, akiknek útjában állunk, sokkal számosabbak, mint mi, a mi 8 millió lakosunkkal szemben nekik 40 millió lakosuk van, pénzük és fegyverük szintén sokkal több van, s dúsgazdag szövetségesük nem fogja őket háború esetén mindebben szűkölködni engedni. Tehát a túlerő, a pénz, a fegyverzet, minden az ő oldalukon van s védekezünk kell, mert a legrosszabb védekezés is még többet ér az önkéntes meghódolásnál. De védekezésünknek olyannak kell lenni, hogy az ellenség vállalkozása – az ő szemében is – kockázatos legyen és veszteségteljes. Tehát az ellenségeinknek kézzel foghatólag meg kell mutatni, hogy országunkban a korrektség uralkodik és a magyar nemzet fiai készek az országot megvédeni. Ennélfogva túlerejük dacára veszélyesnek fogják tartani, hogy hozzánk nyúljanak. De szövetségeseink szemében is csak akkor nő meg a bizalom irántunk, ha látják, hogy mindent megteszünk, ami emberektől kitelik, hogy a honvédelmi készséget biztosítsuk és ezzel biztonságunkat meg-

alapozzuk, s e bizalom lesz a szülőanyja az ő legnagyobb erőmegfeszítésüknek is. Az ellátás által a magyar nemzet egy csapásra azok közé az első népek közé kerül, melyek legfőbb gondja a biztonságuk.

Olyan nemzeteknek, melyeknek minden gondolatuk a biztonságukra irányul, amelyeknek honvédelmi készségük tehát egészen nyilvánvaló, mindig akad szövetségesük, aki őket ellátja, ha kell, pénzzel és fegyverrel. De az olyan nemzeteknek, melyek honvédelmi készsége csak a papíron van meg és népszonokaik ajkán, amelyek fiait nem állanak készen hosszú és veszélyes harcokra, nincs senki előtt értékük. A szövetségesek előtt nincs, mert nem tudják, mennyi irt lehet reájuk számítani, s az ellenség meg könnyű prédának tekinti.

84. Ha valamely nemzet hadsereget szervez, nem az a fontos, hány alkalmas férfia van, vagy hány férfit tud háború esetén felfegyverezni. A hadsereg-szervezésnél, mint mindennél, a lényegét kell nézni, ha nem akarunk abba a hibába esni, melyben azok a nemzetek voltak, amelyeket a régi görögök vagy rómaiak barbároknak neveztek, amelyek ugyanis soha sem tudták tőlük a dolog lényegét átvenni, hanem csak a külsőséget. Azaz tudtak nagy hadsereget felállítani és szép fegyverrel ellátni, de a lényegét – az ellátást – nem értették meg. A régi perzsa, örmény, pártus államfők sok százezer férfit tudtak a zászlók alá kényszeríteni, rendben felfegyverezni és felruházni, de ez óriási hadseregek az aránylag kisszámú, 30-40.000 főből álló római vagy görög hadseregek elöl széjjelfutottak, bár bennük is meg volt a külső, a látszólagos fegyelem. Azonban harcolni saját földjükön, saját földjükért és tűzhelyeikért sem akartak, mert tudták, hogy sem a kiállott fáradalmakért, vagy

a sebeikért, vagy vitézségükért jutalomban nem részesülnek, testi épségük elvesztéséért számukra kártérítés nem jár, s özvegyeiket és árváikat senki sem fogja gondozni. Viszont a görög és római vezérek nem azért győztek, mert valami különösen tudományos vagy ravasz módszerrel harcoltak, vagy mert seregeiket valamely egészen művészies útvonalakon vezették az ellenség felé, – hanem mert oly katonákat vezettek, akiknek a jövője biztosítva volt, amint egyébként nem is fogadták volna el a parancsnokságot más katonák felett. Ezeknél a régi barbár hadseregeknél ugyanaz történt, ami előbb az oroszoknál, aztán nálunk. Eleinte ugyanis az orosz katonák azt mondták, ők nem gyávák, de egész törvényhozásuk annyira nem korrekt, hogy nem működnek közre, s bár nem is lázadnak fel nyíltan, de az első alkalommal elejtik fegyverüket s remélik, hogy az ellenség (azaz mi és a németek) ezért nem fogja őket elítélni. De később aztán nyíltan fellázadtak. Szóval nem nagy tömeg kell, hanem ellátott férfiak, akik sem nyíltan, sem titokban nem dobják el a fegyvert. Tehát azt kell előbb megállapítani, hány harcost, rokkantat, özvegyet és árvát tudunk ellátni, mert enélkül védekezés nincs, s csak ezután lehet a hadsereg létszámát megállapítani. Ez áll a jövőre nézve. A jelenre nézve a világháború katonáinak, rokkantjainak, stb. száma adva van, tehát most két lépést kell tenni, előbb ehhez a számhoz az ellátást előteremteni, aztán a jövő háború ellátásáról gondoskodni.

85. Felforgatásra hajlamos emberek mindig lesznek, de ha a háború ütötte sebekért mindenkit kárpótlottak, akkor nemcsak a legkönnyebb felforgatási irányzat szűnt meg, hanem az igazságosan ellátottak megvédik korrekt államukat azokkal szemben, akik

káoszt akarnának támasztani, hogy benne uralkodjanak. Míg ellátás nélkül hiányzik a férfiakból annak a hivatásnak a tudata, hogy a külső ellenség és a belső felforgatók ellen egyformán kell harcolniok, – hanem helyett az lebeg szemeik előtt, hogy becsületes harcaik után nincs ellátásuk.

Arra tehát, hogy egy országnak a lakosok összessége hű fia legyen, nem lehet, de nem is kell számítani, mert vannak terheltek származásuktól, s elégedetlenek és összeférhetetlenek természetüktől fogva. De a fennmaradó nagy tömegre lehet építeni, ha a katonák ki vannak elégítve. Viszont, ha a katonák nincsenek ellátva, ha a törvényhozás csupán azt mondja, az országot védeni bárki számára kötelesség, – akkor a jövő nemzedékre oly hagyományok szállnak, hogy a hadviseltek és károsultak nyomorban sínylődtek életük végéig, s ezek a jövő nemzedékek hallani sem akarnak a közös honvédelemről. Egy-két nemzedék után a nemzet rétegekre szakad, az egyik réteg emlékében az fog élni, hogy a háborúban az egyik réteg kihasználja a másikat, a másik réteg ugyan fegyvert fog, de csak ímmel-ámmal, mert hiányzik a tömeg, – s így kész az osztályellentét, lesznek honvédők, akiknek jogaik vannak és hontnemvédők, akiknek jogaik nincsenek, s a vége az általános közös szolgaság. A felelősség mindezért a felsőbb osztályokat terheli, mert nem tették lehetővé, hogy az alsóbb osztályok a honvédelemből kivegyék a részüket. S ha az alsóbb osztályok tiltakoznak az ellátás nélküli kényszer ellen, ezért józanul neheztelni nem lehet, mert ha nem tiltakoznának, az annak lenne a jele, hogy a hódító ellenség által is engednék magukat elnyomni, pedig ezt nem kívánhatjuk.

Ha viszont az ellátás megüti a tökéletesség mér-

téket, akkor az a hagyomány száll a következő nemzedékekre, s amit az állam is – nagyon helyesen – mindig hirdetni fog, hogy mily előnyös volt az országot védelmezni, mert akik ebben résztvettek, azok mind mint gazdag emberek haltak meg.

A törvényhozás dolga a jól harcoló katonákat, özvegyeket és árvákat előnyökkel annyira elhalmozni, hogy az otthonlévők irigyeljék őket s a katonáknak aztán nem kell sokat magyarázni, mikép harcoljanak, – harcolni fognak az öröklött vitézséggel. Miután azonban a törvényhozók hatóképessége sok esetben egyáltalán kétes, mert a törvényhozók a nemzet vezetőire hallgatnak és utánuk igazodnak, tulajdonképpen a nemzet vezetőin nyugszik az egész kérdés.

Az való, az ellátás nagy gondot zúdítt a nemzetre és nagy anyagi áldozatot követel, de erkölcsi tartalommal tölti el, mert tudja, minek köszönheti jelenlegi, bár korlátozott létét s miképpen biztosítható jövője.

Bárkit kérdez meg valaki, a legmagasabbtól a legkisebbig, egyenként mind azt mondja, az ellátásnak meg kellett volna már a háború alatt történnie, de ha sem ekkor, sem később nem történt meg, akkor még most meg kell történnie. Ezt az egész nemzet minden egyes tagja így mondja. De ha az országgyűlés összeül, ez a testület, melyben eltűnik az egyéni felelősség, ez már mindent vezetőire hagy, – ami a vezetőkre nézve is a legveszélyesebb. Pedig az Önvédelem, azaz az ország biztonsága szempontjából a mi nemzedékünk egyrészt szomorú, másrészt szerencsés körülmények között éli le világát, mert hatalmas iskolán ment keresztül s megmutathatja, mit tanult, s miképpen tud az ország biztonságáról gondoskodni.

86. Itt egy pillanatra vissza kell nyúlni az orosz történelembe, amely előttünk oly tanulságos lehet.

Az tény, az oroszország az utolsó évszázadban elégedetlen volt és bizonyos rétegeiben a forradalmi vágy élt. Az is tény, ez az elégedetlenség és ez a vágy számos kisebb-nagyobb felkelésben nyilvánkozott meg az utolsó száz év alatt. De a valóságban a forradalom és az összeomlás csak akkor következett be, amidőn a katonáik beszüntették a harcot, eldobták a fegyvereiket és elszéledtek anélkül, – ez fontos, – hogy hadseregük vereséget szenvedett volna a csatatéren, sőt ellenkezőleg, nagy győzelmek előzték meg a forradalmat és összeomlást. Most az a kérdés, miért nem akartak a különben nagyon jó orosz katonák tovább harcolni? Azért, mert sem ők, sem hátramaradottaik nem voltak ellátva. Ez a lényeg – s az már nem fontos, kik és mily módon hangoztatták az ellátás hiányát előttük.

A forradalmárok, akik a cár után átvették a hatalmat, nem a katonák és károsultak ellátását szervezték meg, pedig ennek a hiánya tette lehetővé, hogy hatalomra jussanak, – hanem egészen más társadalmi rendet honosítottak meg, mely egyforma bánásmódban részesítette az 5% katonát és 95% nemkatonát, tehát a katonai ellátás kérdését nem oldotta meg. Ennélfogva az orosz hadsereg ma ugyanott áll, ahol a világháború alatt állott, – a katonák ellátása nincs biztosítva, s akár belföldi, akár külföldi oldalról azaz, hogy nincsenek ellátva, ugyanúgy megközelíthetők, mint a háború alatt. Csak annyival jobb a helyzetük, mivel nem mondhatja senki nekik, hogy a gazdagok érdekéért harcolnak, mert nincsenek gazdagaik.

Tegyük fel, mai vezetőikben megvan az a belátás, hogy a katonát el kell látni, – ami alatt min-

dig a katonák, a sebesültek, a rokkantak, a hadiözvegyek és árvák kárpótlását és a vitéz katonák megjutalmazását értem, – ismerjük el, hogy anyagiak tekintetében megvan a képességük, mert az mindenütt megvan, miután az anyagiak relatívok, – de az már más kérdés, vajjon megvan-e bennük az a szervezési képesség, mely ezt a gyakorlati életben megvalósítja. De akár meglesz a valóságban az ellátás, akár nem, -- annyi biztos, egy oly hadsereg katonáit, melyben a tökéletes ellátás biztosítva van és ahol az már békében is szabályosan folyik, sem az orosz kommunista hadsereg, mely pedig a leggyakoroltabb e tekintetben, sem más hadsereg nem tud megközelíteni. De viszont a tökéletesen ellátott hadsereg minden más el nem látott hadsereget ezzel a tárggyal egyedül megbomlaszthat.

Az ú. n. utódállamokról csak annyit kell itt feljegyezni, hogy azokban szintén nem oldották meg az ellátás kérdését, s a lakosság legnagyobb része oly katonáktól származik, akik szintén eldobták a fegyvert, még pedig szociális okokból.

87. Legjobb lesz néhány, a régi történelemből vett példával megvilágítani, mit jelent a katonák fizetése a hadiszolgálatukért. Azonban tudni kell, hogy Rómának éppen legdicsőségesebb és a legnagyobb jólétet megteremtő korszakában a polgárok védkötelezettsége nem is volt általános, mert a besoroztatás bizonyos vagyoni és erkölcsi cenzushoz volt kötve, – de még ezeket a kiváltságosakat is szabályszerűen fizették. Az átlagos római katona néhány évi hadiszolgálat után oly végkielégítést kapott, mely létét biztosította, s aki ki-tűnt vagy megsebesült, még külön jutalomban részesült.

Marius, aki nagyszerű hadvezér volt, akit a nagy külső veszély miatt egymásután hétszer választott meg

a régi Róma államfőnek, s akit Róma második alapítójának neveztek, – minden katonájának 14 hold földet adott. Mikor ezt katonái kévéseitek, azt mondta, Isten őrizz, hogy egy római keveselje azt a földet, mely el tudja tartani. Ugyanis a római legyen szerény és egyszerű, ne kívánjon fényűzést, – mert így egyszerű ember és egyúttal jó katona is marad.

Octavianus Augustus politikai végrendeletét Ancora, a mai török főváros templomán kőbe vésette hivatalos görög fordításban. Ebben egy helyen ezt mondja: 500.000 római hordott alattam fegyvert. Izzek közül szolgálatuk letelte után háromszázezernél többet telepítettem le a gyarmatokban, vagy küldtem haza szülőföldjükre s mindnyájának adtam földet, vagy annak vételére pénzt.

Tehát a dicső római katona nem harcolt ingyen, sem akkor, amikor a saját hazáját védte, sem midőn hazájától távol, hódítani volt. Például az egyik kizsiai hódító hadjárat után minden katona 800 drachmát kapott, ami megfelelt öt hold szántóföld árának s ezen felül a zsákmányolt magánjavakban is arányosan részesedett. Pompejus alatt minden kiszolgált katona 1500 drachmát kapott, azaz tíz hold szántóföld árát.

Homeros, akiről a régi görögök azt tartották, hogy ő tette Hellast naggyá s akinek könyvét Nagy Sándor, mint az egyik hadtörténelmet olvasta, Hektor által így buzdítja a katonákat: Katonák, fel az ütközetbe. Akit közületek elér a halál, vagy a sors, az meghal ugyan, de nem dicstelen a haza megmentéséért meghalni, s tudnotok kell, hogy feleségtek és gyermekeitek jólétben maradnak vissza. Aki pedig közületek atyáitok földjére visszatér, az házat és örökségét rendben fogja találni.

Nagy Sándor és Julius Caesar, akik szintén értettek az államalkotáshoz és tudták, mi a hazaszeretet, katonáikat bőkezűen fizették, rokkantjaikat és vitézeit még külön megjutalmazták, a hadiözvegyeket és árvákat pedig eltartották.

A világháború alatt a francia és angol katonák nagy fizetést kaptak, különleges vitézi tettekért még külön nagy jutalmat, például egy tengeralattjáró elsüllyesztéséért ötven kiló aranyat kaptak, ami azonban a tengeralattjáró árának mégis csak egy csekély töredéke volt. A legnagyobb fizetést Wilson, az Egyesült Államok elnöke adta katonáinak, úgy hogy fizetésük megfelelt az állam polgári alkalmazottainak fizetésének. Az Egyesült Államok elnökei egyébként még most is eltartják az 1863-beli felszabadító háború károsultjait, azaz hadiözvegyeit. Mindezzel szemben a németeknél a katonák szintén nem kaptak fizetést, hanem csak néhány filléryi zsebpénzt, úgy mint nálunk.

88. Nem alapos az az ellenvetés, hogy fizetést adhatnak nagy és dúsgazdag népek, de nem adhatnak azok a népek, melyeknek nincs sok aranyuk, – mert a katonák fizetésének, vagy ellátásának nem kell pénzben történnie. De az ellátás nem is a képességen, hanem az akaraton és a megismerésen múlt.

Az világos, az olyan hadsereg, melynek katonái először az ország férfiainak a kisebbségét alkották, másodsor, ellátásban nem részesültek, – soha, sehol nem győzhetett, ha a háború hosszú és veszélyes volt, s ha az ellenség fizette, vagy ellátta katonáit. A nyugati nagy és művelt nemzeteknél senkinek sem jutott eszébe a háború alatt, vagy utána, hogy lehet a katonát nem ellátni is. Egyáltalán miképpen akar valaki ellátatlan katonákat olyan katonák ellen harcba vinni, akiket az ugyanolyan vasfegyelmen és őszinte

hazaszereteten felül még a korrekt ellátás és a tisztességes jutalom is ösztönöz a harcra.

89. A honvédelem végeredményben tehát mindig pénzkérdés volt. Vannak ugyan népek, melyeket pénzzel, vagy más értékkel sem lehet rábírní, hogy harcoljanak, azonban oly népek nincsenek, melyek minden kárpótlás nélkül elviselik sebeiket és rokkantságukat. Csak abban vannak a népek között különbségek, hogy az egyiknél a katona már békeüzolálatáért is fizetést kap, még többet a háborúban és rokkantsága esetén bőkezűen el van látva, míg más népeknél, melyek ezáltal nem veszítik el védekezőképességüket, békében a katona nem kap semmit, a háborúban már azonban rendes fizetést kap, s ha kárt szenved, ezért kárpótolják, s ha elesik, hátramaradottjait ellátják. S van egy harmadik módozat is, mely mellett az illető nép még szintén nem veszti el védekezési készségét, azaz, amely mellett a katona sem békében, sem háborúban nem kap fizetést, ami alatt nem kell azt érteni, mintha egyáltalán nem kapna semmit, mert egy kevés zsebpénzt kell neki adni, de ez még nem megy fizetés-számba, – azonban a háború után tökéletesen kárpótolják.

Békében egyáltalán nem fontos a fizetés, mert a pénz bősége a katonákat csak elkényezteti, s testi épességüket és egészségüket veszélyezteti. A háborúban szintén nem fontos a fizetés, a sok pénz nemcsak gyengíti az embert, hanem még a győzelmet is kérdésessé teszi, mert a katona csak addig tudja jól a másét őrizni, amíg magának nincs semmije. Napóleon oroszországi balszerencsését azzal akarta magyarázni, hogy a hideg időjárás húsz nappal előbb köszöntött be, mint amiképpen jogosan feltehetette. Ez csak szépítés. A hadsereg szétzüllésének az volt az oka, mert katonái az

oroszek által zseniális számításból védtelenül hagyott Moszkvában zsákmányoltak és zsákmányukat nem akarták többé megkockáztatni, s nem akartak többé harcolni.

90. Tehát a katonát fizetni kell, s nemcsak a tisztet. A mi viszonyaink között azonban nem úgy, hogy már békében, vagy háborúban rendes fizetést kapjon, hanem hogy harcainak ellenértékét a háború után kapja meg, habár már a háború kezdetétől fogva rendelkezhet felette, s ha megrokkban, ne süllyedjen a koldusok közé, hanem az irigység tárgya legyen, mert az államra nézve a legjobb, ha a rokkantat irigylik. S Isten őrizz attól, hogy az a háborús veszély, mely a magyar nemzetet folyton fenyegeti, előbb bekövetkezzék, mintsem átment volna a köztudatba, hogy a katonát fizetni kell.

Az országban tulajdonképpen csak háromféle maradandó érték van: az ingatlan, az állás és az arany. Az arany a legnagyobb és legbiztosabb érték, de meglehet, hogy éppen a győzelem érdekében ki kell adni, s hozzá még talán külföldre – így tehát lehetetlen, hogy a katonákat, rokkantakat, özvegyeket és árvákat akár most, a háború likvidálásakor, akár a jövőben arannyal fizessük, más cikkben pedig mindkét félre nézve terhes, – ellátásra tehát csak az első két érték alkalmas, tudniillik az ingatlan és az állás.

Ingatlan azonban kétféle van, a föld és a ház. A földművesnek a kiosztott föld további létehez biztos alapot nyújt, de nemi lenne értelme a városi embernek, az iparosnak, a kereskedőnek, a tisztviselőnek földet adni, mert nem tudna vele mit kezdeni, – hanem ezeknek házat, vagy házrészt kell adni. Van azonban a hadviselteknek és károsultaknak oly kategóriája is, melynek sem házra, sem földre nincs szüksége, így a

nemzet tanultabb rétegének, s c kategória számára a létet biztosító állásról kell gondoskodni, tehát számán az országban lévő másik érték bizonyos hányadát kell fenntartani.

91. Végül még azt is meg kell állapítani, minő garanciát lehet a katonáknak adni arra nézve, hogy először, a számukra járó ellátás az országban készenlében van, s másodsor, hogy azt valóban meg is fogják kapni. Ez nagyon fontos, mert ha lehetséges volt, hogy az állam vezetői által a világháború alatt tett ígéretek nem váltak valósággá, úgy ez a jövőben is lehetséges lenne, ezért tehát jól látható biztosítékok szükségesek, hogy a hiányzó bizalom és hit megint helyreálljon.

Az anyagi biztosítéka ennek maga a biztonsági alap oly nagyságban, melyben pontos számítás szerint az összes katonák és károsultak ellátása bennfoglalatik. Az erkölcsi biztosítéka pedig kettős. Először, hogy a múlt háború katonái és károsultjai tényleg megkapják járandóságukat, másodsor, hogy békében is már az ellátás állandó gyakorlata folyik, azaz mind azok a katonák és közbiztonsági alkalmazottak rendszeren és szabályszerűen ellátásban részesülnek, akik a közszolgálatban kárt szenvednek, – ha esetleg egyéb törvény alapján nincs igényük más, vagy magasabb ellátásra.

Ezek után fel lehet állítani tehát az első törvényt.

92. Törvény.

A) Mivel a katonai szolgálat úgy békében, mint háborúban a legelső állami szolgálat, a katonának békében teljesített szolgálatáért tisztelet és megbecsülés, a harctéren teljesített szolgálatáén kárpótlás és vitéze ségéért jutalom jár.

Mivel az országért megsebesülni, vagy a testi ép-ségben kárt szenvedni, vagy elesni a legnagyobb érdem, a megsebesült, vagy megrokkant katonákat az általános kárpótláson felül még külön kárpótlás, s az elesett katona hátramaradottjait pedig fenntartás illeti meg.

Ugyanilyen kárpótlás illeti meg már békében azokat a katonákat és állami és egyéb közületi közbiztonsági szerveket és hátramaradottjaikat, akik szolgálat közben kárt szenvednek.

B) A katonák, a rokkantak és a hátramaradottak ellátási alapegysége:

vagy tíz hold szántó föld élő- és holt felszereléssel,

vagy kétszobás, a szokásos mellékhelyiségekkel ellátott ház 200 öles telken, faluhelyen és vidéki városokban,

vagy kétszobás lakást a szokásos mellékhelyiségekkel együtt magába foglaló házirés az öröklások módjára, a nagyobb városokban és a fővárosban,

vagy igényjogosultság a nyilvántartóhivatal által vezetett állásokra.

C) Azon katonák részére, akik a világháború alatt 12 havi harctéri szolgálatot teljesítettek és szerencsésen visszaérkeztek, a kárpótlás 1 alapegység.

Azok a katonák, akik az előző pontban említett 12 havi szolgálaton kívül még 12 hónapot szolgáltak a harctéren, $\frac{1}{4}$ alapegységnyi, azok, akik 24 hónapot, $\frac{1}{2}$ alapegységnyi, akik 36 hónapot szolgáltak a harctéren, $\frac{3}{4}$ alapegységnyi külön kárpótlásban részesülnek.

Azok a katonák, akik végtagjaikon megsebesültek, vagy mérgezés, vagy a háború folytán megbetegedtek, bár következmények nélkül, $\frac{1}{4}$ alapegységnyi, akik nemes szerveikben sebesültek meg, bár

szintén maradandó hátrányos következmények nélkül, $\frac{1}{2}$ alapegységnyi külön kárpótlásban részesülnek.

Mindezek részére a külön kárpótlás annyiszor illetékes, ahány ízben megbetegedtek, vagy megsebesültek.

Azok a katonák, akik sebesülés, mérgezés, vagy háborús betegség folytán megrokkannak, az alapkárpótláson felül még $\frac{1}{4}$ alapegységnyi kárpótlásban részesülnek, ha rokkantságuk 25%-os, $\frac{3}{4}$ alapegységnyiben, ha rokkantságuk 50%-os, 1 egész alapegységnyiben, ha rokkantságuk 75%-os, $1\frac{1}{2}$ alapegységnyiben, ha rokkantságuk 100%-os.

Azok a 75, vagy 100%-os rokkantak, akiknek hozzátartozóik nincsenek, vagy ezt így kívárnák, a biztonsági alap szállodáiban, kastélyaiban, vagy intézeteiben helyezendők el és részesítendők teljes ellátásban.

D) A hadiözvegy kárpótlása, ha gyermektelen, 1 alapegységből áll, ha gyermekes, az őt megillető alapegységen felül minden leánya számára 2, minden fia számára 1 alapegységből áll, melyek a gyermekek tulajdonát képezik, bár haszonélvezeti joga az özvegyé.

A szülőtlen hadiárva leány kárpótlása 3, a fiúé 2 alapegységből áll.

E) Azokat a katonákat, akik magukat a harcokban állandó vitézségükkel kitüntették, $\frac{1}{2}$ vagy egész alapegységnyi jutalom illeti meg a kárpótláson felül vitézségük mértékében.

F) A kárpótlás azokat a katonákat is megilleti, akik hősi haláluk alkalmával özvegyet, vagy árvát nem hagynak maguk után hátra, azonban ingatlanukról végrendeletileg más javára rendelkeztek.

A hadiözvegyek úgy ingatlanaikat, mint állásai-

kat, vagy esetleges pénzbeli járadékaikat abban az esetben is megtartják, ha újból férjhezmennek.

A hadiárva leány nagykorúságának elérése, vagy férjhezmenetele alkalmával külön 1 alapegységnyi hozományban részesül.

A fentebb felsorolt ellátásra igényük van mindazoknak a jogosultaknak és elsőfokú utódaiknak, akik a Magyar Szent Koronától elszakított területen laknak és lakóhelyük újból a magyar fennhatóság alá kerül.

A biztonsági alapból adományozott ingatlanok 30 éven át el nem adhatók és meg nem terhelhetők, s azon ellátottak ingatlana, akik örökös, vagy végrendelet nélkül halnak meg, visszazáll a biztonsági alapra.

G) Amíg a károsultak ellátása a fenti rendelkezések szerint meg nem történik, részükre ideiglenes ellátás lép készpénzben életbe, mely a következő:

A 100%-os hadirokkant mai járadékának a kétszeresét kapja, a 75%-os a 100%-os számára megállapított járadék 75%-át, az 50%-os az 50%, a 25%-os a 25%, a hadiözvegy az 50%, a hadiárva a 25%-át.

H) Az államnál és az egyéb közületeknél minden második, a magánvállalatoknál minden harmadik állás a hadviseltek és károsultak részére tartandó fenn. A fenntartandó állások közé nem értendők bele, először, a fizetési fokozatban legalul lévő és az altiszti, vagy szolgai állások, másodsor, a vállalatok nagysága szerint 2-20 különleges munkakört magába foglaló állás, melyek betöltése kizárólag a tulajdonos, illetve a tulajdonost helyettesítő igazgatóság joga. A többi fizetési fokozatban lévő állások betöltése a fentebb megadott arányszám szerint történik.

Ezen fenntartott állások elnyerése a biztonsági alap és az illető hivatal, illetve vállalat vezetőségének

közös megegyezése, továbbá az igényjogosultak képzettsége és rátermettsége alapján történik.

Az államnál és az egyéb közületeknél az ily módon betöltött állások viselői jogok és kötelességek tekintetében a többi alkalmazottal azonos elbírálás alá esnek, – a magánvállalatoknál elbocsátásuk csak a büntetőtörvénykönyvbe ütköző cselekmények miatt, vagy általános létszámcsökkentés alkalmával a meghatározott csökkentés arányában történhetik. Úgy ez utóbbi esetben, mint a vállalat teljes megszűnése esetében a biztonsági alap az igényjogosultakat más vállalathoz helyezi át.

I) Azoknak a hitelezőknek a kielégítése, akik a háború alatt az| államnak hadicélokra pénzt adtak kölcsön, a következőképpen történik:

Akik felértékelt számítás szerint 200 aranykoronát adtak kölcsön, ez összeget teljes egészében megkapják. Akiknél a kölcsön ily módon 201-500 aranykoronáig terjedt, 20% adóval, akiknél 501-1000 aranykoronáig, 30%, akiknél 1001-2000 aranykoronáig, 40%, akiknél 2001-3000 aranykoronáig, 50%, akiknél 3001 – 5000 aranykoronáig, 60%, akiknél 5001 -10.000 aranykoronáig, 70%, akiknél 10.001 – 15.000 aranykoronáig, 75%, akiknél 15.001-25.000 aranykoronáig, 80%, s így tovább akként, hogy akiknél a kölcsönadott összeg fokozatosan 300.000 aranykoronáig emelkedik, fokozatosan 94%, ezen felüli összegeknél pedig 96% adóval terhelendők meg.

K) Azok, akik a harcok, vagy megszállás folytán Magyarország jelenlegi területén kárt szenvedtek, a következőképpen elégíttetnek ki:

Akiknek a kára a 400 aranykoronát nem haladta meg, minden levonás nélkül, akik kára 400-1.000 aranykoronáig terjedt, 20%, akiké 1.001-4.000-ig,

30%, akiké 4.001 – 10.000-ig, 40%, akiké 10.001 – 50.000-ig, 50%, ezen felül pedig 75% levonásával elégtetnek ki.

L) Aki az e törvényben felsorolt ellátást jogtalanul igénybe veszi, vagy ehhez segédkezet nyújt, 10 év börtönnel büntetendő.

II. ERKÖLCSI KIELÉGÍTÉS.

93. Ha anyagilag minden egyes hadviselt és károsult ki van elégítve, azaz mint a tisztos vállalkozásnál, mindkét fél követelése rendezve van, kerülhet csak sor az erkölcsi kielégítésre, mert csak akkor szabad becsületről és dicsőségről beszélni és a becsvágyat újra lánggra lobbantani. Ugyanis félő, hogy a nemzet vezetői a jutányosabb megoldáshoz fordulnak és az erkölcsi elismerést megadatják a nemzettel, de az anyagiak előteremtésétől és elosztásától, ettől a nagy munkától, visszarettennek. Ha az anyagi ellátás megtörtént, jöhet az erkölcsi kielégítés, mert ez ugyanolyan fontos, – ugyanis csak e kettő együttes összegéből keletkezhet katonáinknak az a híres szelleme, mely kész a harcra és a megsebesülésre, s csak e kettő együttesen fogja valóban komollyá és kívánatossá tenni a magyarok szövetségét külföldi barátaik előtt.

Az erkölcsi kielégítést tartalmazó rendelkezések nem szorulnak bővebb magyarázatra. Ugyanis, ha a hadikárosultak anyagilag ki vannak már elégítve, nem kell őket többé rejtegetni, s rettegni attól, hogy a magyar férfiak és nők meglátják az utolsó háború nyomorékjait, özvegyeit és árváit, s a magyar nemzet elrettenne attól, hogy újból fegyverhez nyúljon országa

védelmére. Viszont az erkölcsi kielégítés megilleti őket, amiből a következő nemzedék látni fogja, miképpen becsüli meg a magyar nemzet azokat, akiktől áldozatokat követelt.

94. Törvény.

A) Mindaddig, amíg az anyagi kielégítés nem történt meg, tilos háborús emléket, vagy közös síremléket, vagy szobrot felállítani, s háborús ünnepélyeket, vagy megemlékezést rendezni.

B) A hadviseltek díszes emléklapot kapnak az államfő aláírásával, amelyen kívánságuk szerint mindazok a helyek fel vannak sorolva, ahol harcoltak. Ezt az emléklapot otthonukban kifüggeszthetik, s a jövő nemzedékek kegyelettel fogják megőrizni és belőle az ország védelmére ösztönzést fognak nyerni.

A hadviseltek ezenfelül ovális-alakú jelvényt kapnak, melyet a szívük felett hordanak, s amelynek hosszabb átmérőjének nagysága 6 cm, rövidebb átmérőjéé 4 cm.

A rokkantak az emléklapon kívül ovális-alakú rokkantjelvényt kapnak, melyet szintén szívük felett hordanak, s amelynek hosszabb átmérőjének nagysága 8 cm, a rövidebbé 5 cm.

A hadiözvegyek köralakú jelvényt kapnak, melynek átmérője 5 cm, s amelyet akkor is megtartanak, ha újból férjhezmennek.

Ezeket a jelvényeket csak vásár- és ünnepnapokon, továbbá ünnepélyes alkalmakkor szabad hordani.

Minden egyéb jel, kitüntetés, vagy jelvény az országban, bárki is adja, vagy hordja azt, s legyen az akár magánegyesülés, vagy közület, vagy az állam által adott jelvény, hosszabb átmérőjében nem lehet több mint 3 cm.

C) A rokkantaknak, hadiözvegyeknek és hadi-

árváknak az államfő és miniszterek kihallgatásaira szabad bejárásuk van, a hivatalokba való belépésnél az elsőség őket illeti meg, a tisztviselők ügyeiket felállva, s a bíróságok és hatóságok ügyeiket soron kívül tartoznak elintézni. A hadiárvák az államfő adoptív gyermekei.

A rokkantak közül az államfő és miniszterelnök báljaira és ünnepélyes fogadásaira, továbbá a felsőház és a képviselőház elnökeinek ünnepélyes fogadásaira ugyanannyi hívandó meg, mint amennyi a többi meghívott vendég.

Az állami színházakban, továbbá az ezek személyzete által másutt rendezett előadásokon, a földszinti első két sor, a magánszínházakban, mozgófénykép-színházakban, cirkuszokban és egyéb mutatványos előadásokon az első sor a rokkantak részére van díjtalanul fenntartva, melyet kívánságuk kifejezésének sorrendjében vehetnek igénybe.

Minden hadviselt és hadikárosult fényképes igazolvánnyal látandó el, s a községek és városok róluk pontos nyilvántartást vezetnek.

A hadviseltek, a rokkantak és hadiözvegyek temetésén a helybeli katonai és polgári hatóságok fejei, a fővárosban ezek helyettesei jelennek meg, megfelelő katonai és polgári küldöttséggel. A rokkantak temetésénél mindezenfelül megjelenik egy tábornok, két törzstiszt és három főtiszt, a hadviselteknél egy törzstiszt és két főtiszt, továbbá két-két ágyú és zene.

A hadviseltek, a rokkantak és hadiözvegyek a temetőben díszsírhelyet kapnak, s ezek elhalálása és temetési ideje a hatóság által az újságokban közzéteendő.

A hadviseltek sírkeresztje, illetve fejfája díszítésére az állam tölgyfalevelekből álló díszes bronzko-

szorút ad, katonák részére 32, tisztek részére 45 cm átmérőjű nagyságban, melyet a temetés alkalmával a legmagasabb hatósági személy helyez el s amely koszorú akkor is a síron marad, ha az ideiglenes kereszt, vagy fejfa helyett állandó emléket emelnek a sír felett. A bronzkoszorúhoz hasonló koszorú magába az emlékébe is bevéshető.

D. Évenként egyszer, még pedig június első vasárnapján, az ország minden városában és községében háborús megemlékezés tartandó, mely három részből áll.

Első rész. A székesfővárosban az államfő, a vidéki városokban és községekben a helyi legmagasabb katonai parancsnok, vagy állami tisztviselő, illetve a helyi hatóság feje a hősi halottak egyikének a sírját rendbehozza, a hantot megigazítja, a gyept felfrisíti, virágot ültet, a keresztet, illetve fejfát letörli, s a sírra új koszorút helyez.

Második rész. Ennek lefolyása a székesfővárosban a következő:

A rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák a Keleti p. u. mellett gyülekeznek, s innen a Rákóczi-úton, a Kossuth Lajos-utcán végig a Vérmezőre vonulnak a következő sorrendben: elől, akiknek karjuk hiányzik, mögöttük a féllábú rokkantak, mindezek gyalog; ezek mögött a jární nem tudó rokkantak és vakok feldíszített járműveken; ezeket követik szintén feldíszített járműveken a hadiözvegyek; végül gyalog a hadiárvák, elől a leányok, azután a fiúk.

Az útvonal mentén az iskolák, intézetek, egyletek sorfalat állanak, s a menet élén és végén a rendelkezésre álló csapatok és hadviseltek haladnak.

A Vérmezőn tábori mise, az államfő, a kormány, az egyházak a törvényhozás, a hivatalok vezetőinek

és küldöttségeinek, a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, a tudományok és művészetek képviselőinek jelenlétében.

Harmadik rész. A hadirokkantak közös ebédje a székesfőváros legnagyobb zárt helyiségeiben, melyen résztvesznek az államfő, a miniszterek, a törvényhozás tagjai, a hivatalok vezetői, a tábornokok és törzstisztek, az asztalokhoz elosztva. A közös ebédén az államfő rövid beszédet tart, melyben kijelenti, hogy a rokkantak fájdalma az ő fájdalma is.

A hadiözvegyek közös ebédje hasonlóképpen zárt helyiségben, melyen az asztalokhoz elosztva azok nejei vesznek részt, akik a rokkantak közös ebédjén jelennek meg.

A hadiárva leányok az állami és fővárosi leánynevelő intézetekben, a fiúk a hasonló fiú- és katonai intézetekben vesznek részt a számukra rendezett ebédén, melyre a hadsereg és a polgári hivatalok megfelelő küldöttséget küldenek.

Az ebéd végeztével a hadikárosultak emlékül és kedveskedésül a nemzet részéről ajándékkal látnak el.

A vidéki városokban és községekben a megemlékezés azonos elvek szerint rendezendő.

A felvonulás és közös ebéd költségei a székesfőváros, a városok és a községek évi költségvetésében, mint első tétel állítandók be.

E) Aki a jelen törvényben felsorolt kitüntetéseket, jelvényeket, vagy kedvezményeket jogtalanul igénybe veszi, ötévi börtönnel büntetendő.

III. BIZTONSÁGI ALAP.

95. Legyőzetésünk után ez történt. Ellenségeink, akiknek élén mint szellemi vezető Franciaország állott, kimondták, hogy Magyarország lakosainak összes vagyontárgyai és értékei, melyek akár az ő régi, akár az újonnan elfoglalt területükön található, az ő tulajdonukba mennek át. Miután a meghódított területen nagyobb részt ellenségeink fajtestvérei laktak, ezeket az ottlakó szegénysorsú magyarokkal együtt kezdetől fogva saját polgáraiknak tekintették és vagyontukat nem bántották, s csupán Magyarország lakosainak és a meghódított területen lakó vagyonosabb magyarok vagyonát vették el. Erre az önkéntelen kíméletre az új háború esetén már nem lehet számítani, ami természetes is, mert a mostani Magyarország területén fajtestvéreik már nem laknak. Azok tehát, akik ebben a kíméletben nem részesültek, elvesztették birtokaikat, házukat, bútorukat, gyáraikat, hajóikat és mindenféle követelésüket.

Azután kivetettek Magyarországra óriási hadisarcot kőszénben és iparcikkekben, melyet pontosan el kellett szállítanunk országukba, mely tehert azonban már a gazdagok és szegények egyformán viseltek, mert az állam szállította az összes polgárok adójából. Végül óriási mennyiségű aranyat követeltek tőlünk, melyet behajtani rajtunk azonban már nem volt meg az erejük, mert más európai hatalmak nem engedték, hogy a legyőzött központi hatalmak kárára a győzők túlságosan is megerősödjének. Mindezeknek a szolgáltatásoknak a franciák ravaszságából, s hogy az ő nagy szövetségeseik ne ütközzenek meg kapzsiságukon, azt a nevet adták, hogy jóvátétel, t. i. az általunk oko-

zott károk jóvátevése, s így el tudták a gyűlöletes hadisarc elnevezést kerülni.

96. Aztán mikor országunk hadszíntér volt, de szerencsére csak rövid ideig, a lakosoktól elvették mindazt, amit akartak, s nem tettek már különbséget szegény és gazdag között. Elvették bútoraikat, állataikat, kocsijaikat, pénzüket, terményeiket; az államtól a fegyvergyár és arzenál egész berendezését, a vasutak mozdonyait és kocsijait, a ménesek összes ménéit, a hadsereg összes felszerelését, fegyverét és ágyúját. Már úgy volt, hogy elveszik a magános gazdag lakosok értéktárgyait és a Nemzeti Múzeum műkincseit is, amiben azonban ellenségeinket az egyik hatalmas szövetségesük, tehát szintén ellenségünk, megakadályozta, – aki ugyanis bensőleg arra számított, hogy mindezek az értéktárgyak és műkincsek az ő államát fogják az osztozkodásnál megilletni. A megszálló félművelt hadsereg vezetői nem mertek ezzel a hatalmas szövetségesükkel szemben fellépni, de ezenfelül még nagy tisztelet lakozott bennük a régi, hatalmas osztrák-magyar monarchiával és Magyarországgal szemben, melyekről még nem tudták, vajjon teljesen meghaltak-e és nem kell-e bosszújuktól félni, aztán végül még a szerencsésük is meglepte őket, mert arra nem számítottak, hogy a hatalmas monarchia egyik fővárosába be fognak vonulni tudni, mondom, ily sok ok játszott közre akkor, s Magyarország összes ingó értékeinek elvétele elmarad:, !)-egy újabb megtámadtatásunknál és megszállásunknál, amivel mindig fenyegetnek, már nem fog elmaradni, mert nincs mitől félniök.

97. Bár nem tartozik ide, mert csak az anyagi kárról van e helyen szó, de azért a megszállással járó emberáldozatot is fel kell említeni, mert lehetne

valaki, aki inkább hajlandó lenne az összes anyagi károkat elviselni, hogy az emberáldozatot elkerülje. Arról sem beszélve mostan, hogy a vereséges háború mindig több emberáldozattal jár, mint a győzelmes, itt csak annyit kell megjegyezni, hogy az emberáldozatot még akkor sem lehet elkerülni, ha egy nemzet a legnagyobb szolgálással hajtja fejét rabigába.

Ellenségeink bevonulása azokba az országrészekbe, melyeket elszakítottak, mindenütt vérontással történt. A bevonuló csapatok lövésre kész puskával mentek végig minden város és falu utcáin, s lelőtték azokat, akiket véletlenül az utcán találtak, de belőttek az udvarokba és ablakokba is. Volt város, ahol egyetlen délutánon 11 férfit, 16 nőt és 4 gyermeket lőttek agyon, s 120 személyt sebesítettek meg, köztük egy olasz törzstisztet is, aki a lakosság pártját fogta. Tudni kell még, hogy ezeknek az áldozatoknak a legnagyobb része a szegénysorsú néposztályhoz tartozott, tehát még a megszállásról sem mondhatja senki, hogy a szegényeknek nincs mit veszteniök.

98. A legnagyobb csapás, mely egy országot érhet, az, ha hadszintér lesz, mert hosszú évtizedek egész munkája kell ahhoz, hogy az emberi jólétnek megint legalább csak azt a fokát érje el, melyen állott, – se hosszú idő alatt a többi nép tovább halad. Galícia, a mai Lengyelország déli része, mely akkor még Ausztriához tartozott, a világháború egész ideje alatt hadszintér volt, a háború első és végső csatái itt folytak le. Az ellenséges hadseregek hétszer mentek végig e tartományon, s 4 nagy döntő csata és számtalan ütközet színtere volt a galíciai föld, s nem is lehet felsorolni azoknak a csatáknak és ütközeteknek helyét és számát, melyek Lengyelország egyéb részein folytak le. Az oroszok már békében hadszin-

térnek szánták Lengyelországot, mert, úgymond, ha már nem lesznek képesek arra, hogy a háború színhelye kezdettől fogva Németország legyen, akkor legalább ne orosz, hanem lengyel területen ütközzenek meg a németekkel. Így hát a hadseregek egész Lengyelországot tönkretették, a falusi lakosságtól elvették állataikat, szerszámaikat, ruhájukat, lerombolták házaikat, tönkretették vetéseiket. A városi lakosságtól elvették bútortárait és hazavitték, elvették a kereskedők áruit és a házak nagy részét lerombolták, – s még ma is, két évtizeddel a háború kitörése után, számtalan lengyel város hever romokban. A nőket úgy a falvakban, mint a városokban megbecsületlenül és ragályos betegségekkel megfertőzték. Egyszóval, a falusi lakosságtól mindent elvettek, a városi lakosságnál viszont a véletlentől függött, mit vettek el. Mindez még hozzá úgy történt, hogy a központi hatalmak hadseregei saját földjükön, illetve szövetségeseik földjén voltak, míg az oroszok azt hitték, hogy Galiciát meg fogják hódítani, s ezért leendő saját polgáraikkal szemben kíméletet parancsoltak. Nem tudni, mit csinált volna az ellenség, ha a hadszínteret nem tekinti olyannak, mely majd az övé lesz.

99. Ha a világháborúban még volt kíméletesség, bármily csekély fokban bár és bármily indokból, azaz, akár tapasztalatlanságból, akár régi tiszteletből, akár véletlenségből, – a jövő háborúban józanul már semmiféle kíméletre nem számíthatunk. Nevezetesen nem lehet arra számítani, hogy az ellenséges hadak a hadjárat alatt vagy esetleges legyőzetésünk után, ne vegyék el a lakosság összes ingóságát, a gyárak berendezését és a kereskedők készletét, még akkor is, ha csak rövid időre esik a hatalmukba. Ha azonban

ellenségeinknek módjukban lesz majd az országot vagy egyes részeit hosszabb időre megszállani vagy elfoglalva tartani, akkor a földet és a házakat is elveszik, hogy a gazdagok nemzeti befolyását megsemmisítsék és hogy saját fajtestvéreik, vagy a mi szégyensorsú lakosságunk között feldarabolva kiosszák. Mindennek szociális magyarázatot adnak, a föld-reform és rokkantellátás szerencsés megoldásának fogják nevezni, s az egészet szigorúan tudományos és jogi alapon fogják felépíteni. S ezzel lakosságunk egy részét természetesen meg is nyerik maguknak, s a földeket, 10 vagy 20 évi megszállás után visszavenni és régi uraiknak visszaadni már nem lehet.

A föld és háztulajdon után az ipari vállalatok jönnek sorra, melyeket első lépésre mai tulajdonosaik kezéből fognak mesterkéltn jogi alapon kicsavarni, hogy aztán második lépésükre valami ürügy alatt ne engedjék dolgozni, hogy saját iparuk dolgozhasson, s az alkalmazottakat és munkásokat széjjelkergetik.

Bár nem kétes, vannak foglalkozási ágak, melyek sem a legyőzetést vagy a feldarabolást nem fogják megérezni.

100. így hát újabb legyőzetésünk, megszállásunk és feldarabolásunk után nemcsak azok veszíthetnek, akiknek van valamijük, akár földjük, házuk vagy gyáruk, mert azok, akiknek lakásukon és bútorukon kívül ugyan nincs egyebük, de munkájuk van, ezt a munkaalkalmat veszítik el. Ugyanis az ellenségénél nem munkahiány, hanem munkahiány van mindig. Tehát ezeknek azt kell mondaniok, nekünk ugyan nincs semmink, de dolgozhatunk és munkánkból megélünk, s még mindig jobb, ha saját uraink parancsolnak, mint az ellenség, mert ha az bejön, a maga embereit hozza magával és tönkreteszi a mi megélhe-

tési forrásainkat. Akinek pedig van valamije, azt kell mondania, nem jobb-e, ha csupán 500 hold földem van, de körülöttem csupa birtokos ember lakik, aki a magáéval együtt az én földemet is megvédi, mintha 1000 holdam lenne és rajta csupa szolgáló, melyről nem tudni, nem várja-e titkos reménnyel eltelve az ellenség jöttét. Az állam és a közületek alkalmazottai állásaikat veszítik el, a magánalkalmazottak munkaalkalmukat, de legnagyobb a kockázat az államfőre és a többi vezetőre nézve, akikre vagyongyűjtés, internálás, szegény vár.

101. Amint hadsereg nélkül nem lehet egy ország biztonságáról gondoskodni, s amint hadsereget nem lehet ellátás nélkül szervezni, akként nem lehet az ellátást vagyongyűjtés nélkül előteremteni. Azt tudni kell, az antik hadijog alapján minden a győző tulajdonába ment át, az emberek teste és vagyona, s az örök emberi szabály, hogy a jogot a győző alkotja, melyet néha kímélettel, de többször kímélet nélkül alkalmazott a győző, ez változhatott korszakok és népek szerint. Voltak korok, midőn a győző minden házat lerombolt, minden ingóságot elvitt, minden lakost eladott vagy szolgáló magával vitt. Ki kezdek arról, hogy a győzők nem akarják-e megint az antik iskolát feltámasztani, legalább részben, vagy nem utánozzák-e azokat az antik – különben nagy-szerű – hadvezéreket, akik a lakosság minden egyes darab arany- és ezüsttárgyát elvették.

Magyarországnak, főképpen a fővárosnak a lakosait a világháború alatt két ízben lepte meg a félelem, még pedig nem az oktalan félelem. Először a háború első őszén, midőn az oroszok áttörték a Kárpátok védőbástyáját, s a lakosság feltételezte – nem alaptalanul – hogy az oroszok folytatni fogják elő-

nyomulásukat Budapest felé. Aztán másodszer a háború második évének a végén, midőn hadseregünk - nem az anyagi eszközök hiánya, hanem a katonák kedvetlensége folytán, - Galíciában nagyon súlyos vereséget szenvedett, amidőn tehát, ha Németország nem jön segítségünkre, az orosz hadak előtt nyitva állott volna az út Budapest és Bécs felé. De ma az aggodalom még sokkalta jogosultabb, határaink mindenütt nyitva és sehol megerősítve, ellenségeink hadai békeleltetésükkel mindig készen állanak, hogy bármely napon, hadüzenet és ultimátum nélkül meginduljanak Budapest felé. Legyünk azzal tisztában, a rác király katonáinak nincs forróbb vágyuk, mint hogy fanyerges lovaikat a budai várpalota terméibe köthessék.

102. Hogy ezt a csapást, szegényt és elszegényedést magunktól elhárítsuk, biztosítási díjképpen az ország összes vagyontárgyainak átlag egyötödére van szükség, a kevésbé jómódúaknál kevesebbre, a jobb módúaknál többre ennél, hogy ebből egy Biztonsági Alap létesüljön. Mintha valaki tűz vagy lopás ellen biztosítja vagyonát bizonyos évi díj fizetése ellenében. A Biztonsági Alap díja ugyan nagyobb, de viszont csak egyszeri, s a kockázat is sokkalta nagyobb, mert az egyesek életén, vagyonán, szabadságán felül még a jövő nemzedékek léte és jóléte is biztosítottik. Szóval, a Biztonsági Alap díja nem egyéb, mint a szabadság, az élet és a vagyon közös biztosítási díja.

Sajnos, ennek az alapnak most kétszeresnek kell lennie, mert először itt vannak még a világháború harcosai és károsultjai ellátatlanul, ezek ellátása az első; aztán a következő önvédelmi háború harcosai és kártszenvedői részére kell az ellátást előre megszerezni. Először kell a kielégítés azok részére, akik

megakadályozták, hogy még többet nem veszítettünk, aztán azok részére, akik a jövőben fogják megakadályozni, hogy mindent el ne veszítsünk. Így a vagyonadó saját mulasztásunk folytán most tényleg kétszeres, – de ha ez a vagyonadó a háború alatt vette-tett volna ki, meglehet, oly biztonságban élnénk, hogy a jövőre nem is kellene előre áldozni, de miután nem történt meg, a kétszeres áldozat hozatala elkerülhetetlen.

A vagyonadó legbiztosabb alapja a föld és ház, de a tőkét éppen úgy alája kell vetni. Miután készpénz is kell, mindenekelőtt az állami költségvetés egy részét azonnal erre kell fordítani, azaz a mostani 3% helyett 20%-ot. Aztán az állam, az egyház, a múzeumok kincseit kell pénzzé tenni. Ha az egyház néhány különös kegyeletre méltó kincsét meg akarja tartani, ám tartsa meg, de amikor a többit feláldozza, a maga biztonságát is előmozdítja. Amint a régi Athénben templomot építettek a kövekből, de ha a haza fennmaradása érdekében szükségesek voltak a kövek, lebontották a templomokat és várfalat építettek kövekből. A múzeumok és kincsek vannak az országért, nem az ország értük s első az ország biztonsága, különben jön az ellenség és ő viszi el a kincseket. Mily szomorú lenne, ha az örvendező és csúfolódó ellenség megköszönné a magyar nemzetnek, hogy számára híven megőrizte műkincseit.

103. Az arisztokraták bizonyos birtokkategóriájánál azonban egészen más, kivételes és megfordított kulcsot kell alkalmazni. Ha a magyar nemzetnek érdeke, hogy főnemessége legyen, s ez érdeke, mert nemzeti központokra szüksége lehet, – akkor tehát az is érdeke, hogy ez a főnemesség gazdag legyen, különben nem tud annak a hivatásának megfelelni,

melynek betöltését a magyar nemzet tőle elvárja. Ennélfogva azok a főnemesek, akik eddig is képesek voltak birtokukat megtartani, s ha ezek a birtokok nem túlságos nagyok, birtokuknak csak csekély részét adják a biztonsági alapba, azok viszont, akiknek nincsenek ily nagy vagyonuk, továbbá azok, akik nagyon gazdagok, viseljék a vagyonadót úgy, mint az ország egyéb lakossága, mert a szegényebb főnemeseket már nem célszerű védeni, s a nagyon gazdagok pedig hozhatják az áldozatot nagyobb mértékben is.

104. Szükséges még azoknak a külön megadóztatása is, akik a háború alatt akár mint hadiszolgálatra alkalmatlanok, akár a közigazgatásban vagy a hadfelszerelési iparban mint nélkülözhetetlenek fel voltak mentve, tehát a háború élvezői voltak, – azután még azoké, akik hadifogságban voltak anélkül, hogy sebesülten vagy betegen harcképtelen állapotban kerültek az ellenség kezébe, vagy anélkül, hogy Przemysl várának védőrségéhez tartoztak volna. A felmentettek és alkalmatlanok a harcosokkal szemben nagy előnyben voltak, polgári foglalkozásukat elláthatták, gazdasági helyzetük nemcsak jobb volt, mint a harcosoké, hanem a háborús törvényhozás sajátságai folytán jobb volt, mint a háború előtt. Az nem fontos, vajjon ezeknek a kategóriáknak megvan-e még az a többletjük, mely előnyös helyzetükben keletkezett. Csak az kétségtelen, a harcosok nem tudták eddig, s nem is fogják tudni azokat az anyagi veszteségeket pótolni, melyeket a háború folytán elszenvedtek. Tehát ezeknek külön megadóztatása a korrektség egyik követelménye.

A hadifoglyok között szigorú válaszfalal kell elkülöníteni a két kategóriát, a sebesülteket és sebesületleneket. A korrektség itt is megköveteli a ki-

egyenlítést a világháború likvidálásának a keretében, s most az egyszer még kivételesen a sebesületlenül fogságba jutott katonák részesüljenek oly elbánásban, mint a felmentettek vagy alkalmatlanok. A jövőben azonban a hadifoglyokra nézve egészen más szabályoknak kell életbe lépni, mint a múltban voltak, mert most már a magyar nemzetnek önmagának kell biztonságáról gondoskodni.

105. Azonban a Biztonsági Alapból nem csak azokat kell kielégíteni, akik harcoltak és akik testi épségüket vagy fenntartójukat veszítették el, hanem azokat is, akik az államnak az országvédelem céljaira pénzt adtak kölcsön. Ezeket a kölcsönadókat nem csupán azért kell kielégíteni, mert a korrektség szép és nemes, hanem mert hasznos tulajdonság, s a nemzet jogos létfenntartási önzésének egyetlen komoly alapja. Ennélfogva a hitelezőknek vissza kell adni pénzüket, habár kellő megadóztatás után, mert senki sem fog többé az államnak pénzt kölcsön adni, ha az ország megint védelemre szorul. Pénz nélkül ugyanis országot éppen oly kevésbé lehet védeni, mint férfiak és fegyver nélkül, s a tőke, mint az emberi verejték megszilárdult állapotban, legalább nagy részben, – éppen olyan szent, mint az egyéb vagyon, vagy mint az élet és a testi épség.

Hozzávetőleges számítás szerint az ország területén ma a hadikölcsön 80.000 kilogramm színarany árának felel meg. Kisebb összegeknél kisebb arányú, nagyobbaknál nagyobb arányú adókulcsot alkalmazva, a hitelezők kielégítésére 8000 kilogramm színarany elég lesz, – ami elég tekintélyes mennyiség, ha szemelőtt tartjuk, hogy nemzeti bankunk alapja színaranyban 20-25.000 kilogramm. De ha háború utáni külföldi hitelezőinknek tudunk 5-6000

kilogrammos mennyiségeket törlesztés és kamatfizetés fejében adni, akkor saját belföldi háborús hitelezőinknek is meg kell adni a magukét, mert különben jön az ellenség, s elviszi nemzeti és magánbankjaink egész aranyát. Tudjuk nagyot?, jól, a cseh légiók, azaz, a cári Oroszország fogadott fiai a háború alatt, a háború negyedik évében, mikor már forradalmi kormány volt Oroszországban, elvették és magukkal hazahozták az orosz nemzeti bank 45.000 kilogrammos színarany készletét, tehát a velük szövetséges orosz nemzet vagyonát. Férhet kétség ahhoz, hogy az ellenség első lépése Budapesten a Nemzeti Bank aranykészlete felé lesz irányítva?

106. Ennek a kérdésnek a rendezésénél mindenek előtt tekintetbe kell venni, hogy a kölcsönt annak idején szükségszerűen nem azok nyújtották, akiknek a kezében ma az államunk nyugtái vannak, mert ezeket a nyugtákat az emberek a háború alatt és után, sokszor jelentéktelen összegekért össze-vissza csereberélték. Az első lépcsőnek tehát annak kell lenni, hogy a nyugtatulajdonosok között megállapítsanak az eredeti kölcsönjegyzők.

Aztán a kölcsönöket az állam a hadicélokra különböző időszakokban kapta, azaz, amikor a pénznek az aranyértéke már nem az eredeti volt. A második lépcsőnek tehát annak kell lenni, hogy a különböző időszakból származó kölcsönök valóságos aranyértéke megállapítást nyerjen.

Mindezek után, mint utolsó lépcső, jön a megadóztatás és visszafizetés. A megadóztatás mértéke erős lehet, mert a hadikölcsönök nagy része olyan vagyon, mely a háború nélkül nem is keletkezett volna, bár az árvák öröksége és nemescélú alapítványok pénze is benne van.

107. A hitelezőkön kívül most már csak azok vannak, akik a háború, tehát a közösség akciója folytán anyagi kárt szenvedtek, s akiknek ezért a közösségtől kártérítés jár. Mindazok tehát, akik a harcok vagy az ország jelenlegi területének megszállása alatt akként szenvedtek kárt, hogy az ellenséges csapatok elvették ingóságukat, vagy ingatlanukat megrongálták, kárpótlásra tarthatnak igényt. Ezeknek a károknak a megállapítása szintén aranyban, a kár keletkezése időpontjának pénze felértékelése útján történik.

Azután a Biztonsági Alap feladata mindazoknak az állami vagy egyéb közületi és magánvállalati állásoknak a nyilvántartása és kiosztása, melyek a hadviseltekre illetik meg ellátásképpen.

Így tehát a Biztonsági Alap elsősorban a múlt háború hadviseltjeit és károsultjait elégíti ki, még pedig ideiglenesen a járadékok felemelésével, aztán véglegesen részben ingatlannal és készpénzzel, részben biztos létet nyújtó állással, továbbá az állam hitelezői és az egyéb károsultak jönnek sorra, s végül félreteszi a jövő háború szükségletét, és azt gondosan hasznosítja.

108. Törvény.

A) A múlt háború hadviseltjeinek és károsultjainak utólagos anyagi kielégítésére és a jövő háború ugyanezen szükségletének összegyűjtésére és kezelésére a honvédelmi minisztérium kebelén belül Biztonsági Alap állítatik fel.

A Biztonsági Alapnak készpénzzel való első ellátására az állami költségvetés 20 százaléka utaltatik át nevezett Alapnak.

A készpénzzel való további ellátásra szolgálnak a királyi udvar, az egyházak és a múzeumok összes,

forgalmi értékkel bíró műkincsei, ékszerei, ékkövei, arany-, ezüst- és egyéb nemesfém tárgyai, melyek közül csupán az egyházak 3-3 különös beccsel bíró ereklyéje vétetik ki. Mindezek a tárgyak helyes kereskedelmi előrelátással és gondossággal, s lehetőleg a külföldre adandók el.

A Biztonsági Alap további megteremtésére szolgálnak az állam vagy az egyéb közületek tulajdonát képező mezőgazdasági birtokok teljes egészükben, melyek nem szolgálnak növényi vagy állati fajnemesítő célokat; továbbá, az állam vagy az egyéb közületek tulajdonát képező ingatlanok, épületek, házak, szállodák, paloták és kastélyok, melyek nem szolgálnak közcél, tekintet nélkül arra, miképpen vannak hasznosítva és hoznak-e tulajdonosaiknak jövedelmei vagy nem; továbbá a vagyonadóból származó ingatlanok, s minden, a vagyonadóból származó összeg; a királyi udvar, a múzeumok és egyházak műkincseinek, arany- és ezüsttárgyainak, drágaköveinek és ékszereinek eladásából befolyó összegek; végül a magányüjtemények vagyonadójából befolyó összegek.

B) A háztulajdon vagyonadójánál az egységet a kétszobás, a szükséges mellékhelyiségekkel ellátott lakás képezi, s az ennél nagyobb vagy kisebb lakások ily egységekre arányosan átszámítandók.

A házakra bekebelezett terhek a ház becsértékéből levonandók, s az ekképpen fennmaradt összegnek megfelelő és tényleg tehermentes házrész képezi a vagyonadó alapját.

A vagyonadó a házaknál a következő:

azoknál a házaknál, melyekben 5-nél több, de 10-nél kevesebb a fenti szerint tehermentesített egység van, a vagyonadó $\frac{1}{5}$,

azoknál, melyekben 10-nél több, de 20-nál keve-

sebb egység van, ugyanolyan módon, – a vagyona-
adó $\frac{1}{4}$.

azoknál a házaknál, melyekben 20-nál több
ugyanolyan egység van, – a vagyonaadó $\frac{1}{3}$ házrész,
ami a társasházak módjára értelmezendő.

Ha egy tulajdonosnak több háza van, minden
ház után külön-külön állapítandó meg a vagyonaadó,
azonban a tulajdonos jogosult vagyonaadója fejében
az egyik, ténylegesen tehermentesített házát beszo-
lگáltatni. Miután valamely ingatlannál a különtulaj-
dont képező rész fennállása az egész ingatlanra
nézve hátrányos, minden más tulajdonos is jogosult
a vagyonaadója fejében beszoگáltatandó egységeket
oly házban megjelölni, mely teljes egészében a biz-
tonsági alap tulajdonába megy át.

Ha egy háznak több tulajdonosa van, a ház
tényleg felosztottnak tekintendő, s minden tulajdonos
a házrésze után viseli a vagyonaadót.

Azoknál a házaknál, melyekben 5 fentebb körül-
írt egységnél kevesebb, de egynél több van, a vagyona-
adó $\frac{1}{6}$ -ot tesz ki és készpénzben rovandó le.

C) A házakra jelzálogilag bekebelezett terhek, ha
azok természetes személyek tulajdonát képezik, a
lentickekkel azonos elvek szerint, külön-külön viselik
a vagyonaadót, azaz, ha a kölcsönösszeg 5-nél több,
de 10-nél kevesebb egység árának felel meg, a va-
gyonaadó egyötöd,

ha a kölcsönösszeg 11-nél több, de 20-nál keve-
sebb egység árának felel meg, a vagyonaadó egynegyed.

ha a kölcsönösszeg 20-nál több egység árának fe-
lel meg, a vagyonaadó egyharmad,

ha a kölcsönösszeg 5-nél kevesebb, de 1-nél több
egység árának felel meg, a vagyonaadó egy hatod részt
tesz ki.

Lakóhelyeken levő telkek és az ezekre bekebelezett kölcsönösszegek azonos elvek szerint viselik a vagyoadót.

Ha a házra vagy telekre bekebelezett kölcsönösszeg valamely bank vagy más jogi személy tulajdonát képezi, a vagyoadó lerovása a következő pont szerint történik.

A bankoknál, takarékpénztáraknál és egyéb jogi vagy természetes személyeknél gyümölcsötzetésre elhelyezett összegek a jelzálogos kölcsönökkel azonos elbánás alá esnek.

D) A földbirtok a következőképen viseli a vagyoadót:

azoknál a földbirtokoknál, melyek 150 kat. holdnál nagyobbak, de 300 kat. holdnál kisebbek, a vagyoadó egyötöd;

azoknál, melyek 300 kat. holdnál nagyobbak, de 600 kat. holdnál kisebbek, a vagyoadó egynegyed;

azoknál, melyek 600 kat. holdnál nagyobbak, a vagyoadó egyharmad.

Ha egy tulajdonosnak több birtoka van, vagy egy földbirtok több tulajdonosé, továbbá, ha a földbirtokra kölcsönösszeg van jelzálogilag bekebelezve, a vagyoadó megállapítása a háztulajdonnál alkalmazott elvek szerint történik, hasonlóképpen azonos elbánásban részesülnek a földbirtokokra bekebelezett jelzálogos kölcsönösszegek.

Azoknál a földbirtokoknál, melyek 150 kat. holdnál kisebbek, de 30 kat. holdnál nagyobbak, a vagyoadó az érték egyhatod részét teszi ki és készpénzben rovandó le.

D) Úgy a házaknál és telkeknél, mint a földbirtoknál a sors útján döntendő el, mely természetbeni

rész képezze a vagyoadót. A földbirtoknál az élő- és holtfelszerelés aránylagos része a vagyoadóval jár.

E) Azokban az esetekben, amidőn a vagyoadó pénzben rovandó le, azaz, az ingatlanok legalacsonyabb osztályában, továbbá a bekebelezett kölcsönöknél és a gyümölcsöztetésre elhelyezett betéteknél, a vagyoadót aranyérmékben kell megrögzíteni és 5 év alatt leróni, mégpedig az első 2 év alatt kamatmentesen, az utolsó 3 év alatt kamattal.

G) A magántulajdonban levő gyűjtemények műkincsei és műtárgyai után a vagyoadó a következő:

Ha a gyűjtemény tárgyainak beszerzési, illetve forgalmi ára nem éri el 5 kg színarany árát, a gyűjtemény a vagyoadó alól mentesül.

Ha a gyűjtemény tárgyainak jelzett ára 5 kg színarany árán felül, de 10 kg színarany árán alul van, a vagyoadó egyötöd rész; ha 10 kg színarany árán felül, de 20 kg színarany árán alul van, egynegyed rész; ha 20 kg színarany árán felül van, egyharmad rész.

A vagyoadóba eső hányadok kiválasztása akként történik, hogy előbb a tulajdonos választ tárgyakat abban a hányadban, mely birtokában marad, aztán a Biztonsági Alap képviselője egy tárgyat, aztán újból a tulajdonos választja hányadát, s így tovább. A Biztonsági Alap számára kiválasztott tárgyak az alapba beszállítandók, s teljes kereskedelmi előrelátással és gondossággal, lehetőleg külföldre eladandók. A gyűjtemény tulajdonosa jogosult a kiválasztott tárgyak helyett azok értékét készpénzben beszolgáltatni.

H) A földbirtok és háztulajdon után kivetendő vagyoadó abban az esetben, midőn az ingatlan oly főnemesi családokhoz tartozó személy nevén áll, mely

családok a törvény szerint felsőházi tagok választására jogosultak, s amidőn az ingatlan eszmeileg tehermentes része 3000 holdnál nagyobb, illetve az ingatlanok eszmeileg tehermentes részének az értéke 3000 hold szántóföld értékénél nagyobb, de 10.000 holdnál, illetve 10.000 hold szántóföld értékénél kisebb, egytized rész.

Az egyházi és közalapítványi ingatlanok a vagyonadó alól mentesek.

I) Azoknak az ingatlantulajdonosoknak az összesített vagyonadója, akik sebesületlenül, vagy nem Przemysl várórségének kötelekében hadifogságban voltak, továbbá, akik a háború alatt bármily címen fel voltak mentve, vagy mint testileg alkalmatlanok, vagy előrehaladt koruk folytán honvédelmi szolgálatot nem teljesítettek, minden a hadifogságban, illetve felmentési, illetve nem szolgálati év után 10 százalékkal, 2 év után 20 százalékkal, 3 vagy több év után 30 százalékkal nagyobb.

Mindazok, akik a világháború alatt bárminő címen fel voltak mentve,

akik testi alkalmatlanságuk vagy előrehaladt koruk folytán katonai szolgálatot nem teljesítettek,

akik sebesületlenül kerültek hadifogságba, illetve nem tartoztak. Przemysl várának őrségéhez, a fentebb körülírt vagyonadón felül, felmentettségük, illetve alkalmatlanságuk, illetve hadifogságuk minden betöltött esztendeje után együttesen kezelt közadókon felül, ezek pótlékeképpen 5 éven át 5%-ot tartoznak a Biztonsági Alap javára befizetni.

K) A vagyonadót a pénzügyminiszter hajtja be, s a tárgyat képező ház-, telek- és földbirtokhányadok, továbbá a jelzálogos kölcsönhányadok a Biztonsági Alap javára illetékmentesen telekkönyvileg átruhá-

zandók. Azok a pénzösszegek, melyek a vagyonadó-ból keletkeznek, minden esetben aranyérmékben rögzítendőek és nevezett alap pénztárába befizetendőek.

A Biztonsági Alapot a honvédelmi miniszter kezeli, s belőle elsősorban ellátja a hadviseltek, a hadirokkantakat, a hadiözvegyeket és hadiárvákat, másodsorban az államnak azokat a hitelezőit, akik a hadicélokra pénzt adtak kölcsön, harmadsorban a jövő védelmi háborújának hadviseltjei, rokkantjai, özvegyei és árvái részére az anyagi ellátást biztosítja.

A Biztonsági Alapból való teljes ellátásra azok a hadviseltek, rokkantak, özvegyek és árvák is igény tarthatnak, akik a jelen pillanatban ugyan idegen fennhatóság alatt élnek, de bármily módon újból a magyar fennhatóság alá kerülnek.

A Biztonsági Alap nyilvántartja mindazokat az állami vagy egyéb közületi, továbbá magánvállalat! állásokat, melyek a hadviseltek az anyagi ellátási törvény értelmében megilletik.

IV. A KÖZGAZDASÁGI ÉLET SZABÁLYOZÁSA.

109. A háború alatt számos oly közgazdasági intézkedés történt, melynek célja a katonák, vagy a nagyközönség, vagy egyes társadalmi osztályok jogos érdekcinek a megvédése lett volna, amit azonban nem értek el, hanem csak felesleges zavart okoztak az életben. Ezt pedig el kell kerülni, mert a háborús állapot maga, természeténél fogva, számtalan területen okoz zavart. Viszont elmaradtak azok az intézkedések, melyekkel a közgazdasági élet féktelenségeinek gátat kellett volna vetni.

Mindezeknek a kérdéseknek a szabályozására már most, békében, szükség van s mellékes, mikor lép életbe, mert nem tudni, mikor támadják meg az országot és mikor kell egyik napról a másikra a fegyverhez nyúlnunk, hogy védekezzünk. Nagyon helytelen lenne megvárni, míg a visszaélések bekövetkeznek, hogy aztán megisméltődésüket rögtönzött törvénnyel megakadályozzuk, mert demoralizáló hatásuk már bekövetkezett. A múlt háború tanulságait is addig kell értékesíteni, míg élénken élnek emlékezetünkben, s az újabb összeomlás mindenütt úgy következett be, hogy a múlt tanulságait nem foglalták a nemzetek törvénybe. De békében nyugodtabban is lehet törvényt alkotni, mint háborúban, mikor a fegyveres ellenség a határokon belül van és talán éppen az országgyűlés házáat bombázza.

A törvényeknek szigorúaknak kell lenni, hogy emberileg ne legyen kibúvójuk, s a büntetéseknek elrettentőeknek kell lenni, hogy néhány eset után már senki se kockáztassa meg megszegésüket. Aki a szigorótól fél a törvényekben, az nyilvánvalóan önmagára gondol. Tehát szigorú és rövid törvényekre van szükség, hogy szigorú kezelői a hadviselés érdekében szabadon kezelhessék, hogy ne mint a pókhálóba, a kicsinyek beleakadjanak, de az erők átszakítsák, így aztán a katonákat nem fogja bántani az otthonlevők féktelensége, s nem kell tekintetüket az ellenségről levenni.

110. Törvényeink megvannak még ugyan mindenre a régi monarchia idejéből, de ha azok elégtelenek voltak egy befelé és kifelé hatalmas államban, melynek feje egy megmérhetetlen tekintélyű férfi volt, miképpen lennének elegendők a mai országban, mely-

nek területe csekély, hatalma kifelé jelentéktelen, tehát hatalma befelé sem lehet nagy.

Különösen a jogtalan vagyonszerzést kell lehetetlenné tenni, mert ez fáj legjobban a katonáknak, mivel a háború anyagi javakért folyik, s mivel ez a íjadalom a legemberibb dolog. A múlt háborúban sokan mondták, ez a háború éppen nekünk jött, értették alatta, hogy a háborút vagyonszerzésre fogják felhasználni. Ha akkor voltak ilyenek, a következő háborúban is lesznek, s ebben nincs is semmi csodálatos, de a kiirtásában se legyen. Amint a forradalom kitörésekor is sokan mondták, a börtönök lakói, kétes hadifoglyok, aztán azok, akik a háború további esélyei ellen biztosítani akarták magukat, hogy ez éppen jókor jön, s tőlük telhetően, titokban, ezerféle észre sem vehető módon, elősegítették kitörését. Nagy oktalanság lenne azonban mindezek életét és vagyonát, hamis emberbaráti érzéstől vezéreltetve, kímélni akkor, mikor többet ártnak, mint az ellenség, s amikor a nemzet legderekből tagjai nagy számban halnak meg a közös ügyért.

111. A kényelmes, de helytelen rendszabályok között az első az volt, hogy az adósok tartozásaik megfizetésére korlátlan halasztást kaptak. Helyes és érthető lett volna, ha az csakis a hadbavonult katonákra vonatkozott volna, s ha csakis addig az ideig terjedt volna ki, míg az állam ezeket az adósságokat a hitelezőkkel szemben rendezzi, s az adósokkal, a katonáival szemben, pedig maga lesz a hitelező. Mert ha nem ezt teszi, a hitelezők kis köre viseli e tekintetben annak a terhét, hogy az állam hadat visel.

A következő helytelen rendszabály az volt, az állam vezetői elrendelték, a lakóházakban sem felmondani, sem a házbért emelni nem lehet. Ennek a

háttérben az a jókívánság állott, hogy a hadbavonult katonákat ne lehessen lakásaikból kitenni. Helyes is lett volna ez a rendszabály, ha csakis a hadbavonultak részesültek volna benne, mert helyes és szükséges a katonák érdekét védeni, de ezt nem szabad egyes kisebb társadalmi rétegekre vagy körökre hárítani, hanem ezt a terhet a közösség viselje akként, hogy az állam kárpótolja a háztulajdonosokat tulajdonuk korlátozásáért. De így egy hadbavonult katonával szemben kilenc otthonlevő élvezte ezt a kedvezményt, s a háztulajdonosok finanszírozták az állam háborús akcióját, ami nyilvánvalóan helytelen. Különbözik az esetek egy bizonyos része olyan volt, hogy a háztulajdonos, mint katona, a harctéren volt, s a lakója nem volt egyáltalán katona, vagy fel volt mentve, s a háztulajdonos nem rendelkezhetett lakásaival, ami, mert igazságtalan volt, ennek az aránylag nem nagy, de befolyásos rétegnek csak a kedvét rontotta. De viszont mikor a katonák nagy tömegei a harctérről visszatértek, bár nem dicsőségesen, de nem az önhibájukból, róluk az állam vezetői nem gondoskodtak, hogy lakást kapjanak, ami csak további demoralizációjukat idézte elő és biza'matlanságukat a jövőre nézve, ahelyett, hogy a lakások nagyságát a családok és ezek viszonyaihoz képest meghatározták volna és a felszabaduló helyiségeket vagy lakásrészeket – természetesen igazságos pénzügyi alapon, a lakók és háztulajdonosok kárpótlása mellett, – a katonáknak rendelkezésre bocsátották volna. Mit gondoljanak a katonák, akik a harcterekről hazarendelve, a nagy városokban és a falvakban egyaránt nem kapnak lakást, mily emlékeik maradjanak a jövőre, mily hagyományokat adjanak át a következő nemzedéknek.

149. A következő korlátozó törvény abból állott, hogy a mezőgazdasági termények és élelmicikkek nem voltak eladhatók szabad piaci áron, hanem csupán az állam által meghatározott áron, aminek magyarázatául azt hozták fel az állam vezetői, hogy először, a nagy belföldi, másodsor a nagy külföldi, azaz szövetségeseink részéről nyilvánult kereslet folytán, továbbá a pénzünk leromlása következtében, az árak oly nagy mértékben emelkednének, hogy a belföldi fogyasztók nem tudnák megfizetni. Elég lett volna, ha az állam vezetői meghatározzák, szövetségeseinknek mennyit adhatunk mindebből, anélkül, hogy saját élelmezésünk csorbát szenvedne. Minden, ami ezen felül volt, felesleges, tehát káros volt. A hadsereg legnagyobb része olyanokból állott, akik mezőgazdasággal foglalkoztak, s akiknek hozzátartozóik most már oly áron voltak kénytelenek terményeiket eladni, mely nem természetes úton jött létre. Ha a termelők egyedül a kereslet megnövekedése folytán emelték volna az árakat, ez ellen még lehetett volna gátat emelni, anélkül, hogy a termelők igazságérzete meg lett volna támadva. De miután főképpen a pénz leromlása következtében emelték áraikat, éppen úgy, mint az iparcikkek árai is emelkedtek a pénz leromlása folytán, ez már keserűséget okozott a termelők szívében, őket titkos ellenállásra, a termények elrejtésére készítette, – aminek természetesen nagyon rossz következményei voltak, mert sem a katonákat, sem a lakosságot nem lehetett élelmiszerral ellátni.

113. De ezzel még nem volt vége a korlátozásoknak. Az állam vezetői elrendelték, hogy a gabona csakis az állam közvetítésével kerülhet a termelőtől a fogyasztóhoz. Ez a rendszabály a termelők titkos ellen-

állását még fokozta, a termelők és fogyasztók egyaránt az államot és közegeit okolták, egyrészt az áruk csekélységéért és a beszedés kíméletlenségéért, másrészt a gabona hiányáért. Mert az természetesen egészen más, ha az állam a hadicélokra bizonyos cikkeket lefoglal, mintha az élelmiszerek árát meghatározza és azok elosztását maga akarja végezni.

A korlátozások eredménye az volt, hogy a katonák a háború harmadik és negyedik évében már nem kapták meg teljes étkezésüket, lovaikkal együtt éheztek és legyengültek, továbbá, hogy a polgári lakosság szintén éhezett és elkedvetlenedett. Pedig mindennek nem kellett volna megtörténni. Az ország mindig kétszer annyit termelt, mint amennyit el tudott fogyasztani, szövetségeseinknek bőven adhatunk, mert maradt elég, amint tényleg a háború végén, faluhelyen, mindenféle élelmiszerből nagy készletek voltak.

114. A legfontosabb mezőgazdasági termények ára tehát meg volt határozva, bár magasabban, mint a háború kezdetén e termények szabad forgalmi ára volt, de a többi mezőgazdasági cikk ára szabadon alakult, azaz oly mértékben emelkedett, mint amiben pénzünk aranytartalma csökkent. Így hát a termelők a leromlott pénzben nagyobb összegeket kaptak termelvényeikért, s ezekkel a nagyobb összegekkel könnyen törleszthették adósságaikat, ami nagy igazságtalanság volt, mert a hitelezők veszteséget szenvedtek. Ennek a veszteségnek a megakadályozására nem történt semmi, holott a tőkét is védeni kellett volna.

Amíg az állam vezetői egy bizonyos körnek, azaz a hitelezők körének tőkéjét nem védték, hanem elveszni engedték, hogy mások kezében öltson kéz-

zelfogható alakot, addig a tőke egy másik rétegének minden féktelenségét elnézték. A pénz, a nemesfémek, az ékszerek, a drágakövek, a műkincsek forgalma teljesen szabad volt, s miután ezek vásárlása elsősorban a félelemből folyt, ezeknek az ára túlságosan felment, ami egyrészt a pénz leromlását mozgította elő, másrészt a kereskedőknek túlnagy nyereséget biztosított. Tehát éppen azt kellett volna megakadályozni, hogy a pénz ne romoljon le, s hogy a háború alatt a vagyonyűjtés ne legyen lehetséges, mert ez elveszi a katonák kedvét a harctól. Ha a lánc szemeit helyesen akarjuk fűzni, akkor először tartjuk meg a katonák kedvét, aztán győzzünk, s csak végül szerezzünk vagyont. Így hát a vagyonszerzést a háború alatt mindenképpen meg kell akadályozni, mert ez demoralizál, ennél fogva nemcsak ékszert ne lehessen vásárolni, hanem ingatlant se, s tilos legyen úgy bel-, mint külföldön takarékbetétek elhelyezése vagy folyószámlák fenntartása a pénzintézeteknél. De viszont az ékszerek kivitelét külföldre meg kell könnyíteni lehetőség szerint, s különösen ellenséges országokba, ugyanis végezzék ott el a demoralizáló munkájukat.

Ezek a korlátozások mind szükségesek a háború alatt, mert tartsa meg mindenki a vagyonát a háború alatt is, vigyázzon is reá, mint a közösség is vigyáz reá, ezért van a hadsereg, de magából a háborús állapotból, azaz abból, hogy a férfiak nagyrésze távol van, s bizonyos cikkekből túlnagy a fogyasztás, senki se akarjon vagyont szerezni.

A háború alatt nagyon előmozdították a drágaságot azok az alkalmi kereskedők, akiknek üzletük, raktáruk, árujuk és könyvvezetésük nem volt, hanem mindent csak közvetítettek, s kiviteli és beho-

zatali engedélyekkel kereskedtek, ezek az ákereskedők ezzel csak a pénz leromlásához járultak hozzá, s maguknak jogtalan nyereséget szereztek, ami szintén csak az általános elkedvetlenedést mozdította elő. Voltak továbbá olyan kereskedők, akik árujukat elrejtették azzal a céllal, hogy idő nullásával nagyobb nyereségre tegyenek szert, s olyanok, akik a ritkább áruk után jogtalan nagy nyereséget szereztek. Mindezek ellen a hadviselő államnak szintén védekeznie kell.

115. Az otthonlevők túlságosan kevésbé voltak megadóztatva, akik tehát nemcsak a hadviselés esélyeinek nem voltak kitéve, hanem akiknek nagyrészt jövedelmük is nagyobb volt, mint háború nélkül. A háború alatt Magyarországon körülbelül 5 millió család élt, de minden egyes családban is már pontosan meg lehetett figyelni, – nem is szólva az egyes családok között keletkezett különbségről, hanem csupán ugyanazon család egyes tagjait figyelve meg, – hogy egyedül az a körülmény, vajjon az egyik családtag résztvett-e a honvédelemben, vagy nem, köztük nagy vagyoni különbséget hozott létre.

A háború alatt Angliában az országgyűlésen azt követelték az állam egyik vezetőjétől, hogy az állam sajátítsa ki azokat a nagy üzemeket, melyek hadianyagot állítanak elő, mert – úgymond – túl nagy a jövedelmük. Az illető államférfi azt felelte, ezt nem fogja tenni, hanem úgy meg fogja azokat adóztatni, amiképpen még nem voltak, s 85%-os jövedelmi adót vetett ki rájuk.

A háborúban a katonák fizetésében a két véglet uralkodott. A harcosok nagy tömege, mely pedig éppen úgy vállalta a legnagyobb veszélyt és viselte a legnagyobb fáradalmakat, mint a vezetők, oly cse-

kélységet kapott, hogy két évi fizetéséből tudott volna egy öltöny ruhát venni. A vezetők pedig, s nemcsak azok, akik a harctéren voltak, hanem az otthonlevők is, rendkívül nagy fizetést kaptak. Egy közepes vezető már 12 napi, egy magasabb vezető már 8 napi fizetéséből tudott egy öltöny ruhát venni, míg a legmagasabb vezetők 3 havi fizetésükből egy kisebb fajta házat tudtak venni. A háborúban számtalan más, anyagi és személyi kiadás fontosabb a fizetésnél. Aztán másodsor, a háború nem beruházkodásra, beszerzésekre való, tudjon igenis mindenki megélni, de beruházkodni akkor, mikor az ország lakosainak vagyonáért és fennmaradásáért folyik a harc, nem lehet okos dolog, nem lehet oly cselekedet, mely a győzelem kilátásait emelné. Ennélfogva a katonai vezetőknek, az állami és egyéb közalkalmazottaknak, a magánalkalmazottak, munkások és iparosok minden ágánál, továbbá a szabadpályán levőknél, részben csökkentés, részben adó útján a békebeli jövedelem helyett sokkal kevesebbet kell nyújtani, mert csak így lehet győzni, s a győzelemmel a jövedelmet a jövőben biztosítani. Azoknál, akiknek rendes havi fizetésük nincs, hanem csak heti vagy alkalmi, a keresetüket a forgalmi adó módjára kell csökkenteni, azaz az átadásnál bélyegben lcróm. létminimum kimondása káros lenne, mert válságos időkben látni, mily kevés kell az embernek a megélhetéshez s csak a forradalom utáni fizetéseket keil az emlékezetbe idézni. S helyes dolog, ha a katonatiszteknel, mint a nemzet fegyveres vezetőinél a háborúban, a fizetéscsökkentés nagyobbfokú, mint a polgári közalkalmazottaknál, mert nem csak a katonai erényekben, de a lemondásban is a vezetőknek kell jó példával előljárni.

Ugyanígy csökkenteni kell a nyugdíjasok javalmazását is, azzal a különbséggel, hogy a határ ne valamely rangosztály, hanem bizonyos életkor legyen, mert nyilvánvaló, bizonyos életkoron túl az ember igényei nagyon erősen csökkennek és családfenntartási gondjai megszűnnek.

116. A világháborúban a hadseregnél egészen mértéktelen volt az előléptetés, ami katonai szempontból nagyon elítélendő. Mintha az állam vezetői attól féltek volna, hogy a vezetők nem teszik meg kötelességüket, ha nem lépnek folyton elő. Pedig nem lehet jó emberismerő az, aki azt hiszi, hogy minél többet lép elő a katona, annál jobban fog harcolni, holott ez a katona csak olyan lesz, mint akinek a borjúja már tele van zsákmánnyal, aki tehát már nem akar harcolni, nem akarja magát veszélynek kitenni, mert szerzeményét nem akarja megkockáztatni. De a jó katona a győzelem előtt nem is akarhat dísz vagy emelkedést, mert ez csak veszteségből, bajtársai szerencsétlenségéből származhat, a hadseregekben pedig mindig erős tényező volt az összetartózkodás érzése, mely a katonákat az elválaszthatlan közös sors láncával fűzte egymáshoz, tehát már ez az erkölcsi megfontolás kizár mindenféle előléptetést a háború alatt.

Maradjon mindenki abban a rendfokozatban, melyben elkezdte, mert ugyanabban a rendfokozatban is betölthet bármily megnövekedett működési kört, ahová a Sors állította, s ha senki sem emelkedik, senkinek sem lohad le a kedve. Aztán háború után, ha már kezünkben van a győzelem, akkor mindezt, pénzt, dísz, csillogást, mindezt többszörösen lehet pótolni, – de csak legyen meg a győzelem, amíg nincs meg, addig ne legyen semmi. Így hát az előlép-

tetést elsősorban erkölcsi szempontból kell beszüntetni, de anyagi következményei is nagyon jók.

117. A háború alatt kapott lábra az a káros gyakorlat, hogy a polgári közigazgatás, melynek pedig az a hivatása, hogy a lakosság szükségleteit előteremtse, nem ezt tette, hanem a saját maga szükségleteiről gondoskodott. Minden város, minden egyéb közület, minden minisztérium hivatalnokai kara a saját szükségleteinek beszerzésére külön üzem szervezett, mely megszerezte a szükséges élelmezési és ruházatközponti cikkek. Nyilvánvaló, ez nonsens, mert a közigazgatás fogalmával ellentétben áll. Valamely közület vagy hatóság nem használhatja fel a hatalmát arra, hogy önmagáról gondoskodjék, mert ezt a hatalmat arra kapta, hogy az egész lakosság szükségleteiről gondoskodjék, s éppen az állam, meg az egyéb közületek alkalmazottjainak kell példájukkal bátorságot önteni az esendő polgárokbába, hogy az elkerülhetetlen nélkülözést el tudják viselni. Így hát ezt is lehetetlenné kell tenni, mert az otthon levők erkölcsi erejét rombolja.

Másképpen áll a dolog, ha valamely magánvállalat létesít ily célra valaminő szervet, mert ezzel megkönnyíti a közigazgatás számára a polgárságról való gondoskodást.

118. Törvény.

A) Háború esetén:

tilos a fizetési kötelezettségek megszüntetése vagy elhalasztása. Azokat a fizetési kötelezettségeket, melyek a hadbavonult katonákkal szemben a bevonulás alkalmával fennállnak, az állam a hitelezőkkel szemben rendezi, s a kötelezettség az állammal szemben áll fenn;

tilos a lakások szabad forgalmának mindenmű korlátozása; az egyes, kisebbfajta lakások negyedrésze, a közepes nagyságú lakások harmadrésze, a nagylakások fele az állami részére hadviselési célokra rendelkezésre bocsátandó;

tilos valamely élelmicikk legmagasabb vagy legalacsonyabb árának meghatározása;

tilos valamely élelmi vagy közszükségleti cikk forgalmát vagy elosztását valamely egyedárusítási szervre bízni;

minden hitelező jogosult a tartozás kiegyenlítését az eredeti árfolyamnak megfelelő értékű színaranyban vagy vert aranyérmekben követelni.

B) Háború esetén tilos mindennemű nemesfém és drágakő, vagy ebből készült ékszer vagy egyéb tárgy, továbbá festmények, szönyegek és műkincsek eladása bel- és külföldi egyének által bárkinek a belföldön, vagy belföldi egyének által a külföldön magyarországi lakosnak. Mindezen cikkek kivitele a külföldre, külföldi lakosok számára való eladási céllal, meg van engedve és előmozdítandó. Mindezen cikkekről a háború kitörésekor azon kereskedők részéről, akiknek raktárában vannak, a pénzügyi hatósághoz részletes kimutatások nyújtandók be.

Háború esetén tilos mindennemű ingatlan eladása és vétele, s tilos a pénzintézeteknek takarékvagy folyószámlabetéteket elfogadni.

Ezen rendelkezések megszegői, azaz, úgy az eladók, mint vevők, illetve a pénzintézetek vezetői és a betevők, 5 évi börtönnel és teljes vagyonek Kobzással sújtatnak.

C) Háború esetén kereskedelemmel foglalkozni csak azoknak a kereskedőknek szabad, akiknek a kereskedéséhez a törvényes engedélyük megvan, akik-

nek nyílt üzlet- és raktárhelyiségük, továbbá rendes könyvvezetésük van. Eladni vagy áruba bocsátani ezeknek a kereskedőknek csakis azt az árut szabad, mely üzletükben vagy raktárhelyiségükben el van raktározva. Tilos továbbá úgy a kereskedőknek, mint termelőknek bármily árucikket – kivéve a fentebb felsorolt nemesfémeket stb. a forgalomból visszatartani, vagy valamely árucikk árát a megnagyobbodott kereslet folytán a rendesnél nagyobb áron árusítani.

Fenti rendelkezések megszegői 5 évi börtönnel és az illető árucikk elkobzásával sújtatnak.

D) Háború esetén mindazok, akik szabad pályán működnek, akiknek ipari vagy kereskedelmi vállalatuk van, akik ingatlanuk vagy tőkéjük jövedelméből élnek – adóikat felemelt mértékben fizetik, akként, hogy adójuk a keresetnek, illetve jövedelemnek 30% -ától 85%-áig terjed.

A jövedelem szándékosan helytelen bevallása 5 évi börtönnel és az elhallgatott jövedelem húszszorosával büntetetik.

E) Háború esetén általános fizetéscsökkentés lép életbe, még pedig:

a hadsereg tagjainál a IX. rangosztálytól lefelé a csökkentés mértéke a rendes fizetés fele, a Vili. rangosztálytól felfelé a kétharmada;

az állami és egyéb közalkalmazottaknál a IX. rangosztálytól lefelé a csökkentés mértéke a rendes fizetés egyharmada, a VIII. rangosztálytól felfelé a fele;

a magánalkalmazottaknál, ha a fizetésük az állami IX. vagy ennél alacsonyabb rangosztálynak felel meg, a csökkentés mértéke a rendes fizetés egy-

negyede, ha magasabb rangosztálynak felel meg, egyharmada;

munkásoknál, heti- vagy napibért élvező mindennemű alkalmazottnál a munkaadó által a díjazás 20%-a helyett a forgalmiadó módjára bélyeg szolgáltatandó ki az alkalmazottnak.

Azonos csökkentés hajtandó végre az összes fentebb felsorolt katonai, állami és egyéb köz- és magánalkalmazottak nyugdíjára vagy nyugbérére nézve is, azzal a különbséggel, hogy a határt nem a IX. rangosztály, hanem a betöltött 50-ik életév képezi, melyen alul a kisebb, s felette a nagyobb csökkentés alkalmazandó.

Mindezeknek a levonásoknak adójellegük van, s az adók módjára az esedékesség napján a kincstárnak beszolgáltatandók.

Tilos mind e csökkentett fizetéseket bármily címen pénzzel vagy egyébvel pótolni.

E rendelkezések megszegői, azaz, a munkaadók, 5 évi börtönnel és az elhallgatott összeg húszszorosával büntettetnek.

F) Háború esetén úgy a hadseregnél, mint az állami vagy egyéb közalkalmazottaknál mindennemű előléptetés magasabb rang- vagy fizetési osztályba szünetel.

A magánalkalmazottaknál a címadományozás magasabb ügykörre való beosztás mellett, meg van engedve, de ez semminemű fizetési vagy egyéb szolgáltatásból álló többlettel nem járhat. Ezen rendelkezés megszegői, azaz a munkaadók, 5 évi börtönnel sújtandók.

G) Háború esetén tilos az állami és egyéb közalkalmazottaknak akár nagyobb, akár kisebb közületekben, hivatalokban vagy szervezetekben oly üze-

mek létesítése, melyek feladata az étkezés, a ruházódás vagy egyéb szükségleti cikkek beszerzése az illető közület, hivatal vagy szervezet tagjai számára. H) Fenti törvényekbe ütköző cselekmények a hadbíróságok kebelén belül felállított rögtönítelő törvényszékek elé tartoznak.

V. AZ OTTHONI ÉLET SZABÁLYOZÁSA.

119. Az a hamis jelszó a háború alatt, hogy az élet gazdasági vérkeringését a háború alatt sem szabad megszakítani, mert azok, akik foglalkozásukat nem űzhetik, részben elégedetlenek lesznek, részben a társadalom terhére esnek, továbbá, az egyik foglalkozás szüneteltetése más foglalkozási ágak leromlását is maga után vonja, – az országnak kimondhatatlan nagy, előbb erkölcsi, aztán természetesen anyagi kárt okozott. Ugyanis ennek az elvnek hódolva, a háború alatt az összes vendéglők, kávéházak, színházak, mulatóhelyiségek éppen úgy folytathatták üzemüket, mintha nem is lett volna háború. A néhány száz tulajdonosra nézve megvolt ennek az az előnye, hogy az üzlete tovább folyt és vagyona jobban gyarapodott, mintha háború nem is lett volna, aztán néhány ezer alkalmazott tovább űzhette foglalkozását, aztán az otthonlevők tömegei szabadon mulathattak, – de a katonák százezreire rettenetes erkölcsi hatással volt mindez, megbénította lelkierejüket, mellyel a háború veszélyét és szenvedéseit el tudják viselni, s amely lelkierő elvesztésétől a fegyverek eldobása már soha sincs messze. A katonák ugyanis azt mondták, amíg ők a

Kárpátokban, vagy az olasz hadszíntér szikláin véreznek és szenvednek, – hogy éppen a legerősebb kijelentésük legyen hallható, – addig odahaza folyik a bor és a pezsgő, szól a cigány és telve a színházak és a mulatók.

Valóban, érthető is a katonák panasza, mert ritka durva lélekre vall, hogy valaki mulatni és éjjel-éjjel tudjon, midőn polgártársa künn van a harctéren, ahol éjjel-nappal minden 4 percben egy-egy katona hal meg. Valóban érthetetlen, miért túrték el az állam vezetői, hogy ez a demoralizáló dorbézolás, mely a háború kezdetén a magyar társadalom önkéntes és okos elhatározásából teljesen szünetelt, a háború alatt újra lábrakapjon és az évek folyamán minden előbbit felülmúló mértékben fejlődjék ki. Mert hiába igyekeznének az üzletesek érdekükre, a közgazdasági vérkeringés követelményére hivatkozni, ha az állam vezetői a katonákra néznek, ezek kedvére vagy kedvetlenségére, amitől a győzelem vagy vereség esélyei függnék. Érthető, ha az üzletesek féltik jövedelmüket, létüket, – de az állam vezetőinek még sokkal többet kell félteniök. S csak legyen meg egyszer a győzelem, az elmaradt haszon és jövedelem mind többszörösen megtérül. De a valóságban nem is szenved a gazdasági élet vérkeringése azáltal, ha e helyiségek zárva vannak, illetve korlátozva van nyitvatartásuk, mert a háborúban a hadbavonult katonák munkahelyei megüresednek, s így sokkal nagyobb mértékben lesznek munkahelyek, mint munkások szabadok. Valóban, a világháborúban nem munkanélküliség volt, melyet természetesen meg kell akadályozni, hanem munkáshiány volt, s a hatalmunkba ikerült hadifoglyokat százezrével foglalkoztattuk.

Akik az orosz forradalom keletkezését ismerik, mondják, hogy 1916 Szilveszter estéjén Moszkvában oly dorbézolás folyt, mint még soha, még békében sem, bár sokan voltak, akik a legnagyobb szigort követelték és önmegtartóztatást, mert hiszen alkoholtilalom volt a háború kezdete óta. Valóban, másfél hónap múlva kitört a forradalom, a cárt, a hatóságok fejeit elkergették és később megölték, - holott, ha a kellő belátással nem engedik, hogy az otthoni nagy tömegek és a katonák nagy tömegei emiatt kedvüket veszítsék, a forradalom több oka közül legalább ez az egyik elesik. Egyetlen tollvonással megtörténhetett volna ez, s nem kellett volna ehhez más, mint hogy a rövidlátó moszkvai kormányzó és felelőtlen hivatalnoki kara ne akarjanak szintén akkor dorbézolni, mikor a nemzet legjobbjai a harcmezőkön vannak.

De nem csak ebben a tekintetben kell a katonákat megnyugtatni és a kevésbé tehetős néposztályok irigységét nem felkelteni, hogy a mulatozás, éjjelezés, dorbézolás lehetetlenné van téve, hanem a közös fürdőzés, csónakázás betiltásával a katonák lelkében könnyen keletkező féltékenység érzésének sem szabad tápot adni.

120. A háború alatt nemcsak visszaszítók, de erkölcsileg egyenesen káros volt azoknak a működése, akik a katonákat akár szóval, akár írásban, bizonyos szent fogalmak nevében harcra, kitartásra, a szenvedések és nélkülözések elviselésére buzdították, mert elterelték a főfigyelmet arról a kölcsönös anyagi és erkölcsi kötelezettségről, mely a védők és védettek között egymással szemben a természet rendje szerint fennáll. Ezen buzdítások háttérben rendszeren pénzbeli díjazás vagy valamely más anyagi

előny állott s azok, akik ilymódon működtek, az ország védelmében, a harcokban, szenvedésekben és nélkülözésben nem vettek részt, ami ismeretes is volt, s így működésük már ezen személyi okoknál fogva is, azaz, mert nem nyújtottak személyesen példát, megtévesztő volt és eredménnyel nem járhatott. Valóban, a hazafiasságnak nem is lehet más bizonyítéka, mint a fegyverfogás. Józan ésszel tehát csakis annak szabad megengedni a buzdítást bizonyos szent fogalmakra való hivatkozással, akik maguk is harcolnak és a szenvedésekben résztvesznek. Akik viszont nem harcolnak, azok a célszerűségre, a törvényszerűségre, az észszerűségre alapítsák buzdításukat.

Hasonlóképpen káros Trianont, mint bajaink kútforrását említeni, mert a figyelem megint csak helytelen irányba terelődik. Trianon ugyanis nem ok, hanem okozat, melynek mi magunk vagyunk az okai.

12 1. Nem kell sokat beszélni arról, hogy mindeféle jótékonyság helytelen, mert sem azt nem lehet ellenőrizni, hogy a nagyok adnak-e, vagy csak a kicsinynek, sem azt, hogy az érdemesek kapnak-e, vagy az érdemtelenek. Ha valamire szükség van, azt csinálja meg a közösség, a szervei megvannak minden célra. Űe különösen káros a jótékonyság a hadviseltek Nagy hadikárosultak javára, mert megint csak eltereli a figyelmet a kölcsönös kötelezettségtől. Egyenesen veszélyes azonban a jótékonyság, ha mulatsággal vagy ünnepéllyel van egybekötve.

Bátorítani kell azonban azokat, sőt érdemes esetekben meg is kell jutalmazni, akik bár nem lennének kötelezve rá, de mégis hasznos javaslatokat tesznek a honvédelem érdekében.

122. Törvény.

A) Háború esetén tilos:

vendéglőket, kávéházakat és egyéb, étel és ital kiszolgálására berendezett üzemeket esti 8 órán túl nyitva tartani;

mindezekben az üzemekben ételneműekből 3, italneműekből 2 fajtánál többet tartani;

úgy a fenti üzemekben, mint a kereskedésekben üvegekbe lefejtett borok, égetett szeszek és pezsgő árusítása;

színházak, mozgószínházak, hangversenytermek, mulatóhelyek nyitvatartása;

mindennemű nyilvános táncmultság, bál vagy estély;

magánkörben este 8 órán túl társas, vagy családi, vagy rokoni összejövetelek, multságok, estélyek;

férfiak és nők közös fürdése úgy szabadban, mint zárt helyiségben;

férfiak és nők közös csónakozása szórakozás céljából.

Jelen törvénybe ütköző cselekmények a hadbíróságok kebelében felállított rögtönítélő törvénytörések hatáskörébe tartoznak és 5 évi börtönnel, – vendéglősöknél stb. iparigazolványuk bevonásával és összes vagyonuk elkobzásával büntetendők.

B) Háború esetén a háterszágban tilos úgy szóban, mint írásban a hazára, a nemzetre, a hazafias vagy nemzeti érzésre hivatkozni. Megengedve az ezekre a fogalmakra való hivatkozás csakis a harc-téren és csakis azok számára van, kik mint parancsnokok, illetékes fegyverükkel a kezükben, a csapat előtt állanak.

Békében és háborúban egyaránt tilos a trianoni

békeszerződést, mint fennálló állapotunk kútforrását, úgy szóban, mint írásban említeni.

Háború esetén tilos mindennemű jótékony, jótékony célokra való gyűjtés, úgy a hadviselők vagy hadikárosultak javára, mint egyéb célokra.

Jelen törvénybe ütköző cselekmények békében 6 hónapig tartó elzárással, háborúban a hadbíróságok kebelében felállított rögtönítélő törvényszékek által 4 évig tartó börtönnel büntetendők.

C) Háború esetén a biztonsági alapból 10 gramm színarany árától 1000 gramm színarany áráig megfelelő összeggel jutalmazandó az, aki, bár a hadsereg kötelékén kívül állva, az ország biztonságát akár szóval, akár tettel, bárminő javaslattal, fegyverek és védelmi módozatok kitalálásával előmozdítja.

VT. KÖZÉLETI TISZTASÁG.

123. A világháború előtt és alatta, a magyarorszári hadsereg erkölcsi tisztasága a sok évszázados hagyományokon kívül, azon a Ferenc József-i katonai törvényen alapult, s alapszik egyébként ma is, – hogy minden katonatiszt köteles minden oly cselekedetről feljelentést tenni, mely a törvényekbe vagy a becsületről alkotott legszigorúbb felfogásba ütközik. Azaz, a hadnagy köteles feljebbvaló tábornokát is bármely, a törvénybe vagy a becsületbe ütköző cselekedete miatt feljelenteni, s ha tudatosan elmulasztja, ezért felelősséggel tartozik. Ezt a régi törvényt Ferenc József uralkodásának utolsó éveiben még azzal bővítette ki, hogy minden katona,

lehet tiszt és legénység egyformán, jogosult bárki ellen bárminő törvénytelenységért feljelentést tenni, s jogosult az ily feljelentést a különben mindenben kötelező szolgálati út mellőzésével egyenesen a katonai bírósághoz benyújtani.

Tehát Ferenc József és nagyszerű katonái egy cseppet sem félték attól, hogy a feljelentések a fegyelemnek ártani fognak, hanem ellenkezőleg, azt várták, ha minden visszaélést fel tudnak táni és el tudnak fojtani, s a fegyelem és a bizalom csak meg fog erősödni. Ezt a kipróbált jó rendszert háború, vagy háborús veszély, vagy bonyodalom esetére célszerű a polgári életben is alkalmazni. A köztisztviselők legyenek kötelesek minden visszaélést, törvényteleniséget, a helyesen felfogott becsületbe ütköző cselekedetet illetékes feljebbvalójuknál feljelenteni, bárki kövesse is el, s mulasztást követnek el, ha tudatosan nem teszik, míg az egyéb polgári egyének legyenek jogosultak hatósági személyek ily cselekedeteit feljelenteni, s ezért részükre díjazás is járjon. Ettől a rendszertől csak azok fognak félni, akiknek ez érdekük ellen van, akár mert az elhallgatásból maguk is valami módon előnyt szoktak szerezni, akár mert maguk is ily cselekedeteket követnek el.

A feljelentő azonban állításaiért büntetőjogi felelősséggel tartozik, bár forrásait nem köteles megnevezni. Ha a feljelentő azon a véleményen van, hogy feljelentésének nyilvánosságra való hozatala a hadviselés érdekében sürgősen szükséges, választása szerint minden időszaki sajtóorgánium tartozik a feljelentés rövid tartalmát közölni.

A háború alatt ugyanis nagyon sok visszaélés történt a polgári közigazgatásban. Nagyon különböző

természetűek voltak ugyan e visszaélések, de túlnyomó nagy részük érthető módon a hadiszolgálattal függött össze, s ezek voltak természetesen a legkárosabbak. A hatóság vagy előjáróság feje, vagy alkalmazottja a katonakötelest kihagyta a névsorból, vagy a hadbavonult katona családjának nem fizette ki a tápdíjat, vagy olyanoknak is kifizette, akit nem illetett volna meg, vagy többet fizetett ki, vagy a katonakötelest koholt alapon felmentésre hozta javaslatba, természetesen mindezt jutalom ellenében, s így tovább, amint már a katonaszabadításnak számtalan formája lehet. Aztán, hogy egy további csúnya példa is meg legyen örökítve, Galícia egyetlen börtönében 9 katonaeorvos volt az összeomlás napján, akik mind katonaszabadítás miatt voltak előzetes letartóztatásban, amit vagy úgy csináltak, hogy valótlan bizonyítványt állítottak ki, vagy a sorozásnál valótlan leletet adtak, vagy pedig katonaköteleseken oly műtéteket hajtottak végre, melyek folytán a hadiszolgálatra alkalmazatlanokká váltak, például a láb hajlító inát vágták át, stb. – s mindezt természetesen szintén pénz ellenében. A katonaeorvosi kar ekképen mégis csak megtisztult, de a polgári közigazgatásnak a háború utolsó évében már oly rossz híre volt, hogy a törvényhozás a falust jegyzőket kizárta abból a községi bizottságból, mely arra volt hivatva, hogy a hadbavonult katonák családjá részére a pénzsegélyt egyéenként elbírálja. Ez elsősorban természetesen az állam vezetőire vet nem szép fényt, hogy nem tudták azokat kivégeztetni, akik ily helytelen úton akartak vagyont szerezni, mert a nemzet megadta volna nekik a hatalmat ehhez is. – Ennek az eredménye volt aztán az a számtalan önbíráskodási eset, mikor az összeomláskor a hazatérő katonák a közigazgatási közege-

ket megtámadták, lakásaikba kézigránátot dobtak stb. Ha tehát győzni akarunk, s ezt akarjuk, akkor a közigazgatásban a legnagyobb tisztaságnak kell uralkodni, nemcsak a katonaszállítás terén, bár ez a legfontosabb, de a háborúban a hadviseléssel az egész nemzeti és állami élet összefügg.

124. Törvény.

A) Háború, vagy háborús veszély, vagy a szomszédságban lévő háborús bonyodalom esetén:

minden köztisztviselő a XI. rangosztálytól kezdve felfelé köteles minden tudomására jutott visszaélést, törvényteleniséget, a becsületbe ütköző cselekedetet vagy mulasztást előjárójának írásban feljelenteni, tekintet nélkül arra, ki követte el e cselekedetet. A feljelentés tudatos elmulasztása ugyanolyan módon bírálendő el és ugyanazon következményekkel jár, mint a cselekedet maga;

minden magyar állampolgár jogosult a köztisztviselők minden oly cselekedetéről vagy mulasztásáról az illetékes feljebbvalónak, vagy a kir. ügyészségnek feljelentést tenni, mely törvénybe, vagy a becsületbe ütközik, s ha ezt a hadviselés sürgős érdeke követeli, a feljelentő tetszése szerint bármely napilap tartozik a feljelenés lényeges tartalmát közölni.

Abban az esetben, ha a feljelentést nem köztisztviselő tette és a feljelentés valóságot tartalmazott, vagy hibát vagy mulasztást fedett fel, s ha a hadviselés szempontjából előnyös volt, vagy általa veszély hárítottatott el, a feljelentő 10 grammtól 1000 gramm színarany forgalmi árának megfelelő jutalomban részesítendő.

Ha a feljelentés alaptalan volt, a feljelentő ellen a fennálló törvények szerint kell eljárni.

B) Minden állami és egyéb közalkalmazott, aki

valamely féltől akár közvetlenül, akár más személy közvetítése mellett, bármily címen pénzt, értéket vagy szívességet elfogad, tekintet nélkül arra, vajjon tett-e vizsontszolgálatot, vagy nem, 10 évi börtönnel büntetendő; ha többektől fogadott el, vagy ugyanattól két vagy több ízben, büntetése kötéláltali halál.

Jelen törvénybe ütköző cselekmények a hadbíróságok kebelében felállított rögtönítelő törvényszékek elé tartoznak.

VII. NŐVÉDELEM.

125. Már rendes körülmények között a családban is nagyon helytelen, ha a fiatalabb fiúk tetszésük szerint már akkor megnősülnek, mielőtt idősebb leánytestvéreik férjhezmentek volna. Az ilymódon otthonhagyott leányok férjhezmeneteli kilátása nagyon csökken, először, mert hiányoznak azok a fiatalabb fítestvérek, akik saját érdekükben a szülőket az idősebb leányok férjhezadására folytonosan ösztönöznék és ebben segítenének, másodsor, a kérőket is óvatosságra inti az az aggály, hogy a szülők eltartása esetleg arra a gyermekükre fog hárulni, aki legkésőbb lép házasságra. így aztán végeredményben nem mehetnek férjhez. De még sokkal inkább leromlanak a hadiárvalányok férjhezmeneteli kilátásai. Ezekre már atyjuk elvesztése súlyosan hatott lelkileg, de a vezető és nevelő atya hiányát a férjhezadásnál az ugyancsak lesújtott anya semmiképen sem pótolhatja.

Ugyanígy van ez a hadiözvegynél is, mert le-

gyen bármilyen jól anyagilag ellátva, sem ő, sem gyermekei férfinevelő nélkül nem állhatják meg helyüket az életben.

Így hát nem lenne korrekt dolog az állam részéről, ha a hadiárvalányokat és hadiözvegyeket nem ragadná ki abból a hátrányos erkölcsi helyzetből, melybe fenntartójuk és vezetőjük elvesztése folytán kerültek, mert ez a veszteség a köz érdekében, a köz kényszere alatt történt. Ennélfogva a hadiözvegyek és a hadiárvalányok részerc az elsőbbséget a férjhezmenetelnél biztosítani kell.

126. A háborúban résztvevő katonákat örök időktől fogva mindig nyugtalanította az a kérdés, vajjon nejeiket nem közelítik-e meg az otthonlevő férfiak, s vajjon nejeik képesek-e hűségüket megőrizni.

Amikor az összeomláskor a képviselőház többségének a vezetőjét meggyilkolták, az egyik résztvevő, aki tengerészalstiszt volt, ezt mondta neki: Te vagy az oka annak, hogy háromszor sebesültem meg és hogy a feleségem megcsalt. Ezt a katonát pedig eddig a tettéig hőseink közé kellett számítani, hiszen három ízben sebesült meg. Kijelentéséből arra kell következtetni, hogy felesége hűtlensége éppen úgy fájt neki, vagy talán mert lelki fájdalom volt, még olthatatlanabban, mint sebei. Világos tehát s nem csak ebből az egyetlen kiragadott példából, hogy az állam vezetőinek, ha már a háború elkerülhetetlen, a harctereken levő katonák nejeit is oltalomban kell részesíteniük.

A magyar-osztrák haditengerészet tisztai és al-tisztai karában, mely fegyelem és áldozatkészség dolgában vetekedett a legjobb szárazföldi csapatokkal, volt egy helyes szokás, mely nem törvényen alapult

ugyan, hanem csak a hagyományon és belátáson Ugyanis azoknak a tiszteknek és altiszteknek a feleségeikkel, akik hajóra szálltak és hosszabb ideig távol voltak, otthonmaradt társaik nem érintkeztek, így tehát azoknak, akik messze vizeken teljesítették kötelességüket, nem volt okuk nyugtalanodni, mert tudták, hogy nejeiket otthonlevő társaik elkerülik.

127. Törvény.

A) A hadiözvegy asszonyok és hadiárvaleányok elsőbbségének biztosítására a férjhezmenetelnél, mindezek a járási központi hatóságoknál, városokban a polgármesteri hivataloknál, születési időpontjaik szerint, külön-külön névsorba foglalandók, s más, később született leány vagy özvegyasszony számára mindaddig nem engedhető meg a férjhezmenetel, amíg korábban született hadiözvegyasszonyok és hadiárvaleányok vannak.

B) Az a férfi, aki valamely a hadba' vonult katona nejevel, bár vele sem rokoni, sem szolgálati, sem üzleti viszonyban nem áll, szükség nélkül szót vált, 4 évi börtönnel, ha érintkezésük nem egyszeri szóváltásból állott, hanem találkozás történt vagy a férji a nőnek levelet írt, 8 évi börtönnel, ha házasságtörést követett el, kötél általi halállal büntetendő és összes vagyona elkobzandó.

Ha ezeket a cselekményeket katonák vagy katonakötelesek követték el, börtönbüntetésük csak a háború befejezése után töltendő ki.

C) Jelen törvénybe ütköző cselekmények a hadbíróságok kebelében felállított rögtönítelő törvényszékek hatáskörébe tartoznak.

VIII. HADIFOGSÁG.

128. Azokat a törvényeket, melyek a hadifogságba jutott katonákra vonatkoztak, éppen úgy, mint azokat, melyek a katonák mindennemű szolgálatára és harcaira voltak érvényesek, nálunk, a régi monarchiában, az államfő egyedül alkotta. A hadifogságról szóló törvény nagyon rövid volt, ugyanis csak azt mondta, először, a hadifogságba jutott katona igyekezzék megszökni és a hadsereg soraiba visszatérni, másodsor, minden katona, azaz tiszt és legénység, aki sebesületlenül került az ellenség hatalmába, visszatérése után a fogságba kerülésének körülményeit egy külön katonai bizottság előtt igazolni tartozik. Azaz, nem érheti-e őt a gyávaság, vagy az ellenséghez való átszökés vádja. Az igazolás alatt azt kell érteni, hogy az illetőnek tanukra hivatkozva, el kellett mondani, miképpen került fogságba, s az igazolási eljárás eredménye többféle lehetett. Vagy felmentették a gyávaság, vagy az ellenséghez való átszökés gyanúja alól s visszanyerte mindenben előbbi állását; ha a gyanút nem tudta az illető eloszlatni, az ügye a hadbíróshoz került, ahol a katonai büntetőtörvénykönyv szerint ítéleztek felette. Tisztek-nél még egy harmadik lehetőség is volt, ugyanis ha nem volt annyira bűnös, hogy a katonai büntetőtörvények szerint meg kellett volna büntetni, de annyira tiszta sem volt, hogy alkalmas lett volna továbbra is a katonák vezetésére, akkor a becsületbíróshoz útján megfosztották tiszti állásától.

Ezek voltak az elméleti lehetőségek, azonban már a hosszú és veszteségterhes háború alatt is, de később az *összeomlás folytán*, mindez másként történt. Azokat a katonákat, – katonák alatt egyaránt

mindig tisztet és legénységet kell érteni, – akik még a magyar-osztrák monarchia fennállása idején hazatértek, rövid eljárás és meghallgatás után felmentették, mert – az állam vezetőinek véleménye szerint – minden katonára nagy szükség volt és ezek katonai derékségüket éppen szökésük által kimutatták. Ezek, a háború alatt még visszatértek között voltak a magyar és az osztrák-német katonákon felül a nemzetiségi katonáink, akiket józanul különösen enyhén kellett megítélni, mert testvéreik közül nagyon sokan már a fogságban elszakadtak a monarchiától és a külállamokhoz szegődtek, s így az enyhe megítélésben önkéntelenül a magyar és az osztrák-német katonákat is részesíteni kellett.

Azokat a nemzetiségi katonákat, akik az összeomlás után tértek haza és immár az utódállamokba, otthon bizonyára elismerés fogadta, mert nem harcoltak a végsőig, de ehhez semmi közünk, éppen úgy, mint ahhoz, mit csináltak az utódállamok azokkal a magyar és osztrák-német katonákkal, akik az összeomlás után, mint szülőföldjükre, az ő területeikre tértek meg. Minket csak az érdekel, miként jártak el azokkal a magyar katonákkal szemben, akik az összeomlás és forradalmak után már a mai Magyarország területére jöttek vissza s mily következményekkel járt hadifogságuk. Az enyheséget a hadifoglyok megítélésében a régi államfők teremtették meg törvényeikben, a háború idején a túlzott enyheséget a monarchia nemzetiségi viszonyai megmagyarázzák, azonban az elnézést és enyheséget az összeomlás után a mai Magyarországon már nem magyarázza meg semmi, mert Magyarországnak a létfenntartás szabályait kellett volna szem előtt tartani,

miután kevésbé érdekelt nemzetiségeire már nem kellett tekintetet venni.

129. A régi római, vagy görög törvényekre, vagy felfogásra mindig vissza kell térni, mert amint a jogtudomány, vagy a vallástudomány nem lehet meg a régi rómaiak, vagy görögök nélkül, akként a katonának is mindig csak az ő tetteikre kell visszatekinteni. A rómaiak a hadifogságról így gondolkoztak:

Abból a római hadseregből, mely Cannaenál Hannibál ellen harcolt és vereséget szenvedett, oly sok katona szökött meg egyrészt s került fogságba másrészt, hogy Róma alig tudott elég csapatot előteremteni a város falainak közvetlen védelmére. A rómaiakban mindazonáltal volt annyi létfenntartási akarat és lelkiemelő, hogy Hannibál ajánlatát, mely szerint a foglyul ejtett katonákat csekély váltságdíj ellenében hajlandó lett volna kiszolgáltatni, egyenesen visszautasítsák s inkább engedték megadni, hogy részint megöljék őket, részint Itálián kívül rabszolgákként eladják. Azok közül azonban, akik a csatáról szökés által megmenekültek, a legnagyobb részt Szicíliába száműzték, miután Szicília egy része Rómához tartozott s megparancsolták nekik, hogy Itáliába nem szabad többé visszatérniük. Midőn néhány év múlva egy római hadvezér érkezett Szicíliába, hogy egy ottlakó nép ellen hadat viseljen, ezek a száműzöttek könnyöregve és könnyekkel szemükben fordultak hozzája, hogy venné őket megint a hadsereg szolgálatába s be fogják bizonyítani, hogy menekülésük nem gyávaságukból származott, hanem szerencsétlen végzetük volt az oka. A hadvezér részvétet érzett irántuk, s azal a kéréssel fordult a római törvényhozáshoz, engedné meg, hogy ezekből az emberekből pótolhassa

veszteségeit. A szenátus azonban határozatban kimondta: a közügyekben a rómaiaknak nincs szükségük gyáva emberekre. F,z a határozat nem is lehet meglepő, ha szem előtt tartjuk, hogy a honbiztonságát nem lehet enyheséggel, vagy könnyelműséggel megőrizni.

Ugyanez a felfogás nyilatkozott meg honfoglaló őseinknél is, akik a Németországból hazaküldött hét gyászmagynak azt mondták: maradtatok volna Ti is ott, ha már társaitokkal együtt nem tudtatok meghalni azért a célért, melyért kiküldtünk. Ebben az időszakban is meg volt a magyar nemzetnek a szigorúan korrekt felfogása, mely nélkül a honfoglalás nem is sikerülhetett volna.

130. A magyar-osztrák hadseregnek kereken 2,000.000 katonája volt az ellenség hadifogságában a világháború alatt. A mai Magyarországot gyakorlati szempontból már nem érdekli, nemzetek, vagy nemzetiségek szerint miképpen oszlott meg ez a tömeg. Abból az arányból azonban, mely a hadsereg különböző kategóriáiban a sebesülten és sebesületlenül fogságba került katonák között volt, nagyon világosan kitűnik, hogy a hadifogságba jutás semmiképpen sem volt a merő véletlen dolga, vagy a Végzet rendelése, mert ez az arány az egyes kategóriákban nagyon egyenlőtlen volt. Más volt ugyanis az arány a közös hadsereg magyar ezredeinek a legénységénél, mint a vegyes román és szász ezredek legénységénél, más a hivatásos honvédlóvas tiszteknél, mint a hivatásos honvédgyalogos tiszteknél, megint más az osztrák honvédség tiroli hivatásos tisztjeinél, más a közös hadsereg magyar hivatásos tisztjeinél, más a közös hadsereg osztrák-német, vagy horvát hivatásos tisztjeinél, s így tovább, minden kategóriában

más és más volt az arányszám. De más volt az arány vallások, vagy fajok szerint is, mint pl. a tartalékos tisztjelöltek kategóriájában a vallások távolról sem úgy volt képviselve, mint amiképpen ezt a monarchiában előfordult vallások lélekszámának megfelelt volna, ezek a kategóriák és a bennük feltalálható arányszámok óriási különbségei a mai Magyarországot gyakorlatilag már szintén nem érdeklik, nagyon érdekli azonban az a mód, miképpen jutottak katonáink sebesületlenül és harcképes állapotban, azaz fegyverrel és lőszerre! kezükben az. ellenség hatalmába.

Tudni kell ugyanis, voltak szláv ezredek, melyek egészükben, tartalékos tisztjeik vezetése alatt, s miután hivatásos tisztjeiket leölték, átmentek az. ellenséghez. Voltak magyar ezredek, melyek vezetői – nem árulásból, hanem csak a derékség hiányából – rögtönzött haditanácsot tartottak és követ éitján magukat az ellenségnek megadták, de amely szégyenből egyes tiszték magukat kivonták. Voltak csapatok, melyeknek szomszédai átmentek az ellenséghez, vagy titkos érintkezés után, lövés nélkül, megadták magukat az ellenségnek s ezek a csapatok, ily módon túlszárnyalva, vagy bekerítve, akár számításból, akár meglepetésből, vagy a derékség hiányából, nem harcoltak tovább, hanem félredobták fegyvereiket.

Voltak 25-30 főből álló tisztjelölt-csoportok, melyeket vasúton a harctérre küldtek, s amelyeket már kiszálláskor néhány ellenséges katona vett körül, amire aztán az egész, különben fegyveres csoport lövés nélkül megadta magát. Voltak azonban ily csapatok is, s egész zászlóaljalt. Voltak kisebb-nagyobb csapatok és járőrök, melyek lövés nélkül

megadták magukat, amint az ellenséggel találkoztak. Przemyslben, az utolsó kitörési kísérlet alkalmával, voltak egyes népfelkelő szakasz- és századparancsnokok, akik katonáiknak erőteljesen azt vezényelték, hogy fegyvereket lefektetni és át az ellenséghez. Az igaz, röviddel azelőtt a dandárparancsnokuk, akinek az álláshelyére az oroszok elkezdtek löni, nem előre, a katonái közé ment, hanem messze hátra menekült, amivel csak azt akarom mondani, a demoralizáció felülről történt. De az is igaz, hogy ugyanakkor, a kitörésnél volt egy magyar ezredparancsnok, aki kiadta a parancsot: senki se előttem, mindenki utánam.

Voltak aztán a tábori harcok alatt egyes katonák vagy kisebb-nagyobb csoportok, melyek éjnek idején átmentek az ellenséghez s magukkal vitték írott parancsaikat, vagy rajzaikat.

Voltak esetek, mikor valamely túlszárnyalt, vagy bekerített csapat parancsnoka parancsot adott arra, hogy jelentsék távbeszélőn a felettes parancsnoknak, hogy a csapat hadifogságba esett, más hasonló esetekben pedig ugyancsak távbeszélőn bucsutvettek egyes parancsnokok. Sok katona már otthon, eleve feltette magába, hogy ha ki kell mennie a harctérre, az első alkalommal átmegy az ellenséghez, vagy megadja magát.

A németek előző háborújuk után sokat beszéltek azokról a francia katonákról, akiket szülőik otthon kitanítottak, hogy adják meg magukat és hogy miképpen tegyék ezt. Ugyanezt a világháborúban az orosz atyák is nagy számban tették s azoktól a magyar-osztrák foglyoktól kértek tanácsot, akik az ő kezeikbe kerültek. Most mindjárt hozzá kell tenni,

hogy a franciáknak sikerült polgáraiknak ezt a fel-fogását egészen megváltoztatni.

így történt tehát a megadás s oly sok változatban, melyet mind leírni nem lehet. Ehhez a nagy tömeghez azonban még hozzá tartozik két nagymennyiségű hadifogoly. Először Przemysl várának 120.000 főből álló várőrsége, mely – habár nem nagy elszántsággal – megpróbált kitörni és hadseregünkhöz csatlakozni, aztán, miután a kitörés nem sikerült, a korlátlan hatalommal rendelkező várparancsnok parancsára megsemmisítette nagy lőszerkészletét, kitűnő ágyúit és fegyvereit és végül megadta magát az ellenség kényére-kedvére. Másodszor, a háború legvégén, az olasz hadszíntéren, már a fegyverszüneti tárgyalások közben, a fővezér óvatlansága és hibája folytán egész seregeket zártak körül az olaszok és kerültek fogságba. így keletkezett tehát a sebesületlenül és harcképes állapotban az ellenség hatalmába jutott hadifoglyok nagy száma.

131. A sebesülten fogságba került katonáknál nincs ennyi változat. Mindjárt a háború kezdetén, mikor a 2-ik lebergi csata után hadaink messze hátra visszavonultak, a csatatereken, vagy közvetlenül a mögötte lévő kórházakban, a kötöző- és segélyhelyeken a sebesült és beteg katonák tízezerével feküdtek. Mindezek orosz kézre kerültek, először: mert a hadaink visszarendelése nagy nyugtalansággal történt, másodszor: mert a nemzetiségi orvosok nem arra törekedtek, hogy katonáinkat megmentse, hanem hogy velük együtt ők is fogságba kerüljenek és a háború veszélyétől megszabaduljanak. A későbbi években már ritkábban fordult elő, hogy kórházak, vagy kötözőhelyek kerültek volna az ellenség kezére. Aztán a sebesülten fogságba került katonák nagy

részét az ellenség a harcmezőn, a harcok hullámzása közben vagy visszavonulásunk alkalmával kerítette hatalmába, mert a vezetők közül sokan nem követtek el mindent, ami embertől egyáltalán kitelik, hogy sebesült, vagy harcképtelen katonákat ne engedjék az ellenség kezére jutni, hanem kövessenek el mindent ezek megmentésére.

Végeredményben azonban tudni kell, hogy az összes kategóriákból átlagot készítve s a fenntebb említett két nagy csoportot, azaz Przemyslt és az olaszországi visszavonulást figyelmen kívül hagyva, a magyar-osztrák hadsereg hivatásos tisztjei közül körülbelül 50, a tartalékos tisztek közül 80, a tartalékos tisztjelöltekből 95, az idősebb legénységből 30, a fiatalabb legénységből 90 százalék volt a sebesületlenül és harcképes állapotban az ellenség hatalmába került hadifogoly.

A régi Ausztriának nem volt, s nem is lehetett oly háborúja, melyben népei közül az egyik, vagy másik valami okból ne rokonszenvezett volna az ellenséggel s csapatostul ne adta volna meg magát. Ez minden hadjáratban napirenden volt. Ennélfogva a helyes szigort nem lehetett alkalmazni, mert egész népekről volt szó. Így aztán az államfők törvényei évszázadokon át nagyon enyhék voltak, ami persze a hadsereg nagyszerűségéből nem von le semmit, mert az enyhéségnek politikai hátere volt, s így a köztudat sem tekintette eddig a legnagyobb gyalázatnak 3 sebesületlenül való hadifogságba jutást, s a legnagyobb kárnak, ami a védekező államot érheti, mert hiába védekezik az állam, ha katonáinak egy része gyáván megadja magát. Nincs is kínzóbb gyötrelem a katona számára, mint az a kételkedés, vajjon szomszédjai nem adják-e meg magukat s ezáltal az ellen-

ség nem kerül-e oldalába, vagy hátába, amikor mái úgyszólván védtelenül kell elvesznie.

132. Németországban mindez másként volt, de még másképpen Francia- és Angolországban, ahol a sebesülés nélküli megadás tényleg a legnagyobb szégyent hozta az illetőre és egyenlő volt az erkölcsi halállal. Nálunk a köztudat egyik része a hadifogságba való jutást valami sajnálatraméltó, de el nem hárítható eseménynek tekintette. Aztán volt, sajnos, olyan felfogás is, mely azt a hősiesség bizonyos nemének tartotta s nem kell másra utalni, mint arra, hogy a nagy néptömegek részére készített képes újságok azoknak a fényképét közölték, akik hadifogságba estek s azzal a felírással látták el, hogy hadifogságba esett hőseink.

Hogy a hadifoglyok maguk minek tartották fogóságukat, szerencsének vagy szégyennek, s e két felfogás milyen arányban volt meg köztük, az nem tartozik ide.

133. A hadifoglyok élete nagyon különböző volt, miután katonáink egész Európában harcoltak, egész Európában voltak katonáink közül hadifoglyok, sőt Ázsiában is, miután Oroszország Ázsiára is kiterjed. Voltak hadifoglyok olyan helyeken, ahol az örök tavasz, vagy nyár honol s ahol bőven el voltak látva mindennel. Voltak olyan helyeken, ahol az éghajlati viszonyok nehezek voltak ugyan, de elbírhatók, ahol viszont különböző járványos betegségekben a hadifoglyok 20-30, sőt 40%-a halt meg, de a maradék nagyon jól meg tudta őrizni egészségét. Voltak olyanok is nagy számban, akiket a kegyetlen ellenség az örök hó és fagy hazájába, a Kola-félszigeti tundrákra küldött, hogy vasutat építtessen a maga számára, azokkal az emberekkel, akikről nem tartozik senki-

nek számot adni, ahol aztán a hadifoglyok kétharmad része tényleg el is pusztult. Ha most ezeket a halottakat, vagy a másutt meghaltakat fel lehetne támasztani s megkérdezni, vajjon mi jobb, a hadifogságba menni és azt hinni, hogy a hadifogság minden veszélytől és fáradságtól mentesít, vagy tovább harcolni és vállalni a veszélyt, bizonyára mind azt mondanák, hogy inkább vállalják a harctér veszélyét, mert ez kisebb. Tehát kétséget kizáró módon értésükre kell adni a magyar állampolgároknak, hogy a honvédelemnek jóvátehetetlen kárt okoznak, ha magukat megadják, továbbá, önmagukat pedig nagyobb veszélynek teszik ki, mintha tovább harcolnának s így saját érdekükben is vissza kell őket a hadifogságtól tartani, mert Kola-félsziget, mocsárlázás, tífuszos, pestises helyek minden országban vannak.

Az a bánásmód, melyben hadifoglyaink az egyes országokban részesültek, nagyon különböző volt, sőt ugyanabban az országban sem voir minden helyen egyforma a bánásmód. Voltak helyek, ahol teljes szabadságban éltek, éppen csak jelentkezni kellett naponta, voltak viszont oly helyek, ahol teljes internáltságban éltek. Az egyik helyen nagyon jó ellátást kaptak, a másik helyen pedig egészségtelen és szűkreszabott volt az étkezésük, úgy hogy már egyedül ennek folytán nagyobb volt a halandóság a rendnél. A szabad mozgás korlátozásában tiszték és legénység között nagy különbség nem volt, úgyszólván sehol sem, de az ellátás és elhelyezés dolgában viszont annál nagyobb volt a különbség. Míg a legénység az ellenségtől nem kapott pénzt a létfenntartásra, addig a tiszteket bőven ellátta pénzzel, úgy,

hogy a fiatal tiszteknek a hadifogságban több fizetésük volt, mint társaiknak a harcmezőn.

134. Az internálási táboron belül azonban a hadifoglyoknak mindenütt teljes szabadságuk volt. Voltak közöttük nagyszámban, akik valamely tudományban, vagy mesterségben képezték ki magukat, vagy nyelvet tanultak, vagy eredeti foglalkozásukban tökéletesítették magukat s egyedül ennek folytán jobban haladtak előre hazatérésük után polgári pályájukon, mint azok, akik a harcmezőn voltak. De voltak nagy számban olyanok is, akik a hadifogságot foglalkozás üzésére és jövedelemszerzésre használták fel s mint vagyonos emberek tértek meg. A legénység nagy tömege azonban nem volt egyéb, mint fizetéstelen munkás vagy szolga, akit az ellenség etetett, hogy dolgoztatni tudjon. Az internálási tiszti táborokban nemcsak a továbbképzés és tanulás volt lehetővé téve, hanem a szórakozásnak, hangversenynek, színháznak, kabarénak minden fajtája. Annak, hogy a tisztek a táborukban hangversenyt, színházat rendeztek, ahol a fiatalabb tiszteket nő ruhában léptették fel, a legénységre nézve nagyon demoralizáló következményei voltak, mert a legénység elvesztette szeretetét és ragaszkodását, továbbá tiszteletét vezetőivel szemben, ami nélkül pedig hadsereg nem állhat fenn. A hatása aztán megmutatkozott a legénység helyi fellázadásában és forradalmában. Végeredményben a hadifogságnak az az emléke, pontosan mondvá, az a hagyománya maradt fenn, hogy ott vagy tanulás, színház, szórakozás, pénzszerzés folyt, vagy fizetés és jog nélkül dolgozni kellett, – de a csataterék veszélye távol volt. Ez tehát természetszerűleg nem maradhat kiegyenlítés nélkül a múltra nézve s a jövőre nézve pedig új tör-

vényeket kell hozni. A hadifogság hagyományának nem szabad olyanak lennie, mintha az hasznos, célszerű, kellemes és kívánatos volna, mert akkor harcolni többé nem lehet. De a botrányból itt is csak annyit, amennyi a törvények megértéséhez kell.

135. A háború alatt a hadifoglyoknak csak kis töredéke szökött haza az ellenség országából, hogy újból a zászlók alá álljon, amivel jóvá is tette bűnét, ha sebesületlenül, s dicsőséget szerzett magának, ha sebesülten került fogságba. A háború vége felé, mikor Oroszországban, ahol a legtöbb katonánk volt hadifogságban, az állam rendje teljesen felbomlott és az internálás megszűnt, amikor tehát katonáink szabadon térhettek volna vissza a hadsereg soraiba, ezt az alkalmat a katonák legnagyobb része nem használta fel, sőt ellenkezőleg, mikor az ellenség azt hirdette, hogy a hadifoglyokat hazaszállíttatja, a katonák egy része az internálási táborokból megszökött, hogy az ellenség ne tudja hazaszállítani s a közeli városokban rejtőzködött el, hogy az új harcokat és a háború veszélyét elkerülje és a háború végét bevárja. Az áttekinthetőség kedvéért a következő hozzávetőleges statisztikát lehet erre nézve felállítani:

Miután a tiszti fogolytáborok őrzése teljesen megszűnt, vagy legalább is nagyon lanyha lett, a háború vége előtt megszökött:

1. azzal a céllal, hogy a harctérre viszatérjen		5%
2. azzal a céllal, hogy az esetleges hazaszállítást és a harctérre való kiküldést elkerülje, hanem ehelyett az orosz városokban elrejtőzzék és dolgozzék ,		15%

3 a táborokban maradt, hogy a háború végét bevárja80%

A legénységi fogolytáborok a háború utolsó évében Oroszországban egyáltalában már nem voltak őrizet alatt, sőt nagyobb részt már ellátásban sem részesültek s az arányszámok körülbelül a következők:

1. hazaszökött, hogy harcoljon 3%

1. elhagyta a táborát, hogy dolgozzék és bevárja a háború végét..... 65%

3. a táborban maradt, hogy bevárja a háború végét 32%

Ugyan ritkán fordult elő, de mégis megtörtént, hogy tiszték, akik pénz dolgában természetesen jobban álltak, a hadifogoly-legénységtől megvásárolták téli ruházatát és felszerelését. Tehát ahelyett, hogy Szibéria hidegében a legénységről tehetségük szerint gondoskodtak volna, amire hivatva voltak, szörnyű módon megvették téli köpenyegét.

136. Azokat a sebesületlen hivatásos tiszteket, akik a háború után s esetleg csak évekkel a háború után kerültek haza, vizsgálat alá vetették ugyan, de a vizsgálat eredménye mindig felmentés volt. A sebesületlen tartalékos tiszteket és legénységet egyáltalán semmiféle vizsgálat alá nem vetették az állam vezetői s hadifogságba való jutásuk körülményeit a hatóságok nem tisztázták. Akár sebesülten, akár sebesületlenül kerültek tehát a katonák a fogságba, mindnyájuk igazolva volt és hátrány nem érte őket, ami természetesen a legnagyobb igazságtalanság volt. Akik a hadifoglyok közül az államnál, vagy más közületnél szolgáltak a háború előtt, azok abba a rendfokozatba léptek elő visszatérésük után, mintha megszakítás nélkül a harctéren, vagy hivatalukban lettek volna. Miután a hadifoglyok otthonlévő csa-

ládjai a fizetésnek csak bizonyos hányadát kapták a hadifogság alatt, – ugyanis attól volt függővé téve az egész járandóságuk kifizetése, vajjon igazolni tudják-e hadifogságukat, – visszatérésük után a hadifoglyok egyszerre, az állam által úgyszólván összegyűjtve kapták utólag kézhez egész fizetésüket.

A hadifoglyok nagy része a forradalmat tőle telhetőleg, azaz, akár nyíltan, akár titokban, előmozdította. Voltak közöttük, akik ezt a háború beosztetése kedvéért tették, voltak, akik nem a forradalomért magáért, hanem azért az anarchiáért tettek, mely a forradalmakkal jár s amelytől azt remélték, hogy hadifogságuk következmény nélkül marad.

137. Ha tehát a magyar nemzet akként akar védekezni, hogy védekezése ne legyen csak látszat és külsőség, s ezt pedig akarja, – akkor törvényeket kell alkotni azok ellen, akik a többiek és az állami kárára erőszakos, fegyveres ellenállás nélkül az ellenség hatalmába kerülnek, azaz más szóval, magukat gyáván megadják. Továbbá, ha a nemzet úgy határozott, hogy harcolni kell, s erre katonáinak kifejezetten parancsot adott, – akkor semmiféle parancsnok nem adhat alárendeltjeinek parancsot arra, hogy magukat megadják, mert ily parancs éppen az ellenkezője lenne a kapott megbízásnak. De ily parancs katonailag is nonsens, mely a katona és harcos fogalmával ellentétes. Hasonlóképpen egy katona sem tehet ily ajánlatot társainak. Ennélfogva ezt egyrészt meg kell tiltani, másrészt pedig meghatározni, hogy ily esetekben mi történjék, hogy a nemzetet ne érje kár.

A törvények nem lehetnek egyformák mindenki számára, az állam embereinek szigorúbb elbánásban

kell részesülniük, mint a többi polgárnak, mert nekik nagyobb érdekük az állam fennmaradása. Aztán a vezérek és parancsnokok más megítélés alá esnek, mint a legénység, mivel nagyobb felelősséget vállaltak és nagyobb dicsőség hárul rájuk. Természetesen a közkatonát is sújtani kell, különben teljes közönnyel engedelmeskednék az olyan parancsnak, mely az ő és a parancsnok megmenekülését célozza ugyan, de az ország vesztét idézheti elő s a katonának nemcsak a parancsnoka parancsolja a harcot, hanem a nemzettől is közvetlen megbízatása van arra, hogy harcoljon.

138. Ezekben a törvényekben nincs semmi új, mert ezek a törvények a jó katonának íratlan törvényei voltak mindig, most azonban, mivel más helyzetben van a magyar nemzet, ki is kell fejezni.

E törvények által azok a katonai büntetőtörvények, melyek a gyávaságról, a fegyver és lőszer eldobásáról és a megadásról szólnak, tartalmat kapnak, mert hiába rendeli a katonai büntető törvénykönyv, hogy a gyávák, vagy azok, akik fegyverüket és lőszerüket eldobják, a parancsnokok által a helyszínen felkoncolandók, ha a parancsnok, vagy vezető maga is hajlandó magát az ellenségnek megadni. De hogy ha a vezető tudja, mi a következménye annak, ha magát megadja, akkor majd érvényt fog szerezni a törvénynek.

Így tehát e törvények által az ellenség csábító szava is hatástalan lesz, melyet katonáinkhoz intéz, hogy adják meg magukat, mert – úgymond – szabadságukat senki sem fogja bántani és jó dolguk lesz, sőt jutalomban részesülnek.

Ugyanis minden hadvezérnek arra kell törekedni, hogy az ellenséges katonák előtt a hadifog-

ságot kívánatosná tegye és buzdítania kell őket arra, hogy magukat megadják. Ez azonban kétélű fegyver, melyet okosan kell használni, különben a példa vonz és a saját katonái is igyekeznek magukat megadni, hogy a háború veszélyét elkerüljék. Ennek ellensúlyozására vannak először a törvények, melyek azoknak a katonáknak a viszonyát szabályozzák, akik hadifogságba kerülnek, másodsor, a kezünkbe került ellenséges hadifoglyok megvetése és üldözése a nyilvánosság előtt úgy a katonáink, mint a polgári lakosságunk részéről, – de viszont jó, előzőkeny és szeretetteljes bánásmód velük szemben a fogságukban, hogy ily bánásmód híret terjesszék hazájukban. Az egészen rossz volt, amit egyik-másik német hadvezér csinált a világháborúban, hogy a hatalmába került orosz foglyokat leölette, ugyanis ezzel saját katonáit, nem rettentette el a megadástól, mert ismerték az ellenség emberszerető gondolkodás módját, de viszont az ellenség megrettent a reája váró sorstól és elkeseredetten harcolt.

Tudni kell azonban, hogy valóban igazságos törvényt a megadás ellen csak akkor lehet alkotni, ha a katonák korrekt ellátása is megtörténik, mert a szegény embereknél kevesebb kockázatot jelent a hadifogság következményeivel együtt, mint a háború veszélye.

139. Törvény.

A) Sebesülten hadifogságba jutott katonák alatt olyanokat kell érteni, akik akár sebesülten, akár betegen vagy mérgezés hatása alatt, teljesen harcképtelen állapotban jutnak az ellenség hatalmába, tekintet nélkül arra, vajjon ez a harcmezőn, vagy kórházban, vagy szállítás közben történt.

Sebesületlenül hadifogságba jutott katonák alatt a többieket kell érteni.

R) Tilos bármilyen parancsnok részéről oly parancs adása, mely arra céloz, hogy alárendeltjei magukat az ellenségnek megadják. Ebben az esetben az alárendeltek bármelyike fel van jogosítva a parancsnokot félretenni, a parancsnokságot az egész csapat vagy egy része felett átvenni és a harcot folytatni.

Az a parancsnok, aki ily, a megadást célzó parancs adására tett kísérletet, hazatérése után a katonai bíróság által halállal büntetendő.

Mindazok a katonák, akik a parancsnok ily értelmű kísérletéről, vagy ily értelmű parancsadásáról értesülést szereztek, ugyanolyan elbánásban részesítendőek, amint ez a D) pontban körül van írva.

C) Körülzárt helyeken, vagy veszélyes helyzetekben köteles a parancsnok haditanácsot összehívni s ha a közös erőfeszítés a haditanács határozata szerint nem lehetséges, köteles a helyzetet alárendeltjei előtt ismertetni és kijelenteni, hogy a helyzet nem az ő hibájából keletkezett. Köteles továbbá az alárendeltek az engedelmség alól feloldani és felszólítani, hogy miután minden egyes katona külön-külön felelős azért, hogy fogságba ne kerüljön, minden katona igyekezzék akár külön-külön, akár csoportokban, akár csapatokban megmenekülni.

D) Mindazok a katonák, akik mint század- vagy ennél magasabb parancsnokok, akár önállóan, akár kötelékben, akár egyedül, akár közvetlen közegekkel, akár egész csapatukkal, vagy csapatjuk egy részével;

akiknek mint zászlóalj- vagy ennél magasabb parancsnokoknak, habár maguk nem is, de csapatjuknak számszerűleg a nagyobbik része;

akik mint szakasz- vagy ennél alacsonyabb parancsnokok, akár egyedül, akár csapatjukkal;

akik, mint kiküldött rajok, vagy járőrök tagjai, vagy örök, vagy mint egyes katonák bárminő alkalommal,

sebesületlenül az ellenség hatalmába kerülnek, a következő elbánásban részesülnek:

Ha az állam, vagy valamely más közület alkalmazottjai, elvesztik állásukat és nyugdíjjogosultságukat,

ha magánvállalatok alkalmazottai, elvesztik állásukat és esetleges nyugdíjjogosultságukat,

ha önállóan ipart vagy kereskedelmet űznek, vagy szabad pályán működnek, elvesztik foglalkozásuk alapját képező jogosítványukat, illetve oklevelüket,

s mind a három fenti csoportba tartozók elvesztik polgári jogaikat, ingatlan vagyonuk elkobozandó és többé ingatlant nem szerezhetnek, ingó vagyonuk felett haláluk esetére nem rendelkezhetnek, nem örökölhetnek s megfosztatnak nemességüktől, illetve vitézségüktől, továbbá ellátási igényüktől.

E) Azok a katonák, akik oly kötelékben, vagy csapatban jutottak hadifogságba, melyek parancsnokai a fenti *D)* pontba tartoznak, – elvesztik polgári jogaikat, nem rendelkezhetnek ingatlan és ingó vagyonuk felett haláluk esetére és nem örökölhetnek s megfosztatnak ellátási igényüktől.

F) Minden büntetéstől menekül az a sebesületlenül fogságba jutott katona, aki az ellenség hatalmából megszökik és újra harcol.

G) Annak a katonának, aki bár sebesülten jutott hadifogságba, de az ellenség hatalmából megszökött és

újra harcolt, az ellátás kétszeres mértékére van igényjogosultsága.

H) Tilos akár sebesülten, akár sebesületlenül hadifogságba jutott tisztnek az ellenség előtt tisztí mi voltát felfedni, az ellenségtől élelmezés, ellátás, vagy szállás dolgában többet, vagy jobbat elfogadni s magát a legénységtől bármiképpen elkülöníteni.

Az ez ellen vétő tisztek visszatérésük után a katonai törvényszék által öt évi börtönnel büntetendők.

I) Hadifogságba jutott katonáknak tilos egymás között bármily használati cikket, vagy felszerelési, vagy ruházati tárgyat eladni és venni.

Az ez ellen vétő katonák visszatérésük után a katonai törvényszék által öt évi börtönnel büntetendők.

K) Tilos a sebesületlenül hadifogságba jutott katonák érdekében, akár a háború alatt, akár utána, akár abból a célból, hogy létük a hadifogságban megjavuljon, akár abból, hogy hazatérésük lehető legyen, mindennemű gyűjtés, vagy a közületek pénzét ily célra fordítani.

Az ez ellen vétők a katonai törvényszék által öt évi börtönnel büntetendők.

L) Tilos a hadifogságnak bárminemű kidicsérése, akár írásban, akár élőszóban, tilos a hadifogságban előforduló szórakozásoknak, munkáknak, foglalkozási ágaknak, pénzszerzési és kereseti lehetőségeknek a felsorolása, tekintet nélkül arra, hogy ez valamely régebbi, vagy a folyó háborúra vonatkozik.

Az ez ellen vétők a katonai törvényszékek által öt évi börtönnel és vagyonuk elkobzásával büntetendők.

M) Jelen törvény ellen vétők a katonai bí-

ráskodás alá tartoznak s felettük a katonai törvény-székeken felállított rögtönítelő bíróságok ítélkeznek.

IX. A LEGFŐBB HONVÉDELMI TANÁCS.

140. A világháború alatt a magyar-osztrák monarchiában, Németországban és az ellenséges nagyhatalmak közül Oroszországban az államfők született, azaz örökös államfők voltak s egyúttal birodalmaik legfelsőbb hadurai. A hadúri intézmény alatt azt kell érteni, hogy az államfő nemcsak a háborúról és a békéről dönt, mert ez az összes államfők joga, akár hadurak, akár nem, – hanem a hadúri intézmény sajátossága, hogy az államfő egymaga választja ki a fővezért és a hadvezéret, egymaga hagyja jóvá már békében a honvédelem alapeszméjét és a háború megkezdésének a tervét és dönt a határok megerősítésének vagy meg nem erősítésének kérdésében. Aztán a háborúban jóváhagyja a folytatólagos hadjáratokat, ha már az első hadjáratnál nem történne meg a döntés, – s felülbírálja a fővezér és a hadvezérek sikereit és balsikereit, azaz, sikereik vajjon hadvezéri derékségükből, vagy a Sors kedvezéséből, balsikereik hadvezéri gyámoltalanságukból, vagy a Sors különös irigységéből származnak-e. Tehát a háború és a hadjáratok egész, vezetése, a győzelem vagy vereség, a fennmaradás vagy feloszlás sorsa, a katonák és polgárok élet- és vagyonbiztonsága egyaránt a hadurak kezébe van letéve.

Németországban a birodalom feje névszerint a fővezérséget megtartotta magának s maga mellé, mint úgynevezett vezérkari főnököt, azt a tábornokot

vette, aki már békében, amennyire lehetett, a háborút előkészítette, aki tehát a valóságban a fővezér volt. Németország ebben csak előbbi háborúinak módszerét követte, ugyanis 1866-ban és 1870-ben az akkori államfő, aki szintén tudta magáról, hogy nem csak nem hadvezér, de még a hadiművészet szakembere sem, hogy ily módon fejezzem ki magamat, szóval az akkori államfő szintén csak névszerint volt a fővezér, aki mellett mint a háború előkészítője és a hadjáratok értelmi vezetője, ugyancsak a vezérkari főnök működött, aki tehát a valóságos fővezér volt. A névszerinti fővezérséget a birodalom feje akkor is több okból tartotta meg magának, először, hagyományból és dinasztikus érdekből, azaz, hogy minden dicsőség az ő családjához fűződjék, másodsor pedig azért, mert Németország tulajdonképpen egyes germán törzsek birodalma volt, melyek élén külön-külön uralkodók állottak s csakis így lehetett biztosra venni, hogy a hadvezérek, akik között uralkodók, azaz államfők is lehetnek, a fővezérnek tényleg engedelmeskedni is fognak.

Ez a két hadjáratuk nagyon dicsőséges volt, – az elsőt nem erőltették a mi megszegyenítésünkig, a másodikban pedig tíz hónap alatt térdre kényszerítették a franciákat. Ha tehát ez a módszer előző háborúikban jól bevált, s a legfőbb hadúri intézményük a primitív germán ősidőktől fogva meg volt, úgy vélték, most is lehet alkalmazni. Csakhogy az a hadvezér, aki előbbi háborúikban az államfő mellett a valóságos fővezér volt, – előzőleg egy-két kisebb hadjáratban már bebizonyította, hogy jó hadvezér lesz. S a franciák legyőzése a nagy előkészülettel és hirtelenséggel véghezvitt támadás eredménye volt, s hasonlított azokhoz a győzelmekhez, melyeket a ger-

manók a régi római időkben, azonos módszer mellett egy-egy nagyon merész római hadsereg felett arattak, - de különben mindig alul maradtak.

141. A magyar-osztrák monarchia, elég helytelenül, utánozta a német példát. Nálunk az államfő egyúttal szintén a hadúr is volt. Úgy, mint az előző háborúban, az államfő most sem tartotta meg a fővezérséget, még csak névszerint sem, hanem egy idős rokonát bízta meg vele. Ugyanazon indokból történt ez így, mint a németeknél, először, hogy minden dicsőség az ő családjához fűződjék, másodszor, a mi hadseregünkben is biztosítani kellett azt, hogy a fővezér parancsait tényleg teljesítsék. Bár ez a/ aggodalom első pillanatra feleslegesnek látszik, de a történelem szerint még sem alaptalan, s a közönséges engedetlenség nagyobb részt ott fordult elő, ahol a fővezér nem volt biztos a dolgában, – nem beszélve a külön politikai törekvésekről. – Szóval, ez a rokon természetesen szintén csak névszerint volt a fővezér, mert a valóságos fővezér a vezérkari főnök volt. Az államfőnek a saját lelkiismerete és a jövő előtt kellett megbizonyítania, hogy úgy a névszerinti fővezért, mint a melléje adott vezérkari főnököt jól választotta. A névszerinti fővezértől csak azt kívánták, hogy engedje a vezérkari főnököt saját belátása szerint cselekedni. A valóságos fővezér, t. i. a vezérkari főnök, mint lelkiismeretes ember, érezte, hogy a felelősséget tulajdonképpen nem ő viseli. A hadúr nem lehet neki bírása, mert hiszen ő nevezte ki; a névszerinti fővezér sem lehet a bírása, mert hiszen minden parancsához hozzájárult.

Régi háborúban a Habsburgok szintén nem voltak maguk a fővezérek, a névszerintiek sem, hanem székhelyükön egy legfőbb udvari haditanácsot szervez-

tek, melyre a legfőbb kérdéseket bízta, – azaz, a fővezér kiválasztását, a háború alapeszméjének, az első hadjárat tervének kidolgozását, továbbá a többi hadjárat irányítását. Ily módon terjesztették ki birodalmukat újabb és újabb hódítások által, ily módon szabadították fel Magyarországot is a török hódoltság alól. Tehát amíg a monarchiában Hofkrieger volt, addig a monarchia gyarapodott, amikor hadura volt, összeomlott.

Oroszországban a dolog hasonlóan történt, mint nálunk. Az államfő valóságos fővezérül ugyancsak egyik rokonát nevezte ki, akinek az volt a híre, hogy családjának a legtehetségesebb tagja, – bár nem tudni, mit akartak ezzel mondani. Melléje nem mint valóságos fővezért, hanem mint vezérkari főnököt azt a tábornokot adták, akit az összes tábornokok közül a legderekabbnak tartottak. De már a háború tizedik hónapjában, mikor felettük a németekkel együtt nagy győzelmet arattunk, az orosz minisztertanács egyhangúlag azt a tanácsot adta az államfőnek, hogy legfőbb honvédelmi tanácsot állítson fel. A minisztertanács ugyanis azt mondta, a külső és belső veszély teljes felfordulással fenyeget, s csakis a legeszebb és legderekabb férfiakból összeállított honvédelmi tanács lehet képes ezeket a veszélyeket legyőzni. De az orosz államfő nem adta ki a kezéből a hatalmat, nem tudni, mily indokból, valószínűleg, mert egész életén át megszokta, s elődjéinél is így látta, hogy óriási birodalmát nemcsak névszerint, de a valóságban is egymaga kormányozza, az egész állami életben önállóan intézkedik, s minisztereit csupán intézkedéseinek végrehajtására használja fel. Valóban érthetetlen, miért vállalt önként ilyen felelősséget miniszterei egyhangú tanácsa

ellenére, midőn ezenkívül ott volt előtte a legműveltebb népek példája, az angoloké, a franciáké, az olaszoké, melyek államfői nem is gondoltak arra, hogy egyéb államfői teendők mellett az ellenséget is meg tudják verni.

Eszerint tehát ez a három államfő egyöntetűen azt állította önmagáról, hogy ők egymagukban képesek békében az egész honvédelmet megszervezni és háborúban e szervezetet működtetni, s többek közt kiválasztani azt a hadvezért, aki az ellenséget meg is veri.

Jószándékaikhoz azonban nem férhet kétség, mert hiszen országaik védelmét tartották legszentebb kötelességüknek, amit számtalanszor kijelentettek, fiaikat és férfi rokonaikat mind katonának nevelték, mert az nem mindegy, vajjon az államfő bankárnak, vagy ügyvédnek neveli-e a fiát, vagy pedig katonának, – ugyanis, csak így tudja a valóságban is megmutatni, mit tart a legfontosabbnak az államban. Amint Plató is magyarázta, az államban a legelőkelőbb a harcosok foglalkozása, s az államfő legfontosabb feladata a harcosok nevelése. A háború után a franciák azt a férfit választották meg államfőnek, aki a francia felsőház elnöke volt és akinek a háborúban három fia esett el, s negyedik fia a háború után katonai szolgálatában szerencsétlenség áldozata lett.

143. Az első államfő mindenütt a honalapító katona volt. Az világos, sem ennek az államfőnek, sem az illető nemzetnek nem volt szüksége egy külön tanácsadó, vagy irányító testületre, ami a honvédelmet illeti, mert hiszen éppen a bevált honalapító hadvezér volt az államfő, aki a honalapítás hadjárataiban legyőzte az ellenséget, s eképpen a honalapító

a hadura is maradhatott országának. A jelenkor példái közül ott van Törökország, ahol a jelenlegi államfő a világháború után a már legyőzött és szét-darabolt országból az új ellenséget győzelmesen kiűzte, – ebben az országban a honvédelmi tanács helytelen lenne, mert van bevált hadvezér-hadura. Tehát amilyen hiba lenne Törökországban a bevált jót el ejteni, éppen olyan hiba más országokban, más körülmények között, az elszenvedett rosszat nem megváltoztatni. Míg tehát a győzelmes hadvezér, az államfő, megmaradhatott hadúrnak, addig az utódoknál már más volt a helyzet, akár öröklés, akár mindig új választás folytán lettek az állam fejevé. Ha öröklés útján lettek, akkor egyes országokban megtartották a haduraságot, másutt viszont a honvédelmi tanácsra ruházták ezt a legfontosabb feladatot. A választott államfők rendszeren a priori megszervezték a honvédelmi tanácsot. A honvédelmi tanácsi intézmény tehát egyaránt fennállhat örökös és nem örökös birodalmakban, s a hadúri intézmény nem szükségszerű kelléke a trónöröklésnek. Honfoglaló őseink is hét vezérből, ma azt mondanók, hét tábornokból álló honvédelmi tanácsot szerveztek a honalapításhoz, mert a hét vezér nem csupán a hét törzs képviselője volt, s ennek a tanácsnak nagyon vitéz és nagyon művelt tagjai közül került ki az első államfő is.

144. Ha most már az örökös birodalom feje megtartotta haduraságát, – úgy egymaga nevezte ki a fővezért, egymaga bírálta meg a honvédelem alapeszméjét, az első hadjárat tervét, stb., stb. Egyszóval, ő reá bízta az ország a saját biztonságát. A kinevezett fővezér, vagy amint nevezték a vezérkari főnök, mert a névszerinti fővezér ennél a szellemi munkánál

nem jött számításba, – ezt természetesen nem egyedül végezte, hanem magát is segítő társakkal és tanácsadókkal vette körül. De ezek a tanácsadók mindnyájan a vezérkari főnök alárendeltjei voltak és olyanok, mint önmaga, s akik az egyik országban – lehet – önálló és eszes gondolataikkal segítették a vezérkari főnököt a munkájában, a másokban – lehet – kritika nélkül csupán azt kívánták kitalálni, vajjon mit gondol ő maga. Azt mondták ugyanis önmaguk előtt, ahhoz, hogy az erők mind egyetlen irányban érvényesülhessenek, szükséges, hogy a kiszemelt fővezér gondolataihoz alkalmazkodjanak s különben is, a jelen és a jövő előtt egyedül ő viseli a felelősséget. Szóval, nagy különbség, vajjon egy gondolatot az alárendeltek bírálják felül, vagy pedig független emberek. A háborúban is gyakran lehetett látni, amint a bátrabb, vagy elővigyázatosabb alárendeltek hallgattak az aggályos, vagy túlmerész vezetők előtt, amikor pedig az ellenségnek nagyobb kárt lehetett volna okozni, illetve csapatainkat nagy kártól lehetett volna megóvni. De a tekintet a fegyelemre és arra, hogy egyedül a vezetőé a felelősség, elnémított minden hasznos kezdeményezést. Az alkalmazkodás a vezérkari főnök eszméihez emberileg tehát érthető, – de ezek az eszmék teljesen hibásak is lehetnek, – nem is beszélve arról, hogy az államfő által kiválasztott fővezér, vagy vezérkari főnök gyámoltalan is lehet, s csak szolgálni vágyó hűséget áll minden kétségen felül.

145. Miután tehát azokban az országokban, ahol a hadúri intézmény van meg, nemcsak a háború viselésének az alap gondolata és a hadjáratok terve függ az államfőtől, hanem a sok tábornok közül a vezérkari főnököt, mint leendő valóságos fővezért is ő

fogja kikeresni, – olyant fog választani, mint önmaga. Du gleichst dem, den Du zu begreifen vermagst, mondja Goethe. S ha a szó szoros értelmében nem is ő egyedül keresi ki, mert ebben a kérdésben is tanácsadókkal veszi körül magát, de a tanácsadók kiválasztásánál már igazán nem veheti igénybe senki másnak a tanácsát. Amint az államfő olyat választott ki, mint önmaga, a vezérkari főnök is, mint a tulajdonképpeni hadseregfőparancsnok, olyan alvezérékét fog kiválasztani, mint önmaga, aztán ezek az alvezérek is, s így tovább le az utolsó dandárparancsnokig. Ilyen módon volt kiválasztva 1914-es szerbiai hadvezérünk is, akinek a hadjárata mindkét fél világháborús haditörténelmének az a lapja, melyre a legnagyobb elszenvedett kár van feljegyezve

A hadúr intézménye a germánok, vagy pontosabban azoknak a nemzeteknek a szokása volt, melyeket a régi görögök és rómaiak barbároknak neveztek, amivel természetesen senki sem akarja a germánokat megsérteni. Maga a hadúr szó a germán-barbár Kriegsherr egyszerű fordítása, s nyelvünkben körülbelül száz évvel ezelőtt honosuk meg.

146. Az ellenség többi, éppen legműveltebb országaiban, a honvédelmi tanács intézménye volt meg, így elsősorban a franciáknál, ennél a valódi katonafajnál, mely országa biztonságát, polgárainak élet- és vagyonbiztonságát az ellenséggel szemben – mert a háborúban erről van szó – mindenek fölé helyezi, de amely nép militarizmusát okosan el tudja rejteni, sőt a szerencsétlen, a durván megtámadott nép szerepét kitűnő ravaszsággal tudja játszani, s amely nép militarizmusa által mindig a legveszélyesebb ellenség lesz.

A másik módszer mellett ugyanis az államfő,

legyen az akár időről-időre választott, akár örökös államfő, megtartja a hadüzenet és békekötés jogát, ő nevezi ki a tiszteket, ő adja a kitüntetések, de a honvédelem kérdéseiben nem ő dönt, hanem helyette a legfőbb honvédelmi tanács végzi ezt, melynek tagjai egymástól és a törvényhozástól teljesen független, nagy tehetségű és szép múltú katonák. E tanács meghatározza az ország védelmének és a háború viselésének az alapeszméjét, dönt az ország határainak megerősítéséről, vagy meg nem erősítéséről, kiválasztja a fővezért és a hadvezéreket háború esetére, megállapítja a háború megkezdésének, azaz, az első hadjárat tervét. Többet ugyanis békében nem lehet tenni, a többi hadjáratot csak az első hadjárat eredménye alapján lehet megtervezni, – aztán irányítja a további hadjáratokat s megbírálja a sikert és balsikert. Amint a bírák függetlenek lehetnek egymástól, a törvényhozástól és a politikától, ugyan úgy, vagy még függetlenebbek lehetnek e katonák, akik feladatának fontosságát semmi sem közelíti meg az államban, s akiket a törvényhozás küld e tanácsba, vagy választmányba. A név nem fontos, fontos csak a honvédelmi elnevezés, mert ebben nincs offenzív, vagy imperialista színezet, míg a hadi, vagy a legfőbb katonai tanácsban már inkább van. Valóban, azon kérdés mellett, ki legyen az ország hadvezére, minden más kérdés háttérbe szorul, ez fontosabb problémájuk a nemzeteknek, mint az államfő kiválasztása.

147. Szóval, ezek a nemzetek azt mondják, létük, vagy nemlétük kérdésében emberileg többet már nem tehetnek, mintha országuk megvédését a legtehetségesebb és legjobb fiaikra bízzák. Helyesen is cselekszik egy nemzet, ha szellemi erejét intézményeibe fekteti, mert abból mindig meríthet, s nem pedig egyes em-

berek esetleges szerencséjére bízta magát. A legfőbb honvédelmi tanács szellemi erejében több garancia van arra, hogy az alapeszme és a többi elhatározás helyes lesz, mert a tanácsstagok között lehet, sőt legyen is ellenvélemény, s az így megvitatott elhatározásokhoz egyszer jobban, másszor kevésbé jól fog társulni a szerencse, de a nagyobb előrelátás folytán egészen nem pártol el. A tapasztalat szerint még soha sem fordult elő, hogy az egyes embernek sikerült volna a szerencsét egész életére magához láncolni. Még azokat a nagy hadvezéreket is elhagyta végül a szerencsájük, akiket a hadurak annak mintájául vesznek, hogy legjobb, ha egy, csak egyetlenegy ember vezet, - s kitűnt, hogy jobb lett volna, ha országukban, bizonyos időponttól kezdve, honvédelmi tanács vette volna át a legfőbb irányítást. Sok embernek lebeg a a szemei előtt Napóleon, vagy más nagy hadvezér példája, akit nem irányított felülről a honvédelmi tanács, de először, ezek nagy hadvezérek és nem örökös államfők voltak, s másodszor, szerencsájük végül őket is elhagyta.

De nemcsak arra való a legfőbb honvédelmi tanács, hogy a háború viselésének az alapeszméjét megállapítsa, hanem arra is, hogy a fővezér személyét kikeresse, sőt ez a fontosabb feladata. Tudni kell ugyanis, a hadseregnek szüksége van valakire, akinek tehetsége és erényei köré csoportosuljon, mert ha nem csoportosulhat, nem teszi ki magát életveszélynek. Ha tehát valamely nemzetnek nincs bevált hadvezére, akkor a hadsereg inkább fog azon fővezér bűvkörébe kerülni, akit a legkitűnőbb 7 tábornok keres ki, mint akit az államfő egymaga. A régi imperialista nemzetek, a görögök és rómaiak, nem is tudták volna elképzelni, hogy a hadvezéreket, külön-

külön minden egyes esetben, ne önmaguk válasszák törvényhozásuk útján, s tény, hogy szellemiekben előkelőbb nemzetek azóta sem keletkeztek, valamint az is, hogy ezekből a törvényhozás által választott emberekből lettek a történelem legnagyobb hadvezérei, akik kis seregeik élén tönkreverték a barbárok óriási, sokszor milliós seregeit, melyek örökös államfők, azaz legfőbb hadurak fővezérlete alatt állottak.

148. Ezt kellett tudni a honvédelmi tanács intézményéről, melyet nem szabad összetéveszteni a haditanácscsal, amely már a harcoló hadsereg, vagy csapat intézménye, mert a harctéren már más a helyzet. Ha egy kézben van a hatalom, úgy azok az ügyek, melyek hallgatást kívánnak, jobban titokban maradnak. Azok az elhatározások, melyek az ellenség megelőzését célozzák, kevésbé szenvednek késedelmet, mert nincs tanácskozás és a kivitel jobban idomul a tervhez. Eszerint a harctereken is a haditanács csak szorongatott és veszélyes helyzetben lesz célszerű és tehet többet a hadsereg, vagy a csapat megmentéséért, mint a parancsnok egyedül. A mi hadseregünkben csakis a várakban, s csakis a legfontosabb elhatározásokra nézve volt a haditanács egybehívása megengedve, megadja-e magát a vár szégyenteljesen, vagy harcoljon tovább, vagy próbálja áttörni az ellenség gyűrűjét, ily kérdésekre kellett a haditanácsnak felelnie a várakban. De ily kérdések a tábori harcokban is felmerülhetnek, s a haditanács egyes vitéz tagjai az ország védelmének nagyon jó szolgálatot tehetnek.

Mindezt szükséges volt meggondolni, mert nem lehet ennél fontosabb kérdés az ország biztonságát illetőleg. Nem ér annak az országnak a honvédelme semmit, ahol kiemelkedő katonai erények és szellemi képesség nélküli emberekből lesznek azok, akik a ha-

dakat irányítják. Ugyanis hiába építi meg a katona a legművésziesebben a fedezékét, hiába harcol benne a legvitézebbül, hiába a vezetők és katonák minden kötelességteljesítése, mert mindez kárbavész, ha az alapeszme rossz. Viszont jó alapeszme mellett a kevésbé vitéz katonák is jó szolgálatot fognak tenni.

149. Törvény.

A) Az ország védelmének legfőbb vezetésére a honvédelmi tanács van hivatva.

E tanács hatáskörébe tartozik:

a honvédelem megszervezése;

a fővezér és a hadvezérek kiválasztása;

a határok megerősítése, vagy meg nem erősítése felett dönten;

a háború viselésének az alap gondolatát és az első hadjárat tervét megállapítani;

a háború és a hadjáratok irányítása.

B) A honvédelmi tanács hét tagból áll, akiket az országgyűlés két háza együttes ülésen az államfő által kijelölt 14 tábornok közül választ.

A honvédelmi tanács tagjai egymástól függetlenek és hatvanöt éves életkoruk betöltéséig el nem mozdíthatók.

X. VÉDERŐTÖRVÉNY.

150. A történelem nem sok olyan hadjáratot ismer, melyet nagy távolságra azzal a céllal vezettek volna, hogy az anyaországba nem térnek többé vissza. Az egyik ilyen messze földre szóló és veszélyes hadjárat volt a magyarok honfoglalása, mikor Ázsiából jövet 40.000 családdal 4900 kilométer

tettek meg. Ehhez hasonló volt .1 régi korban annak a 13.000 katonából álló görög hadseregnek a hadjárata Kis-Ázsiában, mely hadsereg szintén nagy, azaz 5800 kilométer hosszú utat tett meg, s mely útja nagyon veszélyes is volt, – bár nem az volt a célja, hogy ott maradjon. Ennek a görög hadjáratnak azonban sokkal jobban fennmaradt a híre, mert leírására egy Xenophon akadt, míg a magyarok hadjáratát nem örökítette meg ily történetíró.

Ez a két hadjárat azonban nemcsak abban hasonlított egymásra, hogy nagy távolságra vezették és veszélyesek voltak, mert számtalan országon kellett szépszerével átvonulni, vagy fegyverrel utat törni, – hanem a harcosok ellátásában is. A görögök ugyanis mindenekelőtt szerződést kötöttek ellátásukra nézve azzal, akinek zsoldjában állottak, a perzsa trónkövetelővel; aztán egymás között megállapodtak abban, hogy amit a kikötött zsoldon és jutalmon felül kapnak és amit útközben zsákmányolnak, azt egymás között egyenlően megosztják. A magyarok viszont egymás között megegyeztek abban, hogy a harcokban egyenlően vesznek részt és a meghódítandó földet egymás között egyenlően felosztják. A fővezérlétre, azaz a 7 tagból álló haditanácsra és a hadifogságra szóló megegyezések most nem tartoznak ide. Nagyon helyesen nevezték ezt vérszerződésnek, mely nélkül ily nagy vállalkozásba nem foghattak volna.

151. Ez volt tehát kezdetben Magyarország létének az alapja, s ha valóban meg akarjuk magunkat védeni, akkor ezekhez az alapelvekhez kell visszatérnünk, melyek most sem lesznek rosszak. Minden önvédelmi háború tulajdonképpen új honfoglalás, mely időről-időre megismétlődik. Annyiban akkor köny-

nyebb volt, hogy a máséból adhattunk, most azonban a magunkéból kell adni a katonáknak.

Az idők folyamán voltak aztán a magyar nemzetnek jól megszervezett hadseregei, helyes ellátás mellett, – ami alatt sohasem a katonák fizetését kell érteni, hanem a hadviseltek, a rokkantak, özvegyek és árvák ellátását –, mely hadseregek a sikereikkel a magyar nemzet létét megerősítették. Voltak aztán rögtönzött, vagy fél erejéből származott hadseregei, melyek természetszerűleg nem válhattak be, sőt biztossága egy ideig csupán a nemesi felkelésre volt alapítva, aminek harci értéke nem volt. Végül volt a világháború hadserege, mely mint szervezett nemzeti erő, minden eddigit felülmúlt, amit bizonyít a négyéves harcok szakadatlan láncolata, amelynek azonban utoljára mégis meg kellett semmisülni, mert a katonák ellátása nem volt vérszerződésszerűen biztosítva.

Azt természetesen nem tudom, elfogadja-e a magyar nemzet ezeket a törvényeket, – csak azt tudom, e törvények nélkül az ország területe és a magyarság fennmaradása teljesen bizonytalan, nemcsak a rossz szomszédi viszony folytán, hanem a népek természete folytán is, miután egyik nép mindig ellensége a másiknak s viszonyukat, – bármennyire sajnálatos is ez és bármennyire ellenezze is minden józan ember a háborút, – csak háborúval tudják rendezni, amin a pacifisták nem tudnak változtatni. Tudom továbbá azt, hogy a törvények alapján Magyarország hadserege Európa legjobb hadserege lesz.

152. Magyarországot a múltban is nem a jószerencse, sem a szövetségeseinek pártfogása tette azzá, ami volt, hanem fiainak állhatatossága, türelme és katonai erényei. Éppen így nem ezeknek a tulajdonságoknak az elenyészése tette azzá, ami most, hanem a háború

alatt pillanatnyi vezetőjének az alkalmatlansága. A jószerencse megint nem lesz elég ahhoz, hogy legalább ebben a mostani helyzetében megmaradhasson, s ne sülyedjen régi hatalmából azok közé a lenézett népek közé, melyek végleg le vannak fegyverezve és lelkileg megpuhítva, amelyeket akkor támad meg és igaz le a csak kevéssel erősebb ellenség, amikor neki az időpont kedvező. Ha tehát a régi tulajdonságai még megvannak a magyar nemzetnek, lángesze azt a kölcsönösséget is meg fogja találni, mely a honvédelem és az ellátás között fennáll, amely tulajdonképpen abból keletkezik, hogy legyőzetés esetén mindenki mindent elveszít és minden a győzőé. A négyéves háborúban láttuk, nagy dolog volt a magyar-osztrák monarchiát megsemmisíteni. A jelenlegi Magyarországot elfoglalni és felosztani nem lesz olyan nagy dolog az ellenségnek, ezt véli legalább, – miután pedig ez az ellenség célja, ez ellen kell védekezésünket megszervezni, hogy megtarthassuk azt, ami van. Tudni kell ugyanis, ellenségeink modern Karthágónak neveznek minket, melyet szintén le kell rombolni egyszer, mert – úgymond – sohasem lesz nyugtuk tőlünk – s az ellenségénél szintén nem szabad az állhatatosság hiányát feltételezni. Végül, a szervezetnek oly szívósnak kell lenni, hogy hosszú háborút is kibírjon ismét, mert az idő mindig a győzők pártjára áll.

153. A háború alatt sokan mondták, hogy újabb Mohács közeledik. Még többen hiszik most, Mohács immár be is következett, azaz, hogy mélyebbre már nem sülyedhetünk. Először is Mohács nem volt a mélypontja megaláztatásunknak és szenvedéseinknek, hanem csak a kiinduló pontja s a világháború utolsó vereségét nem lehet második Mohácsnak tartani, mert

addig hatalmas önvédelmi szervezetünk volt. A mai állapot az, mely hasonlít a Mohácsot megelőző időkhöz, mert úgy mint akkor, most sincs önvédelmi szervezetünk. Van ugyan egy kis hadseregünk, de ez magában nem jelent sokat, ha a nemzet nagy tömegeiben nincs meg a honvédelmi készség, – először a katonákat nem fogjuk tudni hosszú ideig a zászlók alatt tartani, mert a törvény vagy a parancs ahhoz nem elég, hogy hosszú időn át fáradalmaknak és életveszélynek tegyék ki magukat, s aztán másodszor, az az otthonlevők sem akarnak áldozatot hozni pénzben vagy munkában, s félnek az újabb, felesleges nélkülözésektől. S mindez nem azért van, mert a katonák és az otthonlevők elvből, azaz meggyőződésből nem akarnak a háború esélyeiről tudni, hanem mert visszaemlékeznek a világháború igazságtalanságaira.

Ugyanígy volt Mohács előtt, bár a háborús veszedelem akkor is éppen úgy és éppen olyan hosszú időn át fenyegette az országot, mint most, amidőn szomszédaink háborús fenyegetéseit halljuk hosszú évek óta és látjuk háborús előkészületeiket. Az akkori véderőtörvény csak azt mondta meg, ki mennyi katonát tartozik felajánlani és ki tartozik az országot fegyverrel a kezében megvédeni. Ilyen törvény magában még semmi. Olyan törvény is kell, mely megmondja, ki mit kap azért, ha az országot védi, mit kap, ha megrokkán, mit kap a családja, ha elesik. Aztán kell törvény a legfőbb honvédelmi tanács felállítására, mert az ország védekezésének az alapelméjét megállapítani és a hadvezéréket kiválasztani egyedül az ilyen tanács képes. Aztán kell törvény arra, mi történik azzal a katonával, aki megadja magát, aztán a gazdasági életet, az otthonlevők életét kell előre szabályozni, s így tovább.

A Mohács előtt behívott emberanyagot mind e hiányok miatt nem lehet tulajdonképpen hadseregnek tartani, hanem csak fegyveres tömegnek, – mert a legelső kelléke sem volt meg, azaz, hogy vezére legyen. Az államfő az utolsó pillanatban megbízott egy nemes jellemű püspököt ugyan a hadsereg megszervezésével és fővezérletével, aki fiatal korában katona volt, s akire mint történelmünk egyik legszebb alakjára tekinthetünk. De ez a megbízás ugyanaz volt, mintha a pápa egy nagy és tehetséges hitújítóval szemben egy ezredest küldött volna ki a hitvitára, aki fiatal korában pap volt. Így aztán a sikeres honvédelem többi lényeges kelléke is hiányzott, a győzelem eleve ki volt zárva, s nem is érdekes immár, vajjon a török fővezér szellemi felsőbbbsége volt-e az, ami Magyarország sorsát az első összecsapásnál már eldöntötte. Ma is hiányzik a hadsereg keretén kívül minden lényeges kellék, de egy élet-halál harcot már egyetlen kellék hiánya is kilátástalanná tesz. Láttuk, a magyar nemzet a világháborúba sem vitte bele egész erejét, igaz, nem a saját hibája folytán, mert csak az emberi nyerserőt adta oda, de nem anyagi javait is. Nem tudni, Mohács előtt nem mondták-e sokan, nem törődünk eléggé a biztonságunkkal, nincs meg a honvédelmi készségünk, nincs meg a honvédelmi szervezetünk, nincs ellátás, nincs hadianyag, a nemzetnek csak egy része fog harcolni, s harcának, mint nem a teljesség erőmegfeszítésének, nem lehet eredménye. Nem mondták-e mások, ez nem hazafiúi beszéd, miből áldozunk többet, midőn nincs pénzünk, s ha ez a nemzet túlélte a tatárjárást, a törököt is túl fogja élni.

154. Azok a katonák, akik 1-2 évtizeddel a háború után Lemberg környékén, a monarkia első két

csatájának a színhelyén jártak, beszéltek, hogy ezeknek a csatatereken látása őket meghatotta. Visszaemlékeztek a monarkia és Magyarország letűnt nagyságára, s azokra a nagy és kitűnő seregekre, melyek erejük tudatában bátran mentek a világnak eddig legnagyobb hadseregének elébe, hogy Magyarországot Magyarország határain kívül megvédjék. Mondták, az erdőkben, ahol maguk is harcoltak, megtalálták azokat a lövészárkokat, melyeket az akkori ellenségek ástak sokszor csak 30-40 lépésnyire egymással szemben. Nagy művésziességgel készültek ezek a harciállások, a terephez, vagy a fák vastag tövéhez és gyökereihez idomultak, s teljes sértetlenségükben megvoltak, csak éppen fűvel és mohával voltak benöve. Mondták továbbá, hogy a csataterék és e harcvonalak emlékezetükbe visszaidézték mindazt a fáradalmat, éhezést, szomjúhozást, a háborúnak mindazt a kiszámíthatatlan esélyét, melyet a katonáknak el kellett viselni, hogy végül ideérjenek és kiássák e védelmi helyeiket, s belefeküdjenek, hogy benne aztán még a legnagyobb életveszélyt tűrjék el. Az odavaló rutén lakosok valóban beszéltek is, hogy ezekben a lövészárkokban és mögöttük is, számtalan sorban, úgy heverték a harcok idején a magyar, az osztrák-német és az orosz katonák holttesteit, mint a kék a mezőn. De emlékezetükbe idézték e csataterék és lövészárkok azt is, milyen előkészítés kellett ahhoz, hogy a katonák mindezt megtegyék. Miből állott ez az előkészítés, mennyi ideig tartott, ki tervezte ki és hajtotta végre, – mindez most már nem érdekes. Most már csak azt kell tudni, miképpen kell katonáinkat arra előkészíteni, hogy most, immár egészen megváltozott körülmények között, ez újból megtegyék, s ha kell, újból a lövészárkokban maradjanak hosszú ideig. Az

előkészítés ezekből a törvényekből áll, melyeknek legvégén szabad csak annak jönni, ki és miképpen köteles a honvédelemben résztvenni, amikor a többi törvény már átment a valóságba. Azaz, ha végre vannak hajtva, ha a honvédelemre hivatottaknak megvan a pozitív garanciájuk, hogy a többi törvényt nemcsak be akarjuk tartani, hanem arra képesek is leszünk, különben úgy járunk, mint a világháború alatt, hogy nagy tömegeket gyűjtünk a zászlók alá, s ezek végül elszélednek.

155. Az általános védkötelezettséget törvénybe iktatni nem lehet, mert ellenségeink és a békeszerződések nem engedik meg, – de nem is célszerű az általánosság. E két ok folytán a hadkiegészítés csak az önkéntes jelentkezés alapján történhet, s évenként a kiképzésre behívandó ifjak számát külön kell meghatározni, így tehát meg kell állapítani az önkéntes jelentkezés szabályait, még pedig akként, kik azok, akik bizonyos vagyoni és erkölcsi cenzus alapján kötelesek jelentkezni, s kik azok, akik ugyan nem kötelesek, de jelentkezhetnek. A harmadik csoportba pedig azok tartoznak, akik a honvédelemből ki vannak zárva.

Angliában a háború alatt fennmaradt az önkéntes honvédelem rendszere, azonban a törvények pontosan körülírták, kinek kellett önként jelentkezni. Az a megszorítás, hogy bizonyos rétegek és foglalkozási ágak nem kötelesek jelentkezni, de előzetes vizsgálat után a hadseregbe felvehetők, továbbá, hogy egyesek erkölcsi szempontból egyáltalán ki vannak zárva, – a hadseregnek csak az értékét fogja emelni, mert világos, a kiválogatottakból álló kisebb hadsereg többet ér, mint a válogatás nélkül sorozott nagy hadsereg.

Ellenségeink látszólag könnyebb helyzetben van-

nak, megvannak az általánosságon nyugvó, nyílt véderőtörvényeik, s megvannak győzelmes hadseregeik. De a kényszersorozás még nem teszi valamely ország férfitömegeit egyúttal fogékonyá arra, hogy tényleg harcoljanak is. Ez tehát az egyetlen terület, ahol a nagy túlerőt jobb szervezettel, jobban megválogatott katonákkal és jobb ellátással ellensúlyozni lehet. Ugyanis a háborúnak minden egyes résztvevője nemcsak szellemi képességeinél vagy jelleménél fogva, hanem elsősorban érzelmeinél fogva, nagy kárt okozhat vagy előnyt szerezhet. Most már tehát csak az a feladat, hogy a magyar nemzet önvédelmi szervezete jobb legyen, mint az ellenségé.

A kiképzés, mert éneikül a vitézség még magában nem elég, aztán a felszerelés, mert fegyver nélkül nem lehet harcolni, mind fontos, de csak az önvédelmi szervezet után jön.

156. A véderőtörvény első alapelvének annak kell lenni, hogy a honvédelem közös és kölcsönös, azaz, minden arra méltó férfi köteles az országot minden kártól védeni, de viszont az ország is köteles őt minden kártól megóvni.

Az általánosság ártalmas a hadseregre, mert ha általános, benne van mindenki, az erkölcsileg gyenge vagy káros is, akkor ugyan számszerűleg lehet nagy, de erkölcsileg, az emberi természetnél fogva nem lehet erős. Az erkölcsi erő pedig a hadseregek értékének a jobbik fele. Eszerint csupán azoknak szabad megengedni a honvédelmi szolgálatot, akik nem földhöz ragadt és gyámoltalan szegények, s akik erkölcsileg magas színvonalon állanak. Viszont akik erkölcsileg kifogás alá esnek, a hadseregből ki vannak zárva. De lehetnek olyanok is, hogy felvételük nem kívánatos ugyan, ha társadalmi rétegüket nézzük, de ha ők

maguk, egyénileg kérik a felvételüket, akkor társadalmi rétegüket megcáfolják és derék katonák válhatnak belőlük. Azután azokat a családokat kell tehermentesíteni, amelyeknek 1 vagy 3 fia már teljesített honvédelmi szolgálatot, mert nem lenne igazságos, hogy egy családnak esetleg 6-7 fia harcoljon, mikor vannak gyermektelen családok is.

Mielőtt azonban a két felvehető csoport ifjai a sorozóbizottság elé jutnának, erkölcsileg vizsgálat alá kell vetni őket, azaz, meg kell nézni őket mindennapi környezetükben, családjukban és foglalkozási helyükön, – mert viszont az is lehet, hogy az a társadalmi réteg, melyhez tartoznak, köteles a honvédelemre, de ők maguk egyénileg, származásuk folytán, s tekintettel arra a légkörre, melyben élnek, mégsem kívánatosak a hadseregben. Ezután következhet csak a rendes katonai sorozás, mely az ifjakat szellemi és testi tekintetben megvizsgálja, s csak azokat nyilvánítja, alkalmatlanoknak, akik a polgári életben is keresésképtelenek. Ugyanis nagy visszásság, ha valaki a polgári életben kitűnően boldogul, az állam szolgálatában magasra emelkedik, de valami csekély hiba folytán a honvédelemben nem vesz részt.

A fegyvernemét nem választhatja senki, mert a háború alatt általános volt a panasz, hogy azok, akik a kellő rokoni vagy egyéb összeköttetéssel rendelkeztek, a kevésbé veszélyes fegyvernemeknél találtak beosztást, vagy a legkényelmesebb és teljesen veszélytelen helyekre kerültek. Mindig voltak és lesznek veszélyes és kevésbé veszélyes helyek a háborúban, de ebben a sors döntsön, ne az emberi önzés. S ha kivételesen és bizonyos fokig a rátermettséget kell figyelembe venni, hogy valamely fegyvernemhez ki kerüljön, akkor döntsön kivételesen a sorozóbizottság. Bi-

zonyos kiváltságos rétegek számára azonban fenn kell tartani azt a jogot, melyet pl. Franciaországban írott törvény nélkül is gyakorolhatnak, hogy a legszébb és legveszélyesebb fegyvernemeket választhassák ki, mert különben elhalványul az a dísz, mellyel a nemzet bátor és harcias elődeiket egykor ki-tüntette.

Az irodákba, vagy a magasabb parancsnokságokhoz, vagy egyéb veszélytelen helyekre való beosztásnál csakis a sorsnak szabad döntenie. A háború alatt az egyik hadtestparancsnoknál a 13 beosztott tiszt közül 9 volt osztrák főnemes, aminek demoralizáló hatása a harcoló katonákra egész nyilvánvalóan felért azzal a kárral, amelyet például egy közepes nagyságú ütközet elvesztése okozott. A dandár- és hadosztályparancsnokságoknál viszont voltak olyan tartalékos tisztek, akik autóikat rendelkezésre bocsátották és azokat vezették küldönc- és egyéb szolgálatban, akiknek ez volt tehát a hadiszolgálatuk. Mondják, akik az orosz hadsereget ismerték, hogy Oroszországban ez éppen úgy volt, habár kezdetben nem is, de később a kiváltságosoknak ez az összegyűjtése a magasabb parancsnokságoknál a rémhírek, a csüggedés, a fejetlenség fészke lett s nagy zúgolódásra adott tápot. Valóban érthetetlen, hogy az államfők, vagy az államok egyéb vezetői nem tudtak ezen változtatni, amivel tulajdonképpen saját összeomlásukat is előmozdították.

157. A szolgálati időt nem lehet egyszer s mindenkorra meghatározni, mert az a viszonyoktól függ. Azt azonban ki kell mondani, hogy a tanult ember tovább tartozik szolgálni, mint az egyszerű katona, merr a hadseregnek tartalékos tisztekre is szüksége van, ezek pedig csakis a tanult katonákból képezhe-

tők ki. A régi monarchiában ez éppen megfordítva volt, ami akkor is nagyon helytelen volt, de ebben a mai válságos időkben egyenesen veszélyes. Először a társadalmi korrektség szempontjából, mert a tanultság alapja a jómód, a jómódnak honvédelmi kötelezettsége pedig nagyobb. Katonai szempontból szintén ez a helyes, mert ha az egyszerű embert 1-2 év alatt jó katonává vagy altisztté még ki lehet képezni, de vezetővé 2 évnél rövidebb idő alatt még a tanult embert sem lehet. A régi monarchiában a tanultak kiváltságát azzal magyarázták, hogy túlsókat veszítenének pályájukon, melyre pedig sokat áldoztak. Ez teljesen helytelen indokolás. A tanulatlan éppen annyit veszíthet a saját pályáján, – s ha valaki a kiválasztott pályáján valóban érvényesülni akar, akkor legelőbb is ország kell hozzá, s az országban mindenkinek saját pályáját kell megvédelmeznie.

Nem lenne azonban igazságos, s katonai szempontból nagyon helytelen lenne, ha a tartalékos tisztek békében nem lépnének tovább is elő, ha fegyvergyakorlataikkal bebizonyították, hogy megfelelnek azoknak a követelményeknek, melyeket a hadvezér a századparancsnoknál magasabb parancsnokok iránt támaszthat. Nagyon gyakran előfordult már békében, de még inkább a háborúban, hogy magasrangú állami és megyei tisztviselők a hadseregben a legalacsonyabb rendfokozatban voltak és így a legfiatalabb hivatásos tisztek alá kerültek.

158. Azok ellen, akik nem jelentkeztek önként a honvédelmi szolgálatra, külön törvényeket kell hozni, melyek állampolgári jogait korlátozzák, – nem kaphatnak iparigazolványt, nem végezhetnek főiskolát, nem szerezhhetnek ingatlant, s így tovább, amint már az államnak számtalan módja van, hogy az engedet-

len polgáraival el tudjon bánni, de amely rendszabályok felsorolása nem tartozik ide.

Hadmentességi díjat békében azok fizettek, akik lel voltak mentve, ami azonban csak féligazság volt, mert a díj oly csekély volt, hogy számba sem jöhetett mert nem állott arányban a honvédelmi szolgálattól való megszabadulással. Ezt most nyilvánvalóan másként kell csinálni, s mindazokra, akik nem szolgálnak, adót kell kivetni arra az időre, míg évfolyamtársaik szolgálnak, s az adónak arányban kell állni azzal az anyagi előnnyel, melyet a honvédelmi szolgálat alól való mentesség szerez. Adót sokféleképpen lehet kivetni, de a legigazságosabb és legbiztosabb módja a forgalmiadó.

A katonát békében nem kell ugyan fizetni, csak csekély zsebpénzt kell neki adni apró kiadásaira, de helyes és igazságos dolog leszereléskor őt illő jutalomban részesíteni, mert békében is már nagy áldozatot hozott a köz érdekében.

A honvédelmi korhatárt a polgárok különböző csoportjaiban különbözőképpen kell meghatározni, mert a csoportok érdeke az állam fennmaradásában szintén nem egyforma.

A családfenntartók felmentése úgy történik mint békében, azonban az öröklött földbirtokok tulajdonosait felmenteni a honvédelmi szolgálat alól nagy hiba volt úgy békében, mint a háború alatt, s most egyenesen ártalmas lenne, mert a vagyon az, ami a honvédelemre elsősorban kötelez. A tanítók felmentése a monarchiában szintén céltalan volt, ezt tehát nem szabad ávenni. A lelkészek felmentése viszont szükséges, mert a magyar nemzet másra tartja papjait, mint kardot forgatni.

A háborúban a felmentések nagyon megfontolat-

lanul történtek, s nagyon sok zúgolódásra szolgáltat-
tak okot. Az egyik társadalmi réteget bántotta ez a
helytelen rendszabály, a másikat egy másik, – holott
mindent ki kell küszöbölni, ami valakit bánthatna,
s csak a Háború maradjon meg mindnyájunk szemé-
ben mint elháríthatatlan rossz. S demoralizálni leg-
erősebben azáltal lehet, ha az emberi irigykedésnek
nyújtanak tápot a törvények.

A világháború harmadik hónapjában egy anya,
akinek egyetlen fiát behívták honvédelmi szolgálatra
és a harctérre küldték, először szóval, aztán tetteleg
megtámadott egy másik anyát, akinek három fia volt
és mind a három fiát, mint a köz különböző alkalmazottjait,
felmentették. A háborúban a katonák sem-
miért sem haragudtak annyira, mint a felmentésekért,
s a felmentések rendszere a háború vége felé nem
hogy javult volna, hanem állandóan rosszabbodott.
Az egyéni felmentéseknél a rokoni vagy baráti össze-
kötöttség s az egyéni anyagi érdek érvényesült. Az
országgyűlési képviselő, nagybirtokos, – megszerezte
a felmentést bérlőjének, a kormányférfiak jó barátja
a soffőrijének és a szakácsné férjének, aki fiatal levél-
hordó volt. A katonák még évek múltán is, maguk
közt a felmentésekről beszéltek, azaz, a felmentési
nemekről és a felmentési esetekről.

Ezért tehát, ha nem akarunk újabb összeomlást,
amit nem akarunk, sőt ellenkezőleg, győzelmet aka-
runk, – ezt a kérdést rendezni kell, s már most,
békében, mert a háborúval járó nyugtalanság sokszor
kapkodásra kényszerít. Az nyilvánvaló, hogy egyese-
ket fel kell menteni a honvédelmi szolgálat alól, mert
a harcosok nem tudnának harcolni, ha nincs, aki
otthon rendet tart és felszerelést készít. Világos, a
rendtartáshoz az idősebbeket kell otthon hagyni, –

a hadfelszerelési iparban ez már nem lehetséges, mert valamely cikk előállításánál nélkülözhetetlenek lehetnek akár fiatal, akár idősebb munkások vagy mérnökök. Ezeknek a kiválasztását bizottságokra kell bízni, mert ebben nem határozhat a sors.

159. A katonák felavatása eddig is ünnepélyes külsőségek között történt, de ebben a veszélyes korban ez ma már nem elég. A harcos pályájának a fontosságát, úgy maguk a harcosok, mint az ország előtt jobban ki kell mutatni. Az államfő maga adja át a harcosnak illetékes fegyverét, s az ország második és harmadik állandó jellegű közjogi méltósága pedig az eskümintát olvassa fel és segédkezzék az államfőnek. Az ország közjogi méltóságait helyes és célszerű a honvédelembe belevonni, amitől eddig távol állottak, holott a győzelem, melyet ők maguk éppen úgy akarnak, nem születik meg magától, s ebben nekik is részt kell venni. Ugyanígy a kiszolgált katonákat sem szabad dísz nélkül elengedni, hanem azonfelül, hogy szolgálatukért anyagi elismerésben részesülnek, díszes emlékeztető jelet kell nekik adni, parancsnokaikhoz közelebb hozni, s ami a fő, fegyvereiket ugyanúgy az államfőnek kell átadniok, akitől kézhez vették, amivel jelképezve legyen, hogy a katonának nem szabad a fegyvert kiadni a kezéből.

160. Megkönnyíti a katonának az elválást az ott-hontól, akár békében, akár háborúban, ha tudja, hogy halála esetére minden úgy fog történni vagyónával, amiképpen akarja. Miután a katona nem tudhatja, mikor éri őt el a sors, lehetővé kell számára tenni, hogy előre rendelkezessék vagyona felett, s ezáltal szemei elé lehet varázsolni azt is, hogy a háborúban anyagiakat is kiérdemelhet. Tehát rendelkezhet a magával hozott vagyona felett, továbbá az esetleges

jutalmak, végül afelett az anyagi ellátás felett, mely a háborúban elesett katonát is megilleti, nemcsak az életben maradót.

Azáltal, hogy a hadseregben a tiszteket és katonákat arra buzdítják, hogy magyarosítsák meg családnévüket, tulajdonképpen elszakadt nemzetiségeink között a túlzóknak adnak fegyvert a kezükbe. Ezek ugyanis azt mondják, látjátok, ha a magyarokkal együtt maradtunk volna, vagy most hozzájuk visszatérnénk, el kellene hagyni azt a nevünket, melyet őseink annyi időn át becsülettel viseltek. Ez a névmagyarosítás tehát elszakadt testvéreinket tőlünk lelkileg még jobban eltávolítja, amit elsősorban éppen a hadseregben kell elkerülni, mert a magyar nemzet és a hadserege annál erősebb, minél több nemmagyar nevű katonája van.

Mikor az összeomlás után ellenségeink kitűzték az új országhatárokat, azt mondták, azért tűzik ki azon a helyen, mert a lakosok nem magyarok és nincs magyar nevük, tehát őhozzájuk kell tartozniok. Ez természetesen nem volt az őszinte indokuk, hanem ürügyük, mert ugyanott tűzték volna ki a határt, ha ott nemmagyar nevűek nem lettek volna.

161. Még minden hadseregben megbosszulta magát az az önzés, ha az étkezésnél a vezetők elkülönítették magukat a legénységtől.

Először is nagy katonai hiba ez, mert a vezérek nem tapasztalják saját testükön, elégséges, vagy elégtelen a katonák nagy tömegeinek az étkezése, s parancsaikat nem ehhez szabják. Teli gyomorral éhező katonáknak parancsolni katonai nonszensz, – nem is beszélve arról, hogy oly szociális hiba, mely a katonák jogos zúgolódására ad okot. Vezérnek, vezetőnek, katonának a háborúban egy katlanból kell enni, –

csak legyen meg egyszer a győzelem, akkor aztán mindenki azt ehetsé, amit akar. A világháborúban sokszor előfordult, különösen a nemzetiségi seregeknél, hogy az a közeg, melynek feladata lett volna az egész sereg számára élelelről gondoskodni, csak a sereg vezére és törzse részére gondoskodott. Az a kevés jó, úgymond, amit a vezér és a törzs részére elő tudnak teremteni, nem lenne elég az egész seregnek. Ha nem elég, akkor ne legyen senkinek, mert a katonákat a vezéreiktől jobban eltávolítja a maguk szűkös és a vezérek dús étkezése, mint amit a kitüntetések és dicsérő szavak egyes szerencsésekkel szemben ellensúlyozni képesek lennének.

Ugyanez áll az alvásra nézve is, az alantas vezetőknél a katonákkal együtt kell aludni, mert csak így tudnak tőlük távortartani minden megbomlasztási kísérletet.

Most már csak az úgynevezett zsákmányolásról kell egynehány szót mondani

Ha az ellenség végleg le van verve, s emberi előrelátás szerint néhány emberöltőn át nem is térhet magához, – a levert országból a győzelmesen hazatérő hadvezér zsákmányolhat. De ha ezek a feltételek nem állanak fenn, akkor a zsákmányolás észszerűtlen és szerencsejáték, mely egy hadvezérhez nem illik.

Ha valamely hadsereg katonái nem a fővezér parancsára az államuk javára zsákmányolnak, hanem a saját céljaikra, ez nem egyéb fosztogatásnál, s a hatása a lehető legrosszabb, először az a katona, aki valami értéket szerzett magának, már megszűnt katona lenni, mert arra gondolt, hogy rablott holmiját megmentse, másodsor, felkelti társai irigységét és kedvetlenekké teszi őket.

A háború kezdetén Galíciában, az első véres és

veszteséges csaták idején, egy gazdasági tisztnek 8 darab orosz zsákmányolt lova volt, melyeket részben a mi csapatainktól vett magához, részben az odavaló polgári lakosságtól vett el csekély pénzösszeg ellenében, s ezeket a lovakat, mint magántulajdonát, eladás céljából, katonáival a hátországba hazaküldte.

Ez tehát éppen oly megítélés alá esik, mint a fosztogatás vagy rablás, mert hatása teljesen ugyanaz. Először, nem akar harcolni, hogy ne kockáztassa értéktárgyait. Másodsor, a többi katona kedvét rontja el. Ennélfogva vagyon vagy értéktárgyak szerzését a hadszíntéren szintén el kell tiltani.

162. Törvény.

A) Magyarországnak és lakosainak biztonsága az összes magyar honpolgárok közös és kölcsönös, önkéntes honvédelmén nyugszik.

Egyrészt az összes arra méltó férfiak kötelesek az országot és minden lakosát vagyonával együtt az ellenség által okozható bárminő kár ellen fegyveresen megvédeni, másrészt, az ország és lakosai kötelesek őket harcaikért illő módon megjutalmazni és minden kárért kárpótolni, melyet eközben az ellenség által szenvednek.

B) Magyarország férfiai a honvédelem szempontjából 3 csoportba oszthatnak.

Az első csoportba tartoznak azok, akik kötelesek a honvédelmi szolgálatra önként jelentkezni.

A második csoportba tartoznak azok, akik ugyan nem kötelesek önként jelentkezni, azonban honvédelmi szolgálatra való felvételüket kérhetik.

A harmadik csoportba tartoznak azok, akik a honvédelmi szolgálatból ki vannak zárva.

C) Az első csoporthoz tartoznak:

1. azok a férfiak, akik maguk, vagy akiknek

szülei 10 magyar holdnál nagyobb saját, vagy 20 magyar holdnál nagyobb bérelt földbirtokon gazdálkodnak;

2. azok a férfiak, akik maguk, vagy akiknek szülei önállóan ipart vagy kereskedelmet űznek;

3. azok a mezőgazdasági, vagy ipari, vagy kereskedelmi alkalmazottak és munkások, vagy ezek fiai, akik az elemi iskola 6 alsó osztályát elvégezték;

Azok a férfiak, akik maguk, vagy akiknek szülei a köz szolgálatában állanak, vagy szabad pályán működnek és az elemi iskola 4 alsó osztályát elvégezték;

5. azok a férfiak, akik maguk, vagy akiknek szülei ingó vagy ingatlan vagyonukból élnek, ha az évi jövedelem a 900 aranykoronát eléri.

D) A második, csoportba tartoznak:

1. akikre nézve az első csoport 3. és 5. pontja szerint az önkéntes jelentkezés kötelezettsége ugyan fennáll, azonban koruk szerint a családban harmadik vagy ennél fiatalabb fiúk;

2. akikre nézve az első csoport 1. és 2. pontja szerint az önkéntes jelentkezés kötelezettsége ugyan fennáll, azonban koruk szerint a családban a negyedik vagy ennél fiatalabb fiúk;

3. akikre nézve az első csoport 3. és 4. pontja szerint az önkéntes jelentkezés kötelezettsége csak azért nem áll fenn, mert az elemi népiskola 6, illetve 4 alsó osztályát nem végezték el;

4. akikre nézve az első csoport 4. pontja szerint az önkéntes jelentkezés kötelezettsége ugyan fennáll, azonban szülei az állami vagy az államinak megfelelő rangsor XI. vagy ennél alacsonyabb osztályában vannak és a családjukban a 4-ik vagy fiatalabb fiúk;

a családban a legidősebb fiú, ha az atya el-

hunyt, vagy munkaképtelen, vagy rokkant, vagy 65 évesnél idősebb és jövedelme a 900 aranykoronát nem haladja meg; 1007r-os hadi-ha a szülők évi haladja meg;

6. akiknek szülei kávéházak, vagy vendéglők, vagy mulatóhelyek tulajdonosai, vagy ily-helyiségekben alkalmazottak;

E) A honvédelmi szolgálatból ki vannak zárva a következők:

akik ellen a vagyon, vagy az állami és társadalmi rend ellen elkövetett bűncselekmény miatt jogerős vádirat volt kiadva;

akiknek atyja, vagy testvére vagy szüleinek testvére hadifogságban volt, anélkül, hogy sebesülten, vagy a kórházban betegen fekve, vagy körülzárt várból került volna az ellenség hatalmába;

akinek atyja, vagy testvére vagy szüleinek testvére a világháború alatt ellenséges országban mint szabad polgár élt;

akinek szülei csőd alatt állnak;

akiknek szülei közjótékonyaságból élnek;

akiknek rokona erkölcsrendészeti felügyelet alatt

áll;

akik maguk, vagy akiknek szülei, vagy szüleiknek testvérei bírósági határozat alapján letartóztatásban voltak;

akik maguk, vagy akiknek szülei utcai darusítással, vagy vásári kikiáltással foglalkoznak, ha ez utóbbiak a világháborúban nem vettek részt;

akik szüleinek nincsen rendes, szobából és konyhából álló lakásuk;

akik maguk, vagy akiknek szülei, vagy szüleik testvérei kártyaklubok vagy nyilvánosházak tulajdonosai vagy alkalmazottjai;

F) Az összes jelentkezésre kötelezettek tartoznak a törvény által megállapított életkorukban az illetékes sorozóbizottságok elé állni.

A szellemi és testi alkalmasság, továbbá a fegyveres vagy fegyvertelen szolgálathoz való beosztás felett a sorozóbizottság határoz. Testi tekintetben alkalmatlanoknak csak azok nyilváníthatók, akik a polgári életben is keresetképtelenek. Az erkölcsi méltóság felett 3 tisztből álló bizottság dönt, mely az összes jelentkezetteknél úgy a lakásukon, mint a foglalkozásihelyükön környezettanulmányt végez, s mely bizottság döntése végleges.

Az állam vagy egyéb közület szolgálatába csak az vehető fel, aki minden tekintetben alkalmasnak találtatott.

Az újoncok számát, külön a legénységi csoportban, és külön abban a csoportban, mely tartalékos tisztté képezhető ki, évenként külön törvény határozza meg. Azt, hogy mind a három tekintetben alkalmasnak minősítettek közül békében ki tartozik tényleg szolgálni, sorshúzás útján kell meghatározni.

A fegyvertelen szolgálatra alkalmasok irodákban, műhelyekben, raktárakban és munkásosztagokban találják beosztásukat.

A szolgálati idő tartamát külön törvény hatá-

rozza meg. Azok azonban, akik tanulmányaik és jellembeli tulajdonságaik folytán alkalmasok arra, hogy tartalékos tisztekké képeztesse ki, két évig tartoznak szolgálni.

Azok az állami és megyei tisztviselők, akik tényleges szolgálati idejük alatt., a tartalékos tiszti rendfokozatot elérték, tartoznak védköteles korukig fegyvergyakorlatot végezni. Ha a fegyvergyakorlatok követelményeinek megfelelnek, s ha polgári pályákon előremenetelben van részük, – ugyanabban a katonai előléptetésben részesülnek, mint hivatásos tiszti rendfokozati társaik.

G) Fegyver- vagy csapatnemét a behívónak közül senki sem választhatja, s az ezekhez való beosztás sorshúzás útján történik.

Kivételt képeznek:

először, a főnemesek, vitézek és köznemesek, akiknek joguk van a gyalogság vagy a repülők között választani;

másodsor, akiknek megfelelő műszaki előképzettségük van, jogosultak beosztásukat a repülőkhöz kérni;

harmadsor, akik különleges tanulmányaik vagy ügyességük folytán a különleges csapatnemekhez való beosztásra alkalmasak, akik beosztását a sorozóbizottság végzi.

A sereg- és csapattestekben, továbbá intézeteken belül a beosztás a parancsnok kötelessége.

Különleges anyagi eszközöknek a rendelkezésre való bocsátása által különleges beosztását senki sem igényelheti.

Háborúban az irodai és veszélytelen helyekre a legidősebb évfolyamtól a fiatalabbak felé haladva, kizárólag sorshúzás útján történik a beosztás.

H) Azok, akik ebbeli kötelezettségük ellenére

honvédelmi szolgálatra nem jelentkeznek, állampolgári jogaikban külön törvény által meghatározott korlátozásoknak vannak alávetve.

Mindazok, akik az önként jelentkeztettek közül létszámfelesleg folytán honvédelmi szolgálatot nem teljesíthetnek,

mindazok, akik önkéntes jelentkezés céljából jelen törvényben megnevezve nincsenek és nem is szolgáltak, továbbá

mindazok, akik jelen törvény szerint a honvédelmi szolgálatból ki vannak zárva,

békében hadmentességi adót fizetnek azon az időn át, míg évfolyamtársaik tényleg szolgálnak. Ez az adó a forgalmi adó módjára a munkaadó által bélyegekben rovandó le, s a javadalmazás 25%-át képezi. Azoknál, kik önálló keresettel nem bírnak, ez adó fenntartójukra hárul, s akinek összjövedelmének 10%-át teszi ki.

*I)*A katonák úgy békében, mint háborúban, szolgálati idejük alatt zsebpénzben részesülnek.

Mindazok a katonák, akik békében szolgálati idejüket becsülettel leszolgálták és ez idő alatt sem szolgálati köteleességsértésért, sem önkényes eltávozásért vagy szökésért, sem engedély nélkül való kimaradásért sem fegyelmileg, sem hadbíróilag büntetve nem voltak, leszerelésük alkalmával megjutalmazandók. A jutalom egy rend gyapjúöltönyből, három rend fehérneműből, vagy ennek beszerzési árából, továbbá 20 gram színarany árából áll.

J. A honvédelemben az állam és egyéb közületek alkalmazóijai 38, a magánalkalmazotak és szabad pályán működők 36, a főnemesek, vitézek és nemesek 40 éves korukig vehetnek részt.

Békében csupán a családfenntartók és lelkészek mentetnek fel.

Háborúban, ha az állam vagy egyéb közületek hivatalaiban a hadiszolgálat folytán oly nagyfokú munkaerőhiány keletkezik, hogy az ügymenet zavartalansága a hadviseléssel közvetlenül összefüggő ágazatokban veszélyeztetve van, az illető hivatal a 38 évet, ha ez nem lenne elég, a 37 évet és így tovább, betöltött alkalmazottjai egyénenként felmenthetők. Azonban ezek az alkalmazottak 33, a főnemesek, vitézek és nemesek 36 éven alul ezen a címen sem menthetők fel.

Azok a magánalkalmazottak és munkások, vagy önálló pályán működők, akiknek a helyükön való megmaradása a hadviselés és hadifelszerelés érdekében feltétlenül szükséges, a honvédelmi miniszter által, az e célból felállított bizottság határozata alapján, bármely korosztályban felmenthetők.

K) Ha a katona békében, a szolgálat sajátossága folytán megrokkann vagy meghal, ugyanolyan elbánásban részesítendő, illetőleg részesítendőek hátramardottjai, mint a háborúban.

A katonákat családnevük megváltoztatására vagy megmagyarosítására felszólítani vagy buzdítani tilos.

Háborúban az összes katonák részére a természetbeni ellátás egyenlő, mely közösen készítendő el.

A zsákmányolás és fosztogatás, vagy bárminő vagyon- és értéktárgyak bármily módon való megszerzése a hadszíntéren tilos.

L) A katonák felavatása ünnepélyes keretben, a következő sorrendben történik:

az egyházak lelkészei megmagyarázzák az esküt; a kir. curia elnöke felolvassa az eskümintát, az államfő, a kíséretében levő felsőházi elnök segítségével,

minden egyes katonának átadja a fegyverét.

A katonák leszerelése hasonló ünnepélyes keretben történik; fegyvereiket az államfő kezébe adják, aki azt a kir. curia és a felsőház elnöke segítségével átveszi; azután a díszes emléklap kiosztatik a katonáknak; végül összes parancsnokaik velük ebédelnek.

M) Felavatás után a katonák parancsnokaik jelenlétében megírják végrendeleteiket, melyben haláluk esetére a már meglévő, vagy azon vagyon felett rendelkeznek, melyet ellátás vagy jutalomképpen a háború alatt megszerezhetnek. A végrendeletet a katonai hatóságok őrzik, s a katonáknak szolgálatuk alatt mindig joguk van a végrendeleten változtatni, vagy azt másai pótolni.

TARTALOMJEGYZÉK.

I. RÉSZ.

1. Könyv. Az összeomlás a harctereken.....	3
2. Könyv. Az összeomlás otthon	36
3. Könyv. Az összeomlás után.....	80

II. RÉSZ.

4. Könyv.

Összefoglalás.....	103
I. Anyagi ellátás.....	104
II. Erkölcsi kielégítés.....	123
III. Biztonsági alap.....	128
IV. A közgazdasági élet szabályozása.....	145
V. Az otthoni élet szabályozása.....	159
VI. Közéleti tisztaság.....	164
VII. Nővédelem.....	168
VIII. Hadifogság.....	171
IX. A legfőbb honvédelmi tanács.....	190
X. Véderőtörvény.....	201